

ISTRAŽIVANJE S RODITELJIMA O ŠKOLI TOKOM PANDEMIJE COVID-A-19

Septembar, 2020.

Istraživanje je sproveo IPSOS uz podršku Britanske ambasade Podgorica i [UNICEF-a Crna Gora](#)

Britanska ambasada
Podgorica

unicef

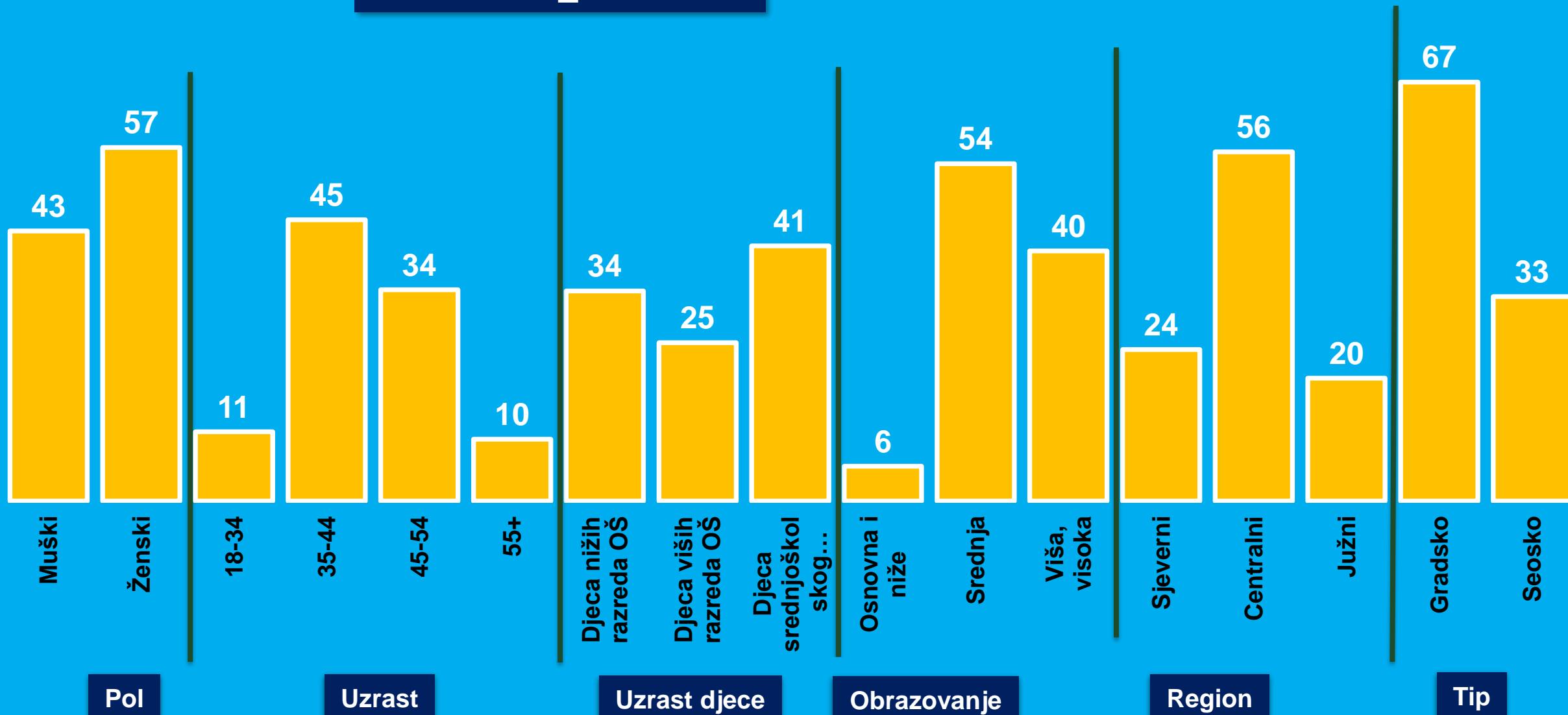
METODOLOGIJA

Realizacija:	Prikupljanje podataka obavljeno 2–6. 9. 2020. godine
Uzorački okvir:	Populacija roditelja ili staratelja djece školskog uzrasta u Crnoj Gori
Veličina uzorka:	1037 ispitanika
Tip uzorka:	Jednoetapni reprezentativni stratifikovani uzorak Ispitanici u okviru domaćinstva
Tip istraživanja:	Kombinacija telefonskog i onlajn istraživanja putem upitnika čije popunjavanje zahtijeva prosječno 20 minuta
Mjesta istraživanja:	23 opštine u Crnoj Gori, gradske, prigradske i seoske sredine
Poststratifikacija:	Po regionu, uzrastu
Greška:	±1,57% za pojave s incidencom od 5% ±3,10% za pojave s incidencom od 25% ±3,59% za pojave s incidencom od 50% (<i>marginalna greška</i>)

UZORAK

SEPTEMBAR 2020

N = XXX $\sum = 100\%$

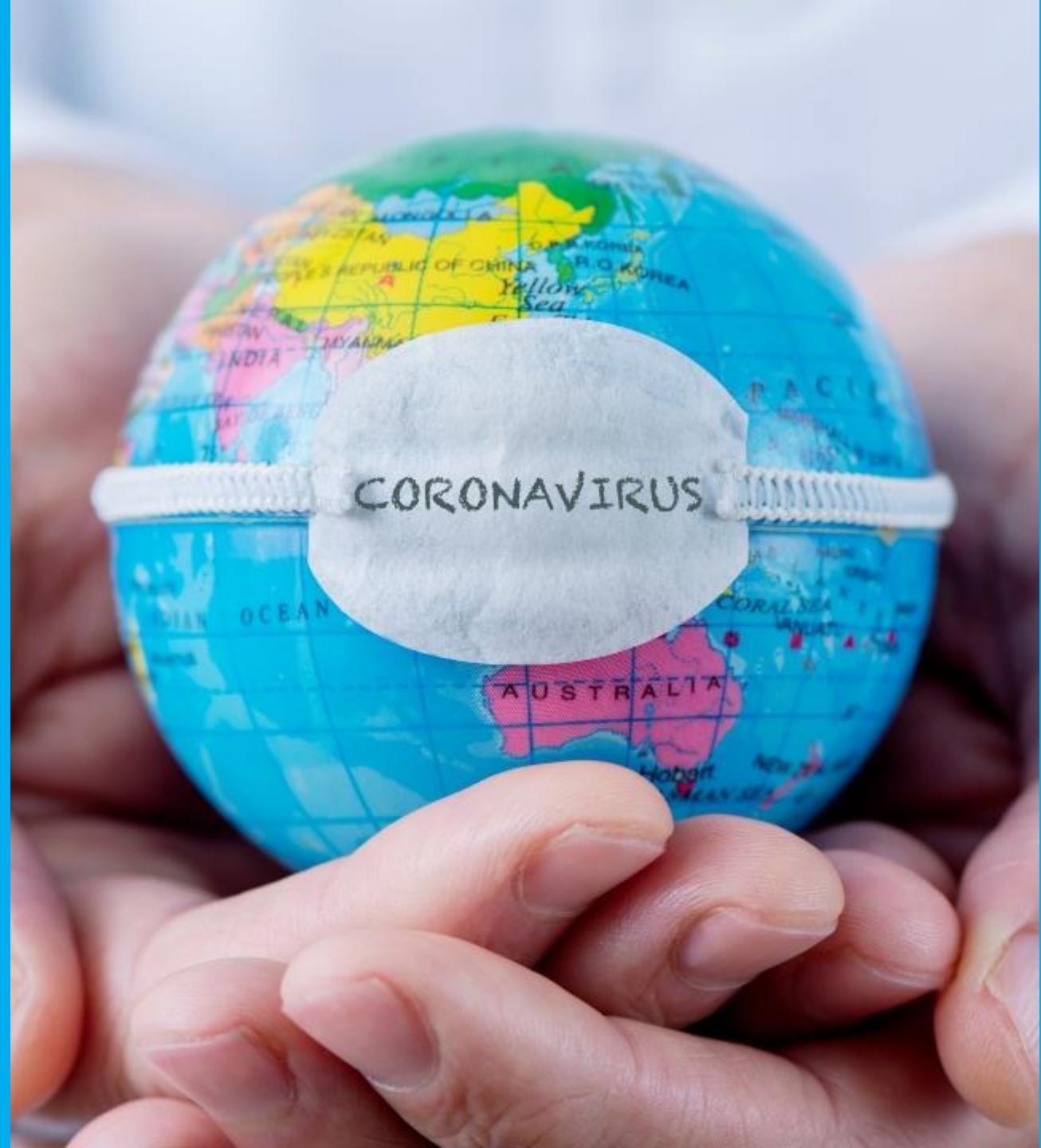

Baza: Ukupna ciljna populacija, N=804

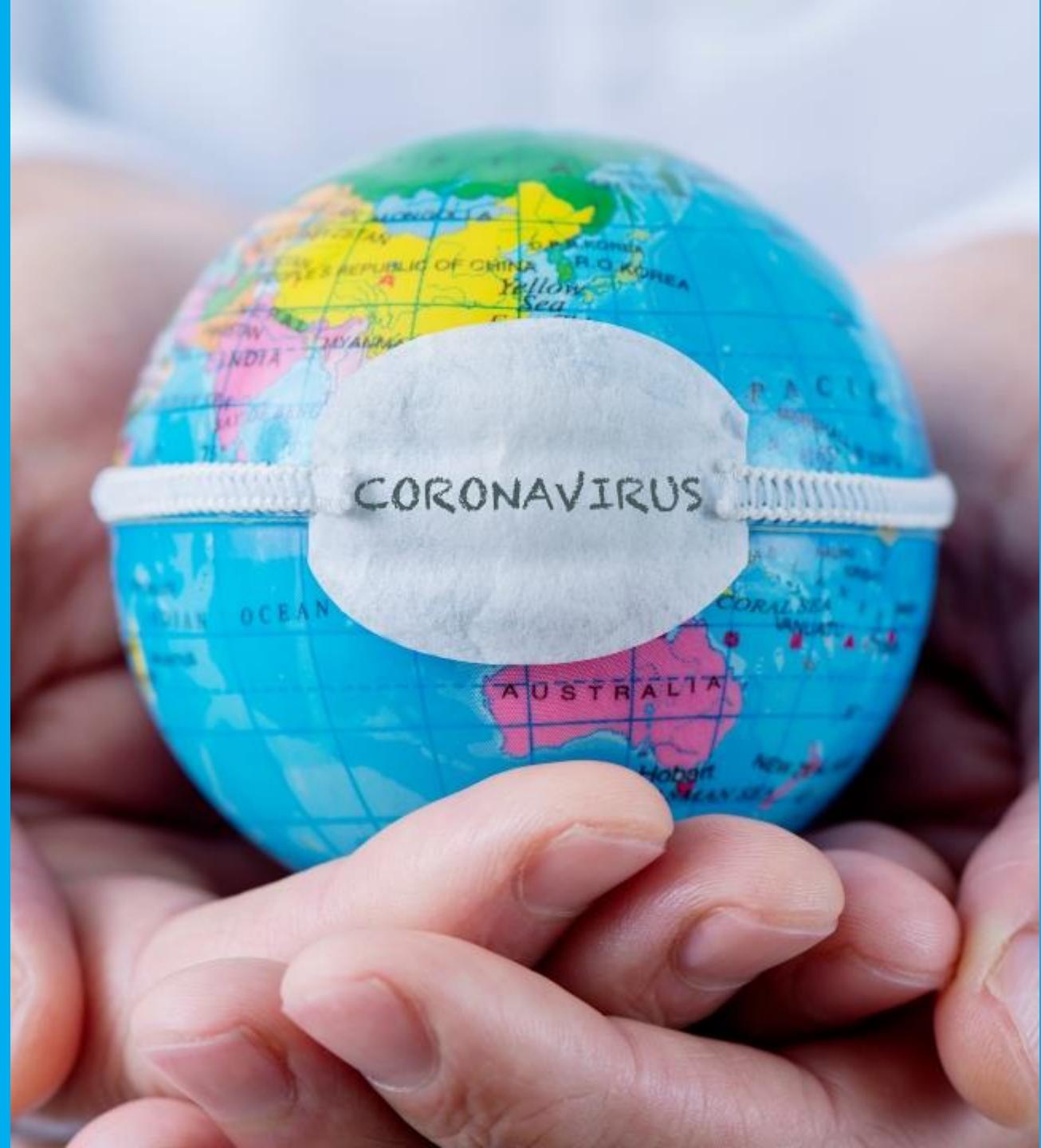
METODOLOGIJA – kvalitativno istraživanje

- **U okviru kvalitativnog dijela istraživanja realizovane su:**
 - **Tri onlajn fokus grupe s roditeljima djece školskog uzrasta – roditelji djece nižih razreda osnovne škole, roditelji djece viših razreda osnovne škole i roditelji srednjoškolske djece**
 - Učesnici fokus grupa bili su roditelji oba pola, različitih obrazovnih profila, različitih profesija i iz sva tri regiona Crne Gore.
 - **Šest dubinskih intervjua s roditeljima**
 - Dva intervjuia s roditeljima djece sa smetnjama u razvoju
 - Dva intervjuia s roditeljima djece iz romske populacije
 - Dva intervjuia s roditeljima djece koja pripadaju kategoriji socijalno ugroženih
 - **Tri dubinska intervjuia s ključnim informatorima**
 - Jedan intervju s predstnikom Sindikata prosvjete Crne Gore
 - Jedan intervju s predstnikom NVO Pedagoški centar
 - Jedan intervju s predstnikom NVO Roditelji

REZULTATI

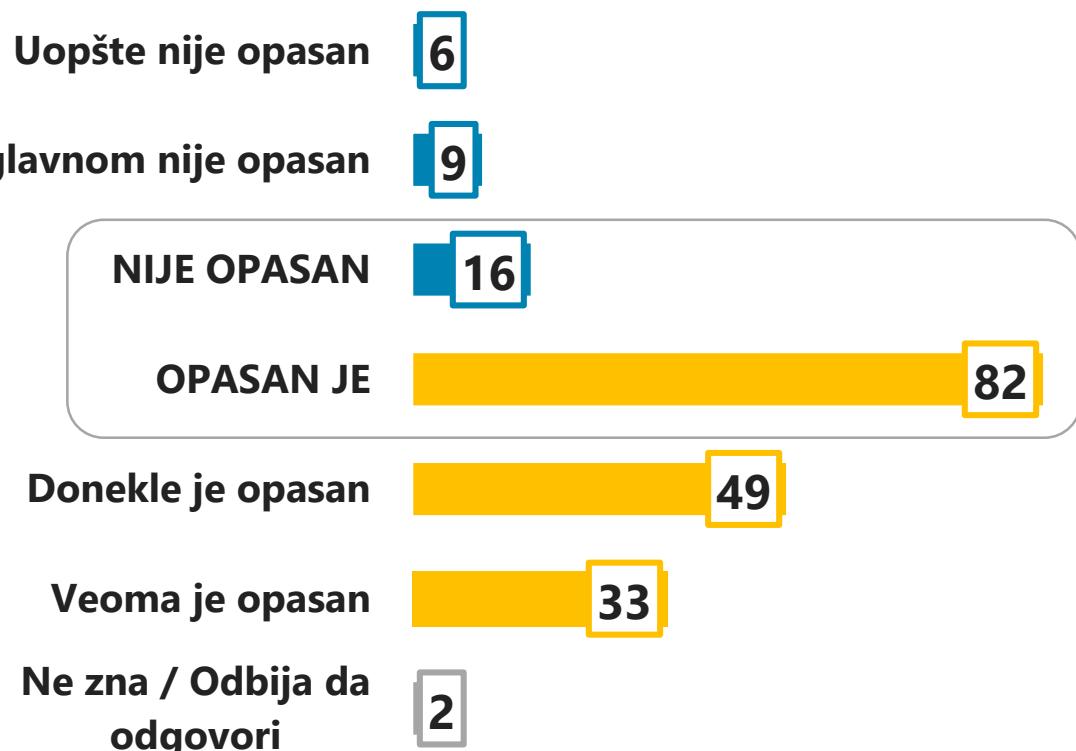
INFORMACIJE O NOVOM KORONAVIRUSU – SVIJEST O RIZIKU I OZBILJNOSTI SITUACIJE

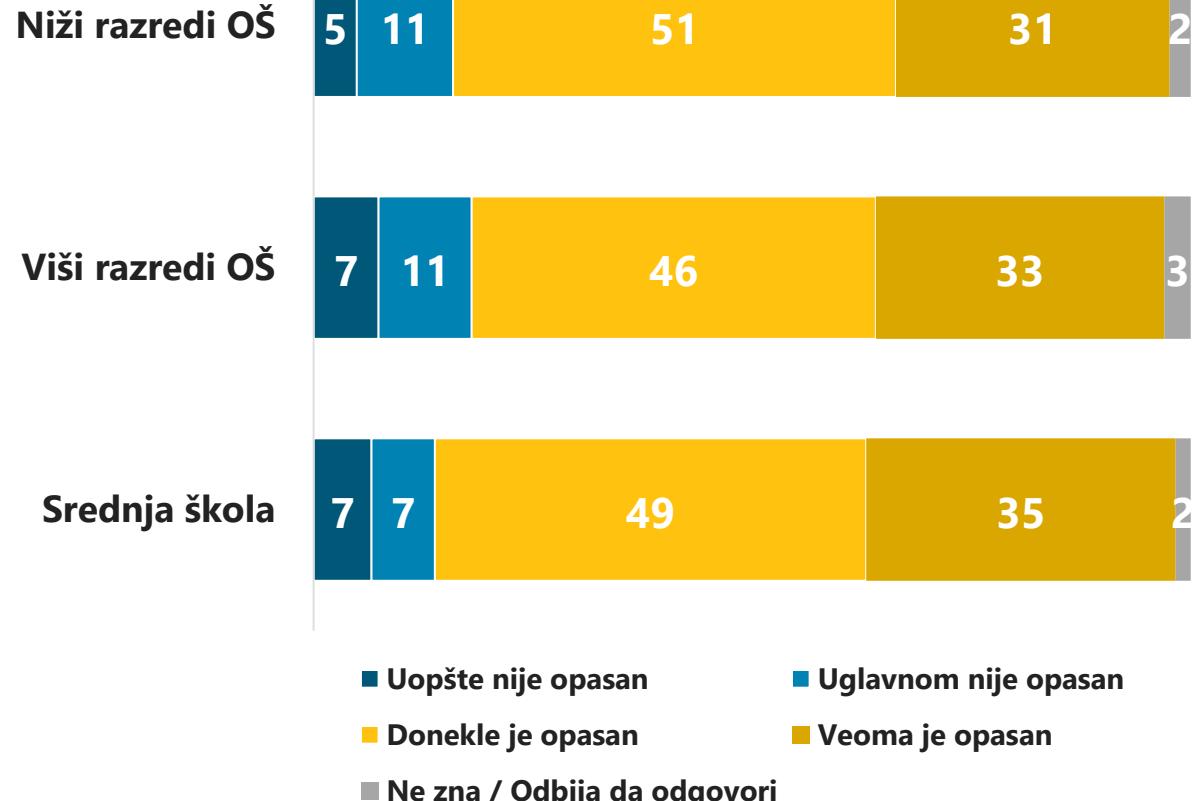
OPASNOST OD NOVOG KORONAVIRUSA

Preko 4/5 anketiranih roditelja smatra da je novi koronavirus opasan, a 1/3 misli da je veoma opasan.

Podaci su u %

Roditelji djece različitog uzrasta

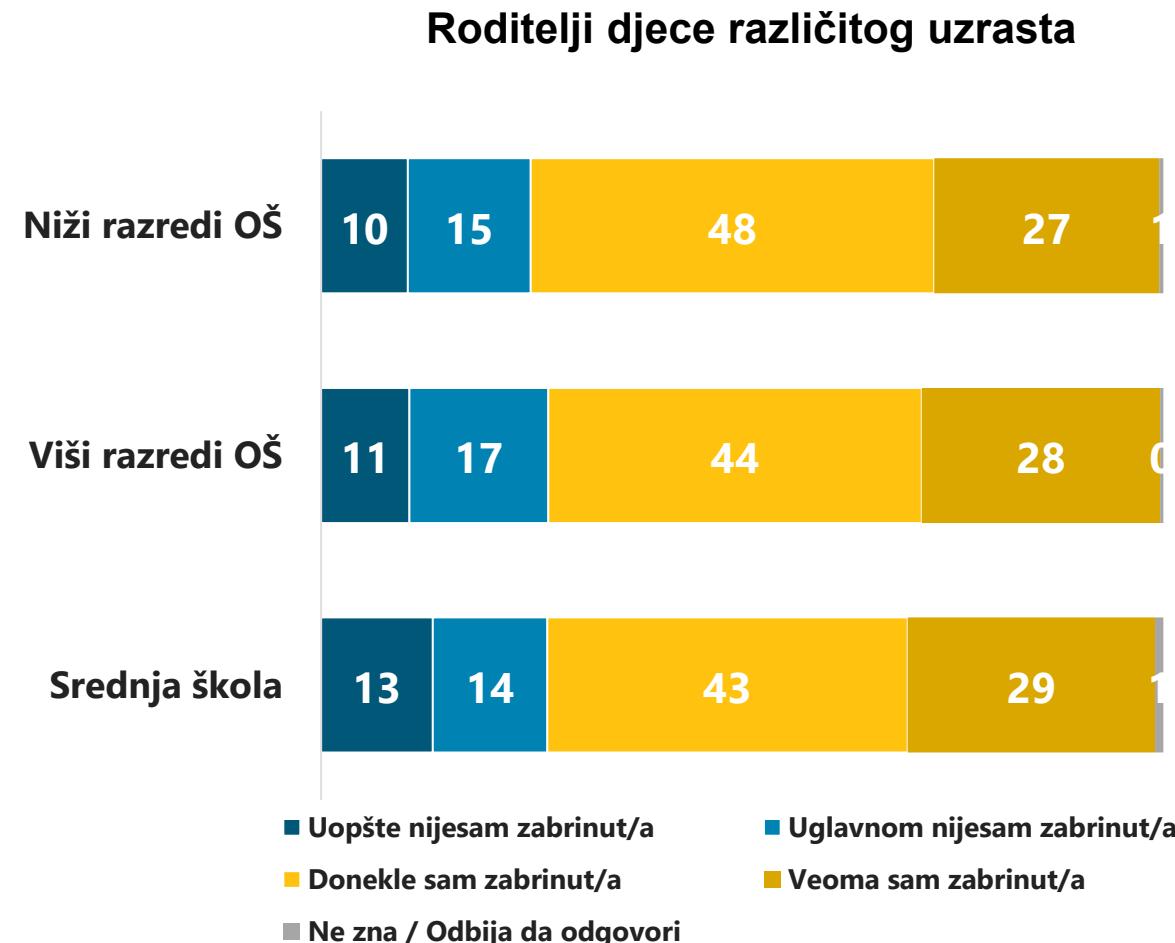
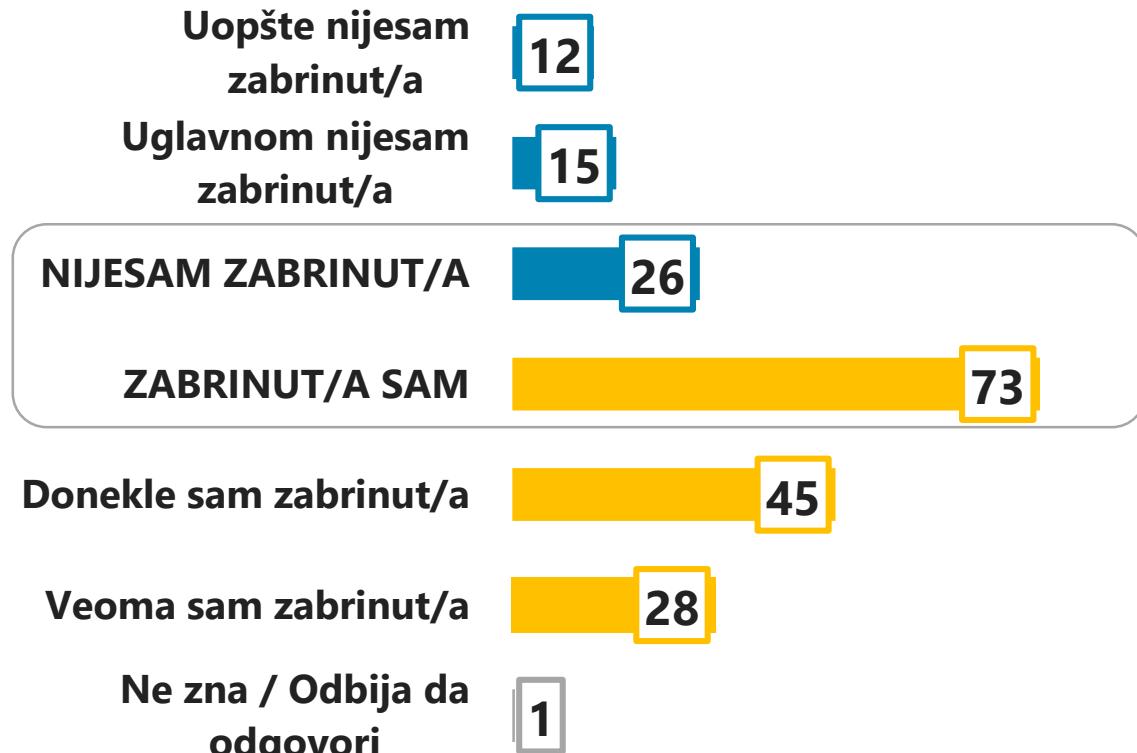
Prema Vašem mišljenju, koliko je novi koronavirus opasan?

Baza: Ukupna ciljna populacija, N=1037

ZABRINUTOST ZBOG NOVOG KORONAVIRUSA

Sedam od deset roditelja strahuje da bi se oni sami ili njima bliske osobe mogle zaraziti koronavirusom. S druge strane, četvrtina roditelja ne dijeli takvu zabrinutost.

Podaci su u %

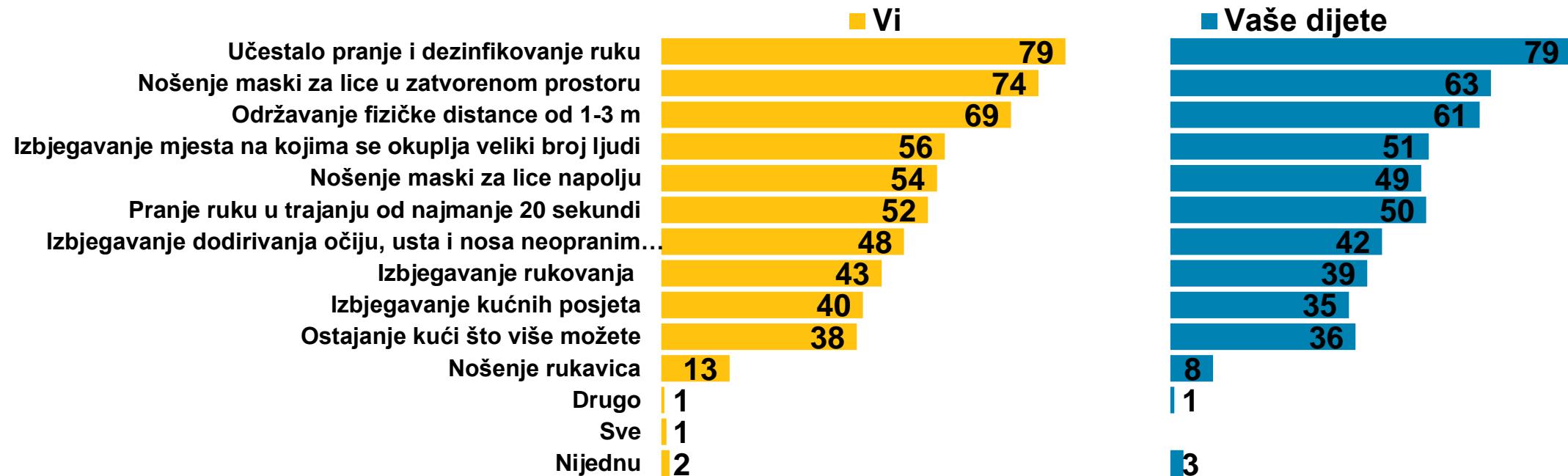
Koliko ste Vi лично zabrinuti da biste se Vi i Vama bliske osobe mogli zaraziti koronavirusom?

Baza: Ukupna ciljna populacija, N=1037

PRIMJENA MJERA U CILJU ZAŠTITE OD KORONAVIRUSA

Velika većina roditelja (80%) potvrđuje, kako za sebe tako i za dijete, da je učestalo pranje i dezinfekcija ruku najčešća mjeru koju primjenjuju. Slijede nošenje maske u zatvorenom i održavanje preporučene distance, ali se ovi vidovi prevencije značajno češće odnose na odrasle nego na djecu.

Podaci su u %

Koje od navedenih mjeru Vi lično primjenjujete u cilju zaštite od koronavirusa?

Višestruki odgovori

Baza: Ukupna ciljna populacija, N=1037

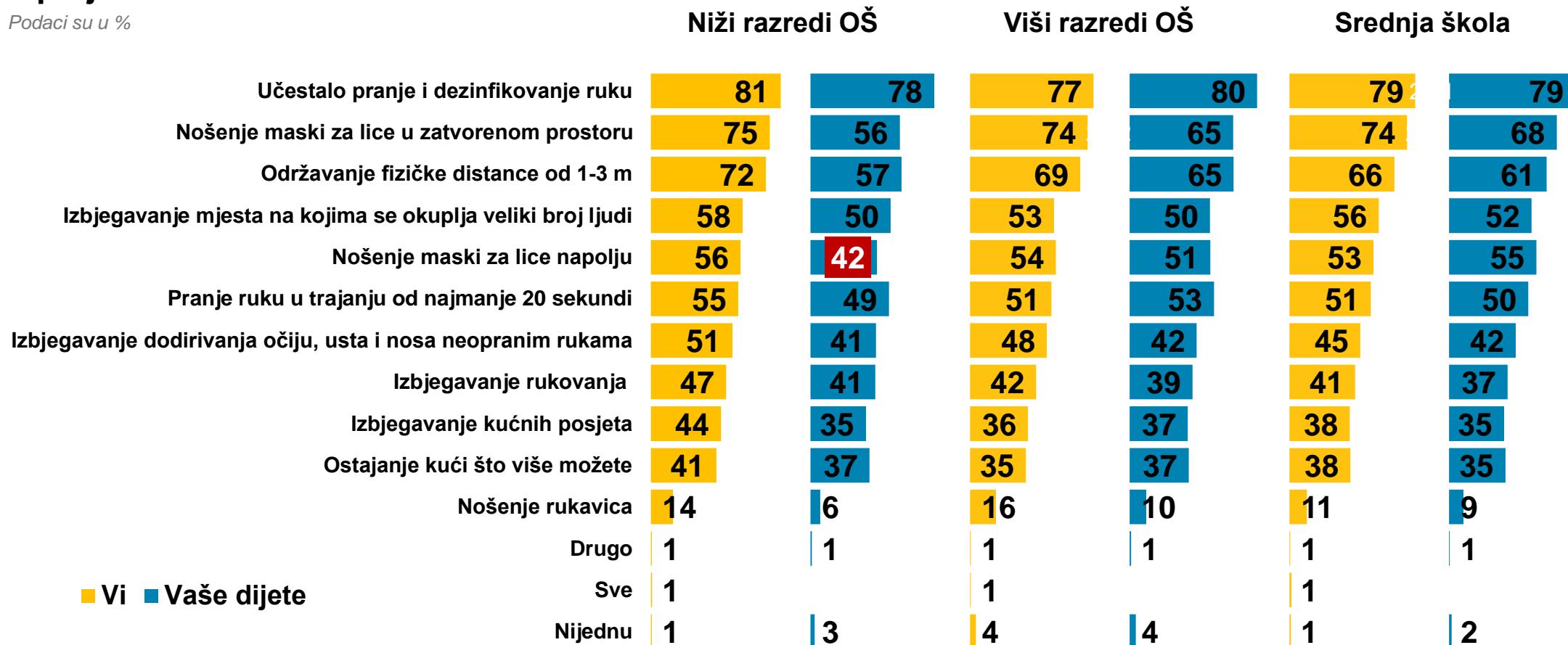
Koje od navedenih mjeru preduzimate kako biste zaštitili svoje dijete od koronavirusa (tražite od djeteta / tjerate ga/je da ih se pridržava)? Višestruki odgovori

Baza: Ukupna ciljna populacija, N=1037

PRIMJENA MJERA U CILJU ZAŠTITE OD KORONAVIRUSA, PREMA UZRASTU DJETETA

Bez obzira na uzrast djeteta, pranje i dezinfikovanje ruku je najčešće primjenjivana mjera zaštite, može se reći ubjedljivo. Nošenje maske u zatvorenom prostoru je na drugom, a održavanje fizičke distance na trećem mjestu. Roditelji najmlađih školaraca (1–5. razred osnovne škole) rjeđe nego ostali insistiraju da dijete nosi masku i napolju.

Podaci su u %

■ Vi ■ Vaše dijete

Koju od sljedećih mjera Vi lično primjenjujete u cilju zaštite od koronavirusa? Višestruki odgovori

Koje mjere preduzimate kako biste zaštitili svoje dijete od koronavirusa (tražite od djeteta / tjerate ga/jе da ih se pridržava)?

Višestruki odgovori; Baza: Ukupna ciljna populacija, N=1037

Statistički značajno niže u odnosu na ukupnu populaciju

Značajan stepen zabrinutosti roditelja registrovan je i u kvalitativnom dijelu studije

- **Rizik** obolijevanja od koronavirusa roditelji **ocjenjuju kao značajan** i u kvalitativnom dijelu studije. Prema njihovim navodima, **posebnu opasnost** predstavlja **otvaranje granica Crne Gore**, tj. značajan priliv građana iz drugih država. Drugi aspekt koji je ocijenjen kao zabrinjavajući jeste **početak školske godine i sezone virusa**. Većina roditelja očekuje da će doći do **značajnog broja oboljelih**, a dio njih misli da će situacija biti gora nego u prvom talasu.
- U skladu s tim, **roditelji navode da se u njihovim domaćinstvima i dalje poštuju neke od preporučenih mјera prevencije**, prije svega učestalo pranje ruku, češća dezinfekcija prostora i odjeće, nošenje maski u javnim zatvorenim prostorima i izbjegavanje ličnih kontakata. Istovremeno, **izvještavaju da je opuštenost značajno veća nego ranije**, pa se sada i roditelji i djeca češće viđaju s drugim ljudima, rjeđe se nose rukavice, a budući da je ljetnji period, mnogo se manje vremena provodi kod kuće.
- **Roditelji navode da ne mogu imati stalni nadzor nad svojom djecom i znati koliko oni poštuju mјere prevencije van kuće, posebno u situacijama kad su sa svojim vršnjacima**. Roditelji djece srednjoškolskog uzrasta iskazuju najveći stepen **skepticizma** u pogledu toga koliko njihova djeca poštuju mјere. Ipak, **svi roditelji su saglasni da je stalno podsjećanje na ozbiljnost situacije i edukacija dobar put ka stvaranju i održavanju preventivnih navika kod djece**.
- Posmatrajući **posebne kategorije domaćinstava**, primjećuje se da **roditelji djece sa smetnjama u razvoju u većoj mjeri izvještavaju da i dalje primjenjuju mјere prevencije**, prvenstveno zbog zdravstvenog stanja svoje djece. S druge strane, najveći strah od razbolijevanja prisutan je kod roditelja iz romske populacije i to, kako navode, zbog toga što nijesu sigurni da li će i kako dobiti odgovarajući zdravstveni tretman.

CITATI

Kako vrijeme prolazi, čini mi se da sam opuštenija. U početku nam je bilo novo, a sad smo se navikli na situaciju, postalo je svakodnevica. (Majka djeteta sa smetnjama u razvoju)

Meni je i dalje sve ovo malo nelogično i nemam povjerenja. Naime, kako su nam škole zatvorene, a granice otvorene, to nema nikakvog smisla, ne znam kome da vjerujem i u šta da vjerujem. (Roditelj srednjoškolskog djeteta)

Iskreno da vam kažem, ja u tu koronu ne vjerujem uopšte. Meni je to virus kao svaki drugi, kao kad je sezona gripa. Meni je inače veliki problem da nosim masku pošto mi ne prija i osjećam da me guši. Iz tog razloga, ja je nosim samo kad moram, a slično je i s djecom. (Roditelj djeteta iz socio-ekonomski ugrožene kategorije stanovništva)

Pa svakako nam djeluje da je situacija stabilnija nego u martu. Evo, mi u kući sad nosimo maske samo kad moramo, kad idemo u prodavnicu, banku... Viđamo se s drugim ljudima i to je to... (Roditelj osnovnoškolskog djeteta, viši razredi)

Mi čekamo drugi talas, čuli smo u medijima da će ga biti i da postoji šansa da će situacija biti gora nego što je sada. Čuvamo se i to je to, šta možemo drugo da radimo. (Roditelj djeteta iz romske populacije)

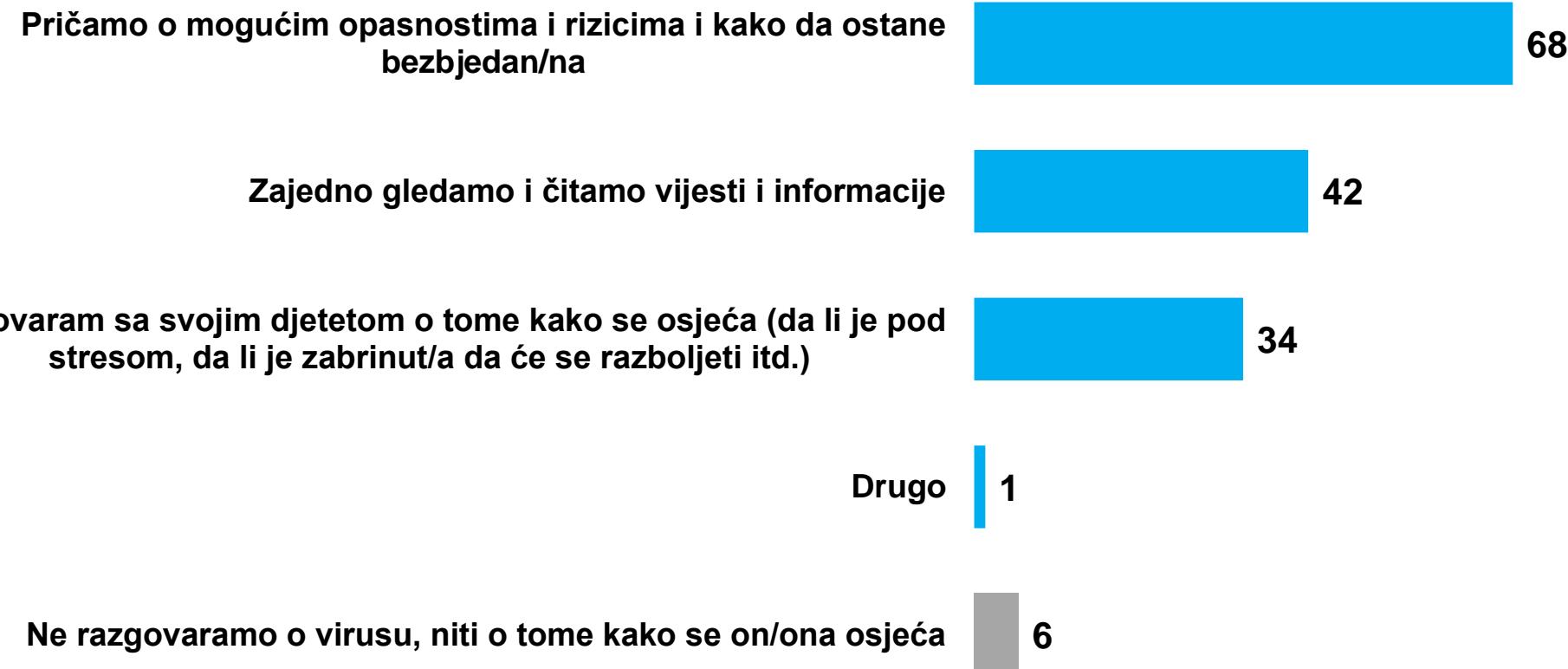
Iako i dalje primjenjujemo mjere zaštite, moram reći da smo dosta opušteniji. Nekako, mi smo zdravi, djeca su zdrava, normalno je da se opustite malo više, sve ovo nekako nije normalna situacija i ne može se dugo biti u njoj, u potpunoj izolaciji od svijeta. (Roditelj djeteta iz socioekonomski ugrožene kategorije stanovništva)

Ja lično očekujem da će porasti broj zaraženih. Ide hladnije vrijeme, tada se množe virusi, znamo šta je svake godine i bez korone. Vidjećemo kako će biti, ali lično, moje procjene nijesu optimistične. (Roditelj osnovnoškolskog djeteta, niži razredi)

DIJELJENJE INFORMACIJA O KORONAVIRUSU S DJETETOM

Oko 2/3 roditelja razgovara s djecom o opasnostima koje koronavirus nosi i kako se od njih sačuvati. Oko 2/5 roditelja navodi da se informišu gledajući i čitajući vijesti zajedno s djecom, a 1/3 je onih koji su istakli da razgovaraju sa svojim djetetom i o tome kako se ono osjeća u kontekstu pandemije.

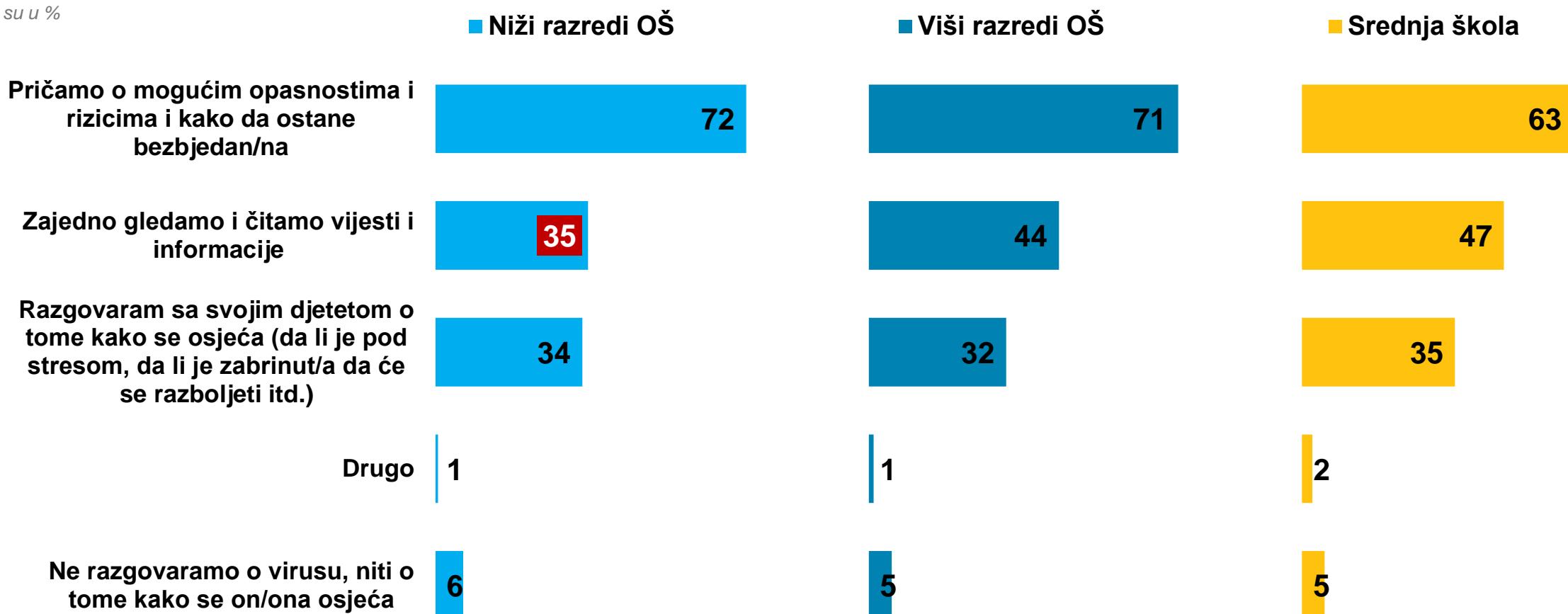
Podaci su u %

DIJELJENJE INFORMACIJA O KORONAVIRUSU, PREMA UZRASTU DJETETA

Rezultati istraživanja pokazuju da 70% osnovnoškolaca razgovara s roditeljima o potencijalnim rizicima od koronavirusa i adekvatnim mjerama zaštite. Među srednjoškolcima je taj procenat nešto niži, ali je i dalje visok (63%). Očekivano, učenici nižih razreda osnovne škole znatno rjeđe prate vijesti o pandemiji.

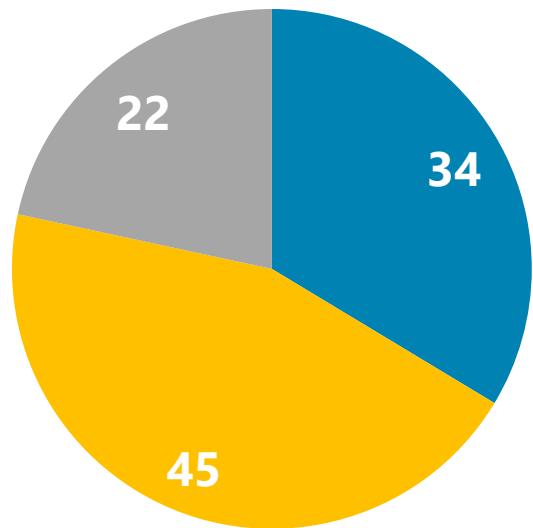
Podaci su u %

VAKCINISANJE PROTIV KORONAVIRUSA

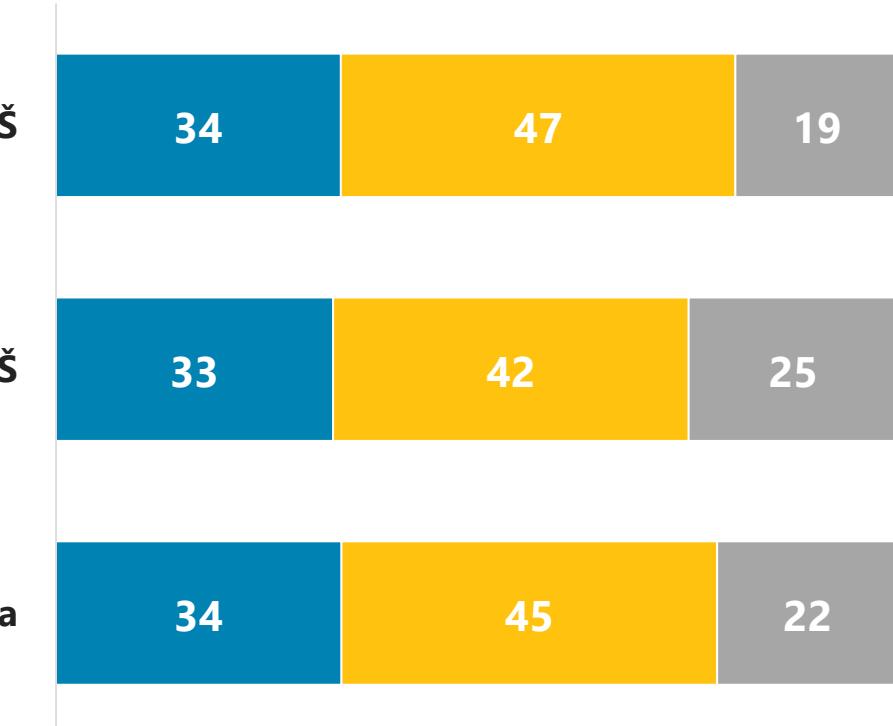
Podijeljena su mišljenja roditelja o potencijalnoj vakcinaciji protiv koronavirusa. Najviše je roditelja koji su izričiti da ne bi primili vakcinu (45%), trećina daje potvrđan odgovor, a oko petine je onih koji su za sada uzdržani po tom pitanju.

Podaci su u %

- Da
- Ne
- Ne zna / Odbija da odgovori

Roditelji djece različitog uzrasta

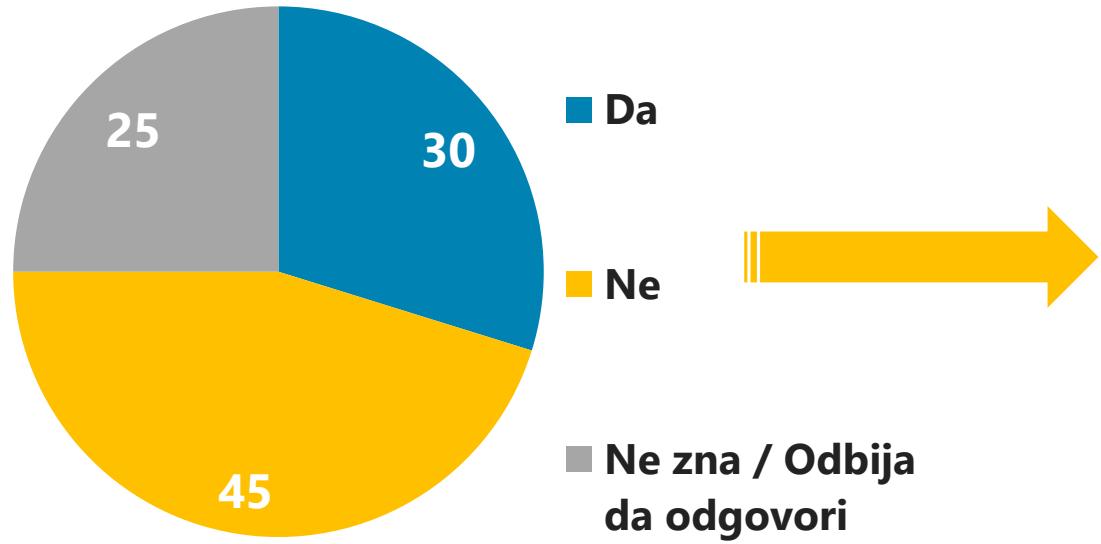
U slučaju da vakcina protiv koronavirusa postane dostupna, da li biste se vakcinisali?

Baza: Ukupna ciljna populacija, N=1037

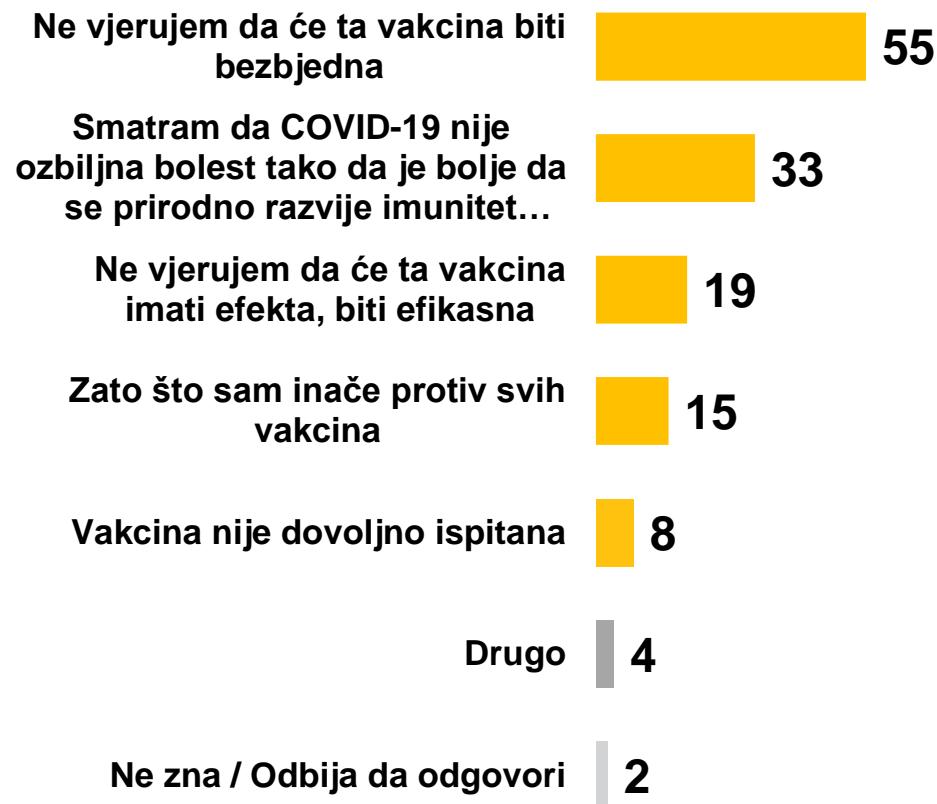
VAKCINISANJE DJETETA I RAZLOZI PROTIV VAKCINACIJE

Troje od deset roditelja vakcinisalo bi svoje dijete, a četvrtina roditelja nije sigurna koju bi odluku donijeli ako bi vakcina bila dostupna. Ponovo preovladaju oni koji ne bi pristali na vakcinaciju djeteta (45%), pri čemu više od polovine njih kao razlog navodi sumnju u bezbjednost vakcine, trećina vjeruje u stvaranje prirodnog imuniteta, a petina je skeptična prema efikasnosti vakcine. Pored toga, relativno je visok procenat roditelja koji navode da su generalno protiv vakcina (15%).

Podaci su u %

U slučaju da vakcina protiv novog koronavirusa postane dostupna, da li biste vakcinisali svoje dijete?
Baza: Ukupna ciljna populacija, N=1037

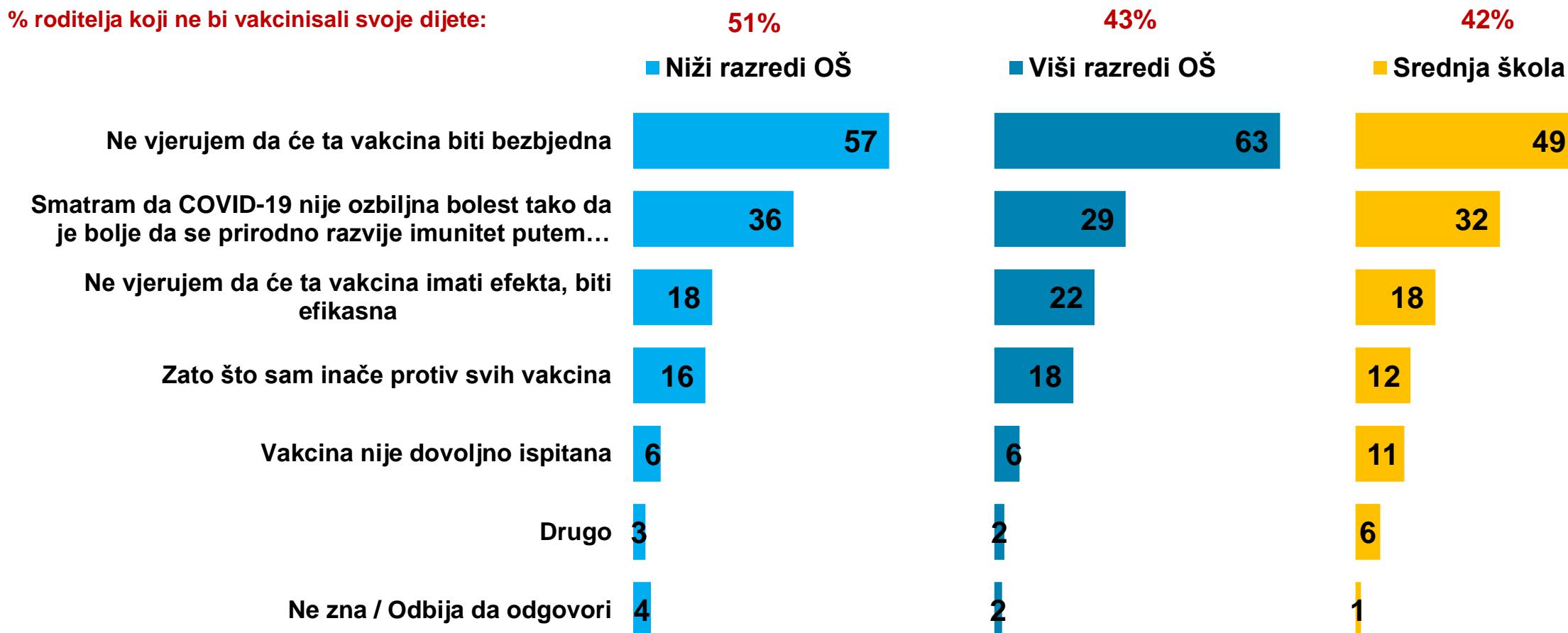

Možete li nam, molim Vas, reći zašto ne biste vakcinisali dijete? Višestruki odgovori
Baza: Oni koji ne bi vakcinisali svoje dijete, N=469

RAZLOZI PROTIV VAKCINISANJA, PREMA UZRASTU DJETETA

Među roditeljima koji ne bi vakcinisali svoje dijete, sumnja u bezbjednost vakcine ubjedljivo je najčešći razlog, bez obzira na uzrast djeteta. Slijedi uvjerenje da će doći do stvaranja kolektivnog imuniteta, a potom nepovjerenje u efikasnost vakcine.

% roditelja koji ne bi vakcinisali svoje dijete:

Podaci su u %

Možete li nam, molim Vas, reći zašto ne biste vakcinisali dijete? Višestruki odgovori

Baza: Oni koji ne bi vakcinisali svoje dijete, N=469

Ni u kvalitativnom dijelu studije nije registrovan jednoznačan stav prema vakcinaciji

- Vakcina protiv novog koronavirusa **izaziva sumnje** kod značajnog dijela intervjuisanih roditelja. Dominantno je prisutno nepovjerenje u vakcini, odnosno uvjerenje da **potvrda vjerodostojnosti vakcine zahtijeva mnogo vremena**, da je neophodno uraditi brojna ispitivanja da bi se sa sigurnošću tvrdilo da je vakcina bezbjedna, što trenutno nije slučaj.
- Dodatni „šum“ u građenju povjerenja prema vakcini stvara činjenica da virus ne pogađa sve koji se zaraze u jednakoj mjeri, te da ga **ne doživljavaju svi roditelji toliko ozbiljno**.
- Pored toga, **čak i među roditeljima koji podržavaju vakcini** ima onih koji bi pristali da se **lično vakcinišu, ali ne i da vakcinišu svoju djecu**. Takav stav može se dovesti u vezu s obavještenjima koja su u prethodnom periodu dijeljena, po kojima se dječka zaražavaju rjeđe, a ako se zaraze, imaju blaže simptome.
- Pozitivan stav prema vakcini svakako je najzastupljeniji među roditeljima djece sa smetnjama u razvoju i roditeljima djece iz romske populacije. Svi roditelji očekuju da će ova vakcina na kraju biti obavezna.
- Roditelji koji su protiv vakcine ne mogu u ovom trenutku da predvide na koji način će reagovati u slučaju da vakcina postane obavezna. Ono što je već sada izvjesno jeste da sama obaveznost vakcine doprinosi jačanju negativnog odnosa prema ideji njene primjene.
- **Ključni informatori imaju pozitivna očekivanja od vakcinacije** i vjeruju da je to jedini način da se epidemiološka situacija stavi pod kontrolu. Oni smatraju da isključivo primjena vakcine može učiniti da društvo ponovo funkcioniše na način kao prije izbijanja pandemije.

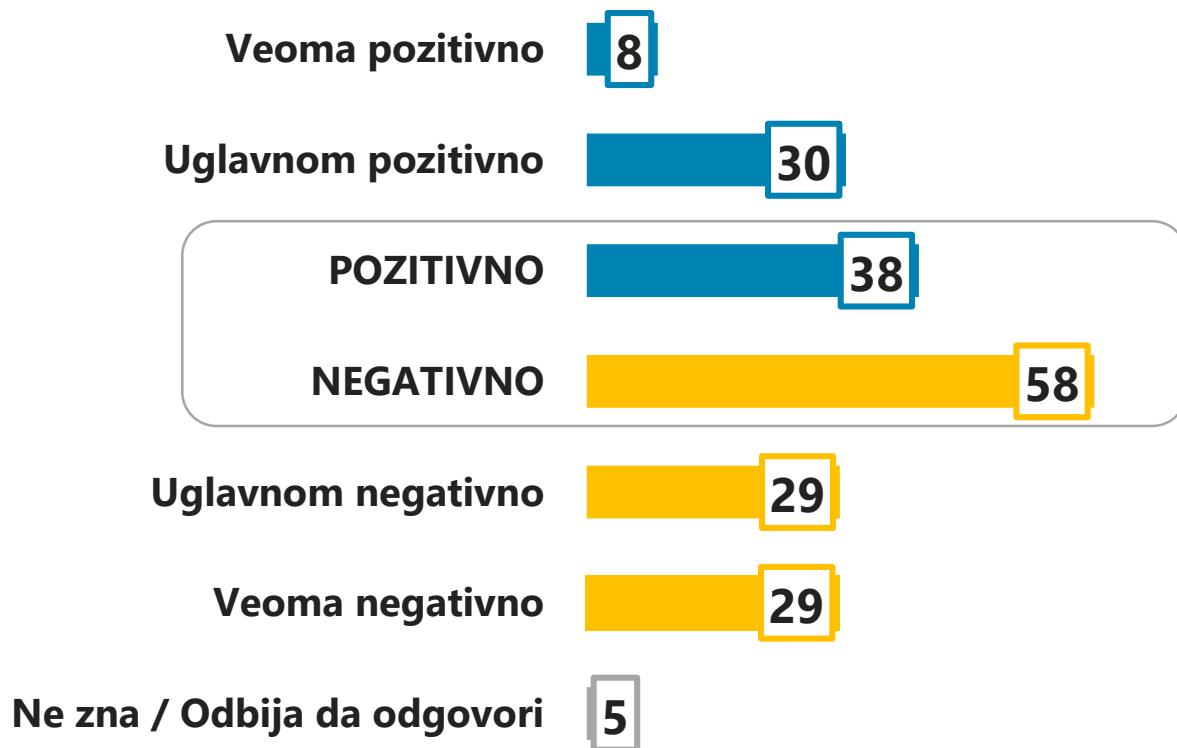
UČENJE NA DALJINU – STAVOVI I ISKUSTVA

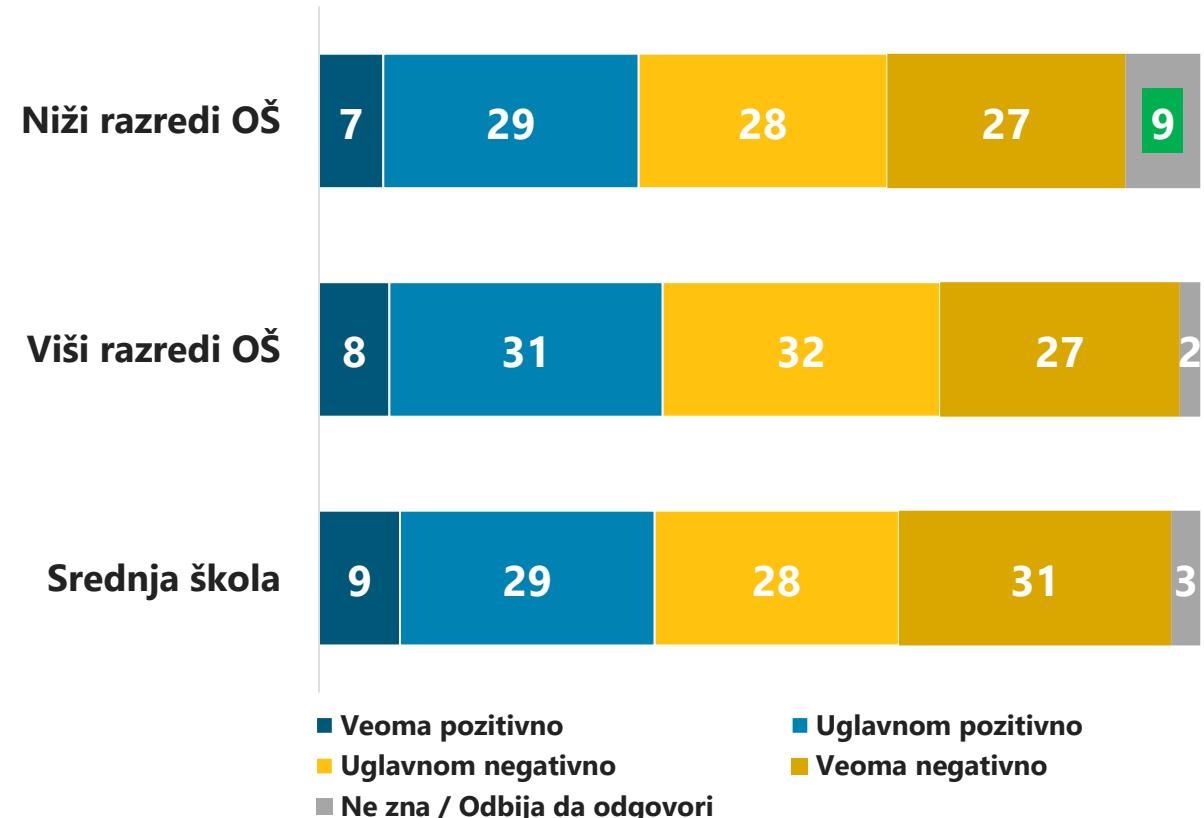
GENERALNO MIŠLJENJE O UČENJU NA DALJINU

Među roditeljima djece školskog uzrasta u Crnoj Gori preovladava negativno mišljenje o učenju na daljinu – skoro 3/5 anketiranih dijeli takav stav. S druge strane, približno dvoje od petoro roditelja pozitivno ocjenjuje ovaj model nastave.

Podaci su u %

Roditelji djece različitog uzrasta

Na osnovu iskustva iz prethodne školske godine, kakvo je Vaše generalno mišljenje o učenju na daljinu (učenje na daljinu podrazumijeva onlajn i TV sadržaje, kao i komunikaciju s učiteljicom ili nastavnicima putem telefona ili interneta)?

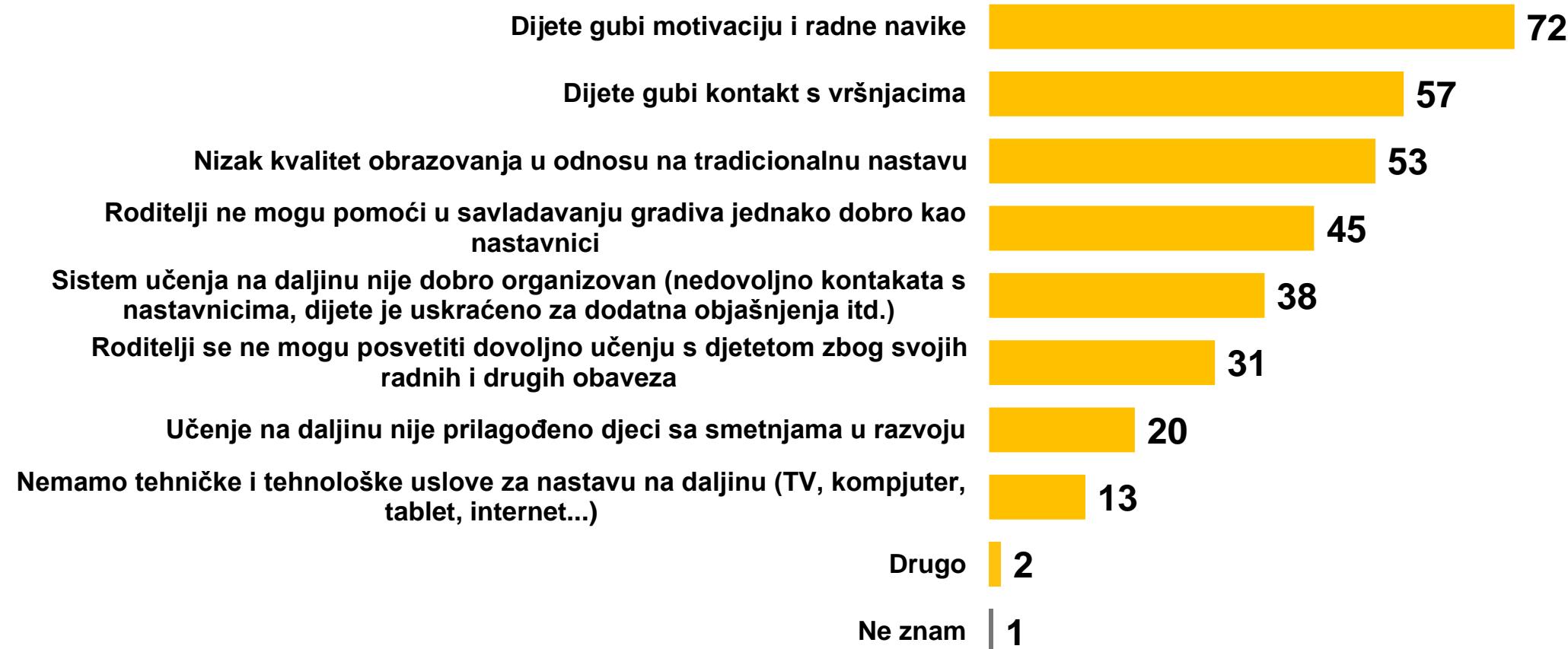
Baza: Ukupna ciljna populacija, N=1037

Statistički značajno više u odnosu na ukupnu populaciju

RAZLOZI ZA NEGATIVNO MIŠLJENJE O UČENJU NA DALJINU

Gotovo 3/4 roditelja koji ne podržavaju učenje na daljinu navodi da djeca tako gube motivaciju i radne navike. Dalje, skoro 60% ovih ispitanika smatra da se dijete udaljava od vršnjaka, a više od polovine da je kvalitet obrazovanja nizak u odnosu na tradicionalnu nastavu.

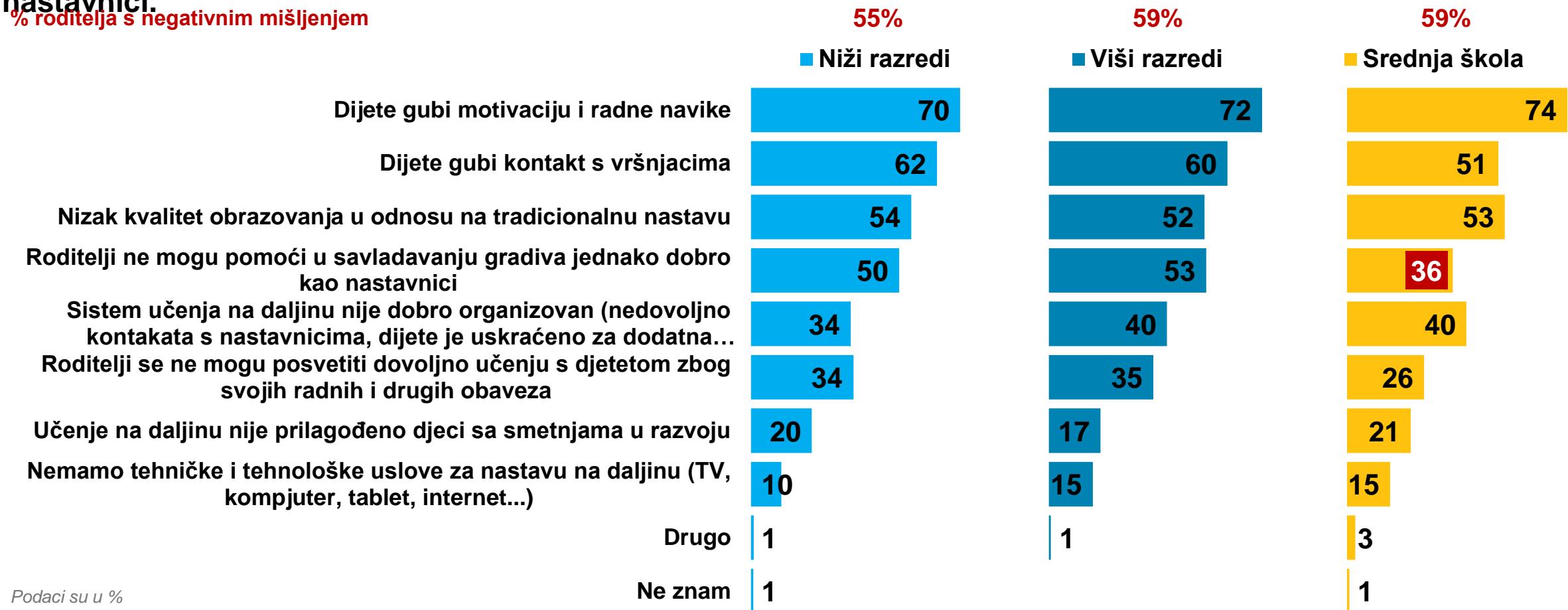
Podaci su u %

RAZLOZI ZA NEGATIVNO MIŠLJENJE, PREMA UZRASTU DJETETA

Roditelji koji imaju negativan stav prema učenju na daljinu, bez obzira na to kojeg je uzrasta njihovo dijete, kao razlog najčešće ističu da učenje na daljinu brzo dovodi do opuštanja – djeci slabi motivacija i gube radne navike. Slijedi udaljavanje od vršnjaka (naročito među djecom u osnovnoj školi) i slabiji kvalitet nastave u odnosu na tradicionalnu. Roditelji srednjoškolaca, kojima, po prirodi stvari, uglavnom nije neophodna pomoć pri učenju, znatno rjeđe navode argument da oni sami ne mogu pomoći djetetu u savladavanju gradiva jednako dobro kao nastavnici.

% roditelja s negativnim mišljenjem

Podaci su u %

Zašto tako mislite? Višestruki odgovori

Baza: Oni koji imaju negativno mišljenje o učenju na daljinu, N=596

Statistički značajno niže u odnosu na ukupnu populaciju

Prethodno iskustvo roditelja s modelom učenja na daljinu ocijenjeno je srednjom ocjenom

- Većina roditelja iz opšte populacije izražava **srednji stepen zadovoljstva prethodnim ciklusom učenja na daljinu**. Posebno pozitivno ocjenjuju inicijativnost nastavnika, njihovu posvećenost i brzo organizovanje rada u skladu s novim okolnostima.
- Negativne ocjene mahom idu na račun **kvaliteta stečenog obrazovanja**, odnosno **neobjektivnog ocjenjivanja učenika**. Među roditeljima postoji visok stepen slaganja da su djeca tokom prošle školske godine savladala **minimum predviđenog gradiva**, a da su **ocjene bile znatno više nego što bi bilo da su objektivno zaslužene**.
- S druge strane, **roditelji s nižim primanjima i roditelji djece iz romske populacije nešto su manje zadovoljni samom organizacijom učenja na daljinu**. Osnovni razlog je to što smatraju da **nije dovoljno pažnje posvećeno pitanju koliko ove porodice imaju uslova da svojoj djeci omoguće takav model učenja**.
- Roditelji djece sa smetnjama u razvoju ispoljavaju drugu vrstu nezadovoljstva – oni navode da je u prethodnom ciklusu učenja na daljinu izostala podrška u vidu posebnih materijala prilagođenih potrebama/smetnjama njihove djece. Oni ukazuju i na nedostatak druge specijalističke podrške u novim okolnostima (personalnih asistenata, logopeda, psihologa).
- Sveukupno gledano, dominantno je **prisutan značajan stepen zadovoljstva roditelja frekventnošću komunikacije** koju su ostvarili s nastavnicima tokom perioda učenja na daljinu. **Navode da im je upravo podrška nastavnika bila od ključnog značaja u cijelom procesu**. Takođe se registruje da o toj podršci znatno češće izvještavaju roditelji djece mlađeg uzrasta, ali i romski roditelji.

- Brza organizacija**
- Posvećenost nastavnika**
- Učestalost komunikacije s nastavnicima**
- Lakoća savladavanja gradiva**
- Veća uključenost roditelja u proces učenja djece (niži razredi)**

- Kvalitet obrazovanja (nerealno ocjenjivanje)**
- Generalizacija – podrazumijevano postojanje jednakih uslova sve djece za organizaciju učenja na daljinu**
- Nedostatak unaprijed pripremljenih štampanih materijala**
- Korišćenje različitih platformi**
- Nedostatak druge specijalističke, stručne podrške**

Ocjena različitih aspekata učenja na daljinu – roditelji

- **Organizacija od strane škole.** Kao što je navedeno, roditelji uglavnom pozitivno ocjenjuju ovaj aspekt procesa, a posebno vrednuju brzinu kojom su se nastavnici adaptirali na promijenjene okolnosti. Generalno, odluka da se odmah po izbijanju epidemije pređe na model učenja na daljinu ocjenjuje se kao dobra – smatra se da je to bio jedan od ključnih trenutaka za održavanje epidemiološke situacije pod kontrolom.
- **Priprema i spremnost nastavnika za novi model rada.** Iako se odnos nastavnika prema učenicima u toku ovog procesa pozitivno vrednuje, dio roditelja ističe da nijesu sigurni koliko su sami nastavnici bili spremni na taj korak. Roditelji su posebno kritikovali neusaglašenost nastavnika u pogledu platformi korišćenih za rad. Roditelji mlađe djece, ali i djece iz romske populacije, izvjestili su o situacijama u kojima su djeca morala da mijenjaju platforme za učenje, što je u značajnoj mjeri otežavalo proces njihove adaptacije na model učenja na daljinu.
- **Pad motivacije djeteta.** Iako o ovom problemu ne izvještavaju svi roditelji, navodi se da je većini djece, naročito mlađeg uzrasta, bilo teško da razumiju novi način organizacije nastave, a potom i da uče tokom čitavog procesa. Kao događaj koji je presudno uticao na pad motivacije učenika navodi se objavljivanje vijesti da će ocjenjivanje biti znatno blaže nego u slučaju redovne nastave. Mnogi roditelji smatraju da je to znatno oslabilo motivaciju djece da uče i trude se oko izrade domaćih zadataka budući da su „unaprijed znali“ kako će biti ocijenjeni, bez obzira na uloženi napor.
- **Organizacija unutar domaćinstava i tehnički uslovi za rad.** Pojedine grupe roditelja iskazuju nezadovoljstvo ovim aspektom modela učenja na daljinu: roditelji djece sa smetnjama u razvoju, roditelji djece iz romske populacije i roditelji iz socioekonomski ugroženih kategorija stanovništva. Oni nijesu uvijek imali uslova za adekvatnu organizaciju učenja na daljinu (nedostatak interneta, TV-a...). U takvim slučajevima, obraćali su se drugima za pomoć, slali djecu kod komšija ili rođaka koji imaju uslova za praćenje onlajn nastave (romski roditelji), odnosno pokušavali da samostalno organizuju podršku djeci (kroz nabavku štampanih materijala). Otežana organizacija u domaćinstvu problem je koji pogađa većinu roditelja, naročito one koji imaju redovan posao. I oni su se značajno oslanjali na podršku drugih članova porodice kad je riječ o djeci mlađeg uzrasta, dok su starija djeca mahom ostajala bez takve pomoći i bila prepuštena sama sebi.

Ocjena različitih aspekata učenja na daljinu – roditelji

- **Promjene u psiho-socijalnom funkcionisanju djece.** Svi roditelji navode da je djeci teško pala nastava od kuće, prvenstveno zbog nedostatka socijalizacije i kontakta s vršnjacima. Roditelji uglavnom izvještavaju o blago povećanoj nervozni djece, naročito prilikom zabrane izlazaka, dok se drugi problemi ne navode.
- **Promjene u zdravstvenom stanju djece.** Jedan broj roditelja izvještava da su tokom perioda učenja na daljinu njihova djeca dobila na težini. Gotovo svi roditelji ističu da bi bili veoma zabrinuti zbog tog aspekta djetetovog opšteg funkcionisanja ukoliko bi se učenje na daljinu nastavilo, što se naročito odnosi na roditelje djece koja treniraju neki sport.
- **Pad opšteg kvaliteta obrazovanja.** Kako je prethodno navedeno, svi roditelji su saglasni da je **stepen znanja koje su djeca stekla u uslovima učenja na daljinu znatno niži nego što bi to bilo u slučaju redovne nastave**. Kao najveći problemi ističu se **sistem ocjenjivanja i nedostatak kontrole tokom ocjenjivanja**.
- **Fokusiranost sistema na posebne, osjetljive grupe djece.** I po ovom pitanju postoji saglasnost roditelja da organizacija učenja na daljinu realizovana u prethodnom periodu nije dovoljno uzela u obzir potrebe ranjivih kategorija djece. Roditelji iz socio-ekonomski ugroženih kategorija i roditelji romske djece navode da su očekivali da im škole posvete neophodnu pažnju i nađu načina da obezbijede uslove učenja onima koji ih nemaju. Osim toga, roditelji djece sa smetnjama u razvoju istakli su da im je u značajnoj mjeri nedostajala podrška i tehnički uslovi za rad od kuće, a da se škola nije bavila tim problemima.

CITATI

Ja veoma poštujem napore nastavnika. Posebno starijih nastavnika, kojima je ovo bilo jako teško za adaptaciju. Ali, završila se školska godina tako kako se završila, stvarno, jaki napor. (Roditelj srednjoškolskog djeteta)

Iskreno da vam kažem, ja u tu koronu ne vjerujem uopšte. Meni je to virus kao svaki drugi, kao kada je sezona gripa. Meni je inače veliki problem da nosim masku pošto mi ne prija i osjećam da me guši. Iz tog razloga ja je nosim samo kad moram, a slično je i s djecom. (Roditelj iz socio-ekonomski ugrožene kategorije stanovništva)

Ja kao roditelj nijesam toliko zadovoljna. Nastavnica jeste redovno slala sve materijale, ali opet vi kao roditelj onda morate da trčite, da štampate taj materijal, a dešavalo se da kopirnice uopšte ne rade. Takođe, moje dijete zahtijeva i angažovanje drugih stručnih kadrova, a to je u potpunosti izostalo, kako je teško očekivati da samo sjedi kod kuće, a bez ičije podrške. (Roditelj djeteta sa smetnjama u razvoju)

Naša učiteljica je stvarno bila požrtvovana. Stalna komunikacija s nama, s djecom, njeno navikavanje na novi sistem učenja... (Roditelj osnovnoškolskog djeteta mlađeg uzrasta)

Nastavnica je davala sve od sebe, to je istina, ali ništa ne može zamijeniti školsku klupu. (Roditelj osnovnoškolskog djeteta, viši razredi)

Naše dijete je inače dobar đak, ali sad je postao nekako nezainteresovan, nemotivisan. Morali smo puno da radimo s njim i da ga tjeramo da uči, mnogo smo bili uključeniji nego inače, bilo je jako naporno. (Roditelj iz socio-ekonomski ugrožene kategorije stanovništva)

Mi kao roditelji potpuno smo zadovoljni. Oni koji nijesu, to su roditelji koji nijesu navikli da rade s djecom. Ja sam naučila da to radim, navikla sam se i mogu reći da sam veoma zadovoljna kako je to sve organizovano. (Roditelj djeteta sa smetnjama u razvoju)

Mi smo dobili mobilni, pozvali su nas iz škole da pitaju je l' nam treba nešto, mi smo rekli šta nemamo i škola nam je to obezbijedila. To je djeci mnogo olakšalo učenje. (Romski roditelj)

Ovdje je glavni problem bio sistem ocjenjivanja. Djeca su vrlo snalažljiva kad je riječ o korišćenju tehnologija, te vrlo lako mogu prepisati ili naći neki način da dobiju dobre ocjene bez mnogo muke. (Roditelj osnovnoškolskog djeteta mlađeg uzrasta)

Ocjena procesa učenja na daljinu – ključni informatori

- Kad je riječ o brzini kojom je organizovan proces učenja na daljinu, ključni informatori u znatnoj su mjeri saglasni s roditeljima. Prema njihovim navodima, obuke za učenje na daljinu koje su obezbijedene nastavnicima nijesu pokrile sve izazove s kojima su se nastavnici suočili u radu. No njihov odgovor na novonastalu situaciju ipak je bio uspješan, što je u najvećoj mjeri rezultat lične inicijative i motivacije.
- Istovremeno, ključni informatori navode da je tokom procesa učenja na daljinu izostajala multidisciplinarna saradnja – predstavnici NVO sektora su očekivali svoje značajnije angažovanje, naročito u radu s roditeljima i djecom iz ugroženih kategorija stanovništva. Prema navodima ključnih informatora, u procesu učenja na daljinu fokus je bio na realizaciji, a ne toliko na kvalitetu procesa učenja. Samim tim, sistem je u najvećoj mjeri bio fokusiran na opštu populaciju, a u značajno manjoj mjeri na djecu iz ugroženih kategorija stanovništva. Pod tim se prvenstveno misli na tehničku opremljnost ovih domaćinstava da sprovode proces učenja na daljinu i na dodatnu pomoć u procesu same organizacije rada tamo gdje je ona otežana.
- Osim toga, ključni informatoru uputili su značajne kritike na račun sistema ocjenjivanja. Prema njihovim navodima, dalji proces učenja na daljinu iziskivao bi promjene u aspektima koji se ocjenjuju kod učenika. Jedan od ključnih informatora navodi da učenje na daljinu zahtijeva veći značaj formativnog ocjenjivanja, naspram sumativnog ocjenjivanja, koje je prisutno u redovnoj nastavi. Stoga se smatra da svaki budući oblik učenja na daljinu mora uključiti i formativno ocjenjivanje kako bi se stvorila realističnija slika o znanjima i vještinama koje su učenici stekli u ovom procesu.

CITATI

Za pohvalu je jako brza i dobra organizacija obrazovnog sistema na samom početku. Oko 200 nastavnika je radilo danonoćno i tu je javni servis stvarno dobro reagovao što je ustupio kanale, pošto nemaju svi mogućnost učenja preko interneta. S druge strane, evidentno je da su se napravili propusti prema marginalizovanim grupama. Tako su djeca s posebnim obrazovnim potrebama i romska djeca bila potpuno prepustena roditeljima. Lako je komunicirati putem Vibera, ali šta čemo s tim tamo gdje to nije moguće? (Ključni informator)

Stav se od početka do ovog trenutka značajno promijenio. Ona prva reakcija, brza reakcija, stvarno je bila za svaku pohvalu, velika angažovanost nastavnika, zatvaranje škola radi bezbjednosti, stvarno je sve djelovalo jako dobro organizovano i pripremljeno. S druge strane, kako je vrijeme proticalo, vidjelo se da postoji neusklađenost, da nema dugoročnog planiranja i da, na kraju krajeva, nema dobre komunikacije s roditeljima, koji su sada potpuno nepripremljeni za novu školsku godinu i ne znaju šta da očekuju. (Ključni informator)

Generalno, za prvi krug, ja bih dao ocjenu 3. Održan je kontinuitet nastave, intenzivno se radilo s djecom, pojavili su se novi materijali, djeca su razvila nove vještine. Loše strane su te da sami nastavnici nijesu bili dovoljno obučeni niti pripremljeni za to. Ako se mijenja metod rada, mora da se mijenja i način ocjenjivanja. Naš sistem je navikao na sumativno ocjenjivanje, a onlajn nastava zahtijeva i formativno ocjenjivanje – ne ocjenjuje se samo količina znanja, nego i njegova primjena, snalažljivost, druge vještine, što mi još uvijek ne umijemo da ocjenjujemo i da mjerimo. (Ključni informator)

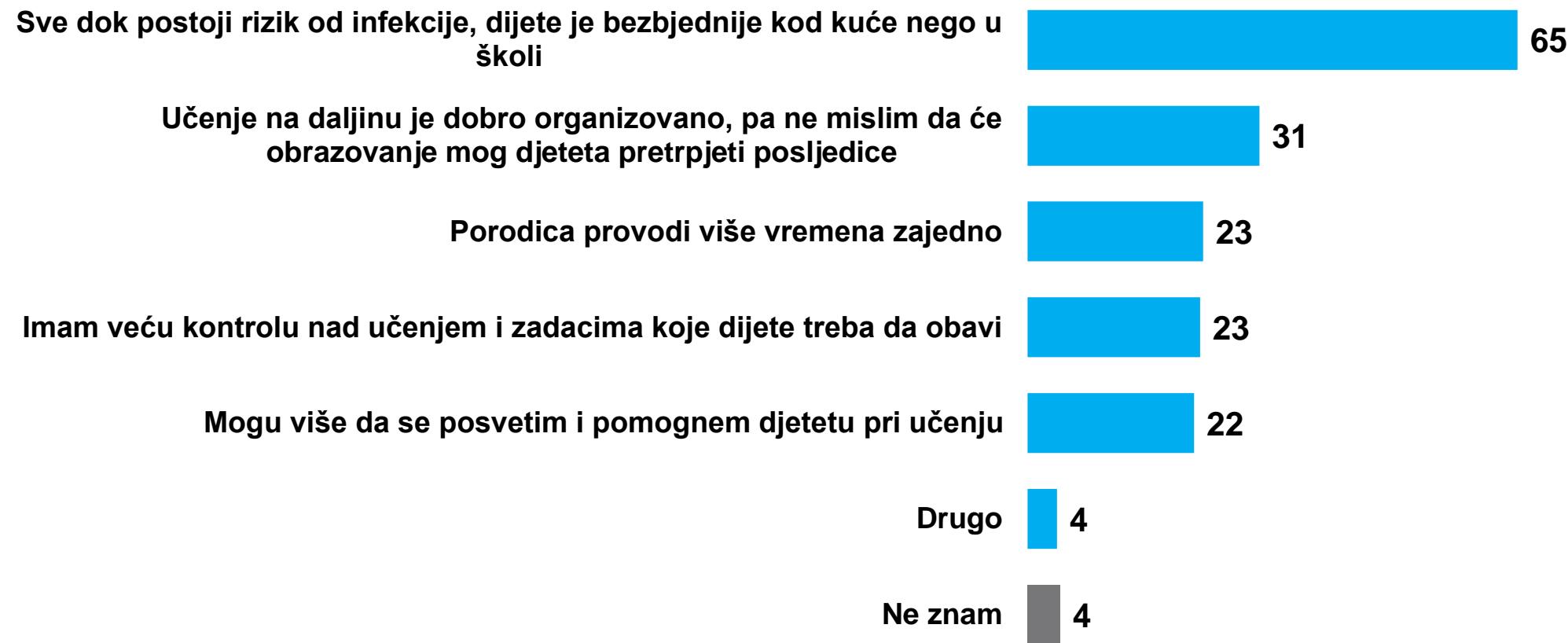
Ministarstvo prosvjete u formalnom smislu vodi cio obrazovni sistem. Kad je krenula korona, oni su akciono djelovali, ali samostalno. Kad se završila školska godina, ubjeđivali su javnost da imaju detaljan plan kako će od septembra organizovati nastavu, pa smo došli do toga da se nastava pomjera. Od juna do sada nije bilo komunikacije između Ministarstva i interesnih strana. Djeca nijesu pripremljena, roditelji nijesu pripremljeni. Moje očekivanje je bilo da se angažuje više nevladin sektor, koji bi dao svoj doprinos u pravljenju materijala, vodiča, obuka, bilo čega što može da olakša roditeljima rad, ali to je sve izostalo. (Ključni informator)

Tehnički izazovi su ostali neriješeni. Veliki broj porodica je ostao neriješen, upravo zbog te usmjerenosti na korišćenje Vibera kao dominantnog sredstva komunikacije. Drugo, za djecu sa smetnjama u razvoju ovaj režim rada je bio potpuno neprilagođen. To su djeca koja rade po posebnim planovima, uz personalnog asistenta, a njima je to sve bilo uskraćeno. Najgore u cijeloj priči je što su donosioci odluka imali dovoljno vremena da se pripreme, da sarađuju s drugim licima i da naprave planove za sve scenarije, što je apsolutno izostalo. (Ključni informator)

RAZLOZI ZA POZITIVNO MIŠLJENJE O UČENJU NA DALJINU

Roditelji koji iznose pozitivno mišljenje o učenju na daljinu prije svega misle da je u situaciji pandemije bezbjednije po dijete da uči kod kuće (65%). Skoro trećina roditelja smatra da je sistem učenja na daljinu adekvatno organizovan i da pruža dobro obrazovanje, a više od 20% roditelja kao prednosti navodi vrijeme koje porodica provodi na okupu, bolju kontrolu nad djetetom i mogućnost da mu se više pomogne pri učenju.

Podaci su u %

RAZLOZI ZA POZITIVNO MIŠLJENJE, PREMA UZRASTU DJETETA

Roditelji se slažu oko glavnih razloga za svoje pozitivno mišljenje, bez obzira na uzrast djeteta. Sve tri kategorije roditelja na prvo mjesto stavljaju osjećaj da je dijete bezbjednije kod kuće nego u školi. Slijedi uvjerenje da je sistem učenja na daljinu dobro organizovan, pa obrazovanje djeteta ne trpi. Očekivano, roditelji srednjoškolaca znatno rjeđe navode mogućnost veće pomoći pri učenju kao prednost ovog modela nastave.

% roditelja sa pozitivnim mišljenjem:

36%

39%

38%

■ Niži razredi OŠ

■ Viši razredi OŠ

■ Srednja škola

Sve dok postoji rizik od infekcije, dijete je bezbjednije kod kuće nego u školi

67

62

66

Učenje na daljinu je dobro organizovano, pa ne mislim da će obrazovanje mog djeteta pretrpjeti posljedice

34

29

30

Porodica provodi više vremena zajedno

27

22

21

Imam veću kontrolu nad učenjem i zadacima koje dijete treba da obavi

27

27

17

Mogu više da se posvetim i pomognem djetetu pri učenju

28

26

15

Drugo

2

4

6

Ne zna / Odbija da odgovori

5

6

3

Podaci su u %

Zašto tako mislite?; Višestruki odgovori

Baza: Oni koji imaju pozitivno mišljenje o učenju na daljinu, N=391

Statistički značajno niže u odnosu na ukupnu populaciju.

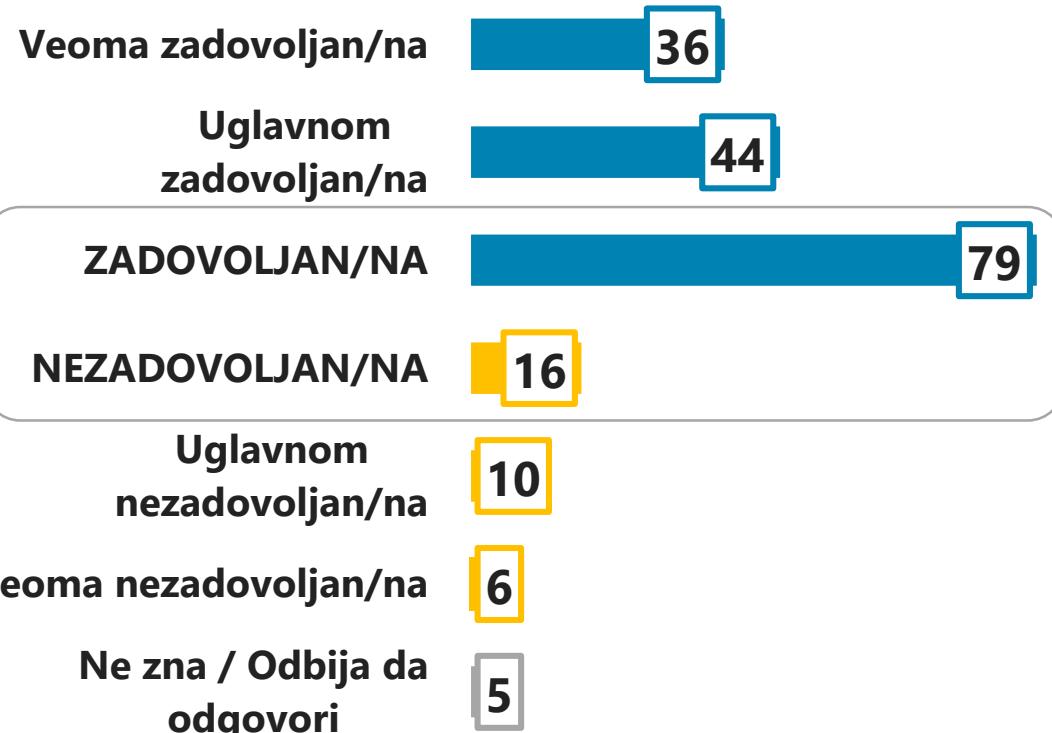
Ocjena podrške – roditelji

- Pored direktne komunikacije s nastavnicima, koja se ocjenjuje veoma **pozitivno**, visoko se **vrednuje i odnos i tolerancija nastavnika od samog početka učenja na daljinu**. Navodi se da su nastavnici, kad je to bilo potrebno, bili tolerantni po pitanju rokova za domaće zadatke i slali dodatne instrukcije za izradu zadataka, kako bi djeca, ali i roditelji, imali dovoljno vremena da se naviknu na novi sistem rada.
- **Nijesu svi roditelji zadovoljni obezbjeđivanjem materijala za rad**. Roditelji mlađe djece ističu da je količina materijala koje je trebalo štampati bila velika, što je bilo veoma otežano, naročito tokom vanrednih mjera. Generalno, postoji očekivanje roditelja da takve materijale škola treba unaprijed da pripremi i obezbijedi svima, a posebno djeci iz socio-ekonomski ugroženih porodica.
- S druge strane, **svi roditelji su saglasni da je izostala podrška drugih stručnih lica**. Generalno, roditelji smatraju da je trebalo više angažovati psihologe i pedagoge tokom procesa učenja na daljinu, te da bi njihova podrška bila veoma važna. Značaj te podrške, ali i značaj uključivanja drugih stručnih lica, posebno ističu roditelji djece sa smetnjama u razvoju. Navode primjer djeteta koje je uslijed date situacije mjesecima bilo uskraćeno za obavezne vježbe s logopedom, a da škola nije obezbijedila alternativno rješenje.
- Registovan je i određeni **stepen nezadovoljstva roditelja zbog toga što njima lično nije bila obezbijedena nijedna obuka za proces učenja na daljinu**. To nezadovoljstvo je posebno izraženo kod roditelja iz romske populacije – neki od njih su i sami nepismeni, što je bila barijera zbog koje nijesu mogli da pomognu djeci u učenju.
- Što se tiče **obezbjeđivanja konkretnih resursa** koji su neophodni za učenje na daljinu, primjećuje se da je ono u značajnoj mjeri **nedostajalo tamo gdje je bilo potrebno**. Samo jedna romska porodica navodi da im je škola obezbijedila mobilni telefon za dijete radi učenja na daljinu, dok ostale grupe roditelja negiraju takvu podršku. Ovaj tip podrške svakako se ocjenjuje kao prijeko potreban ako se želi obezbijediti jednak dostupnost obrazovanja za svu djecu.

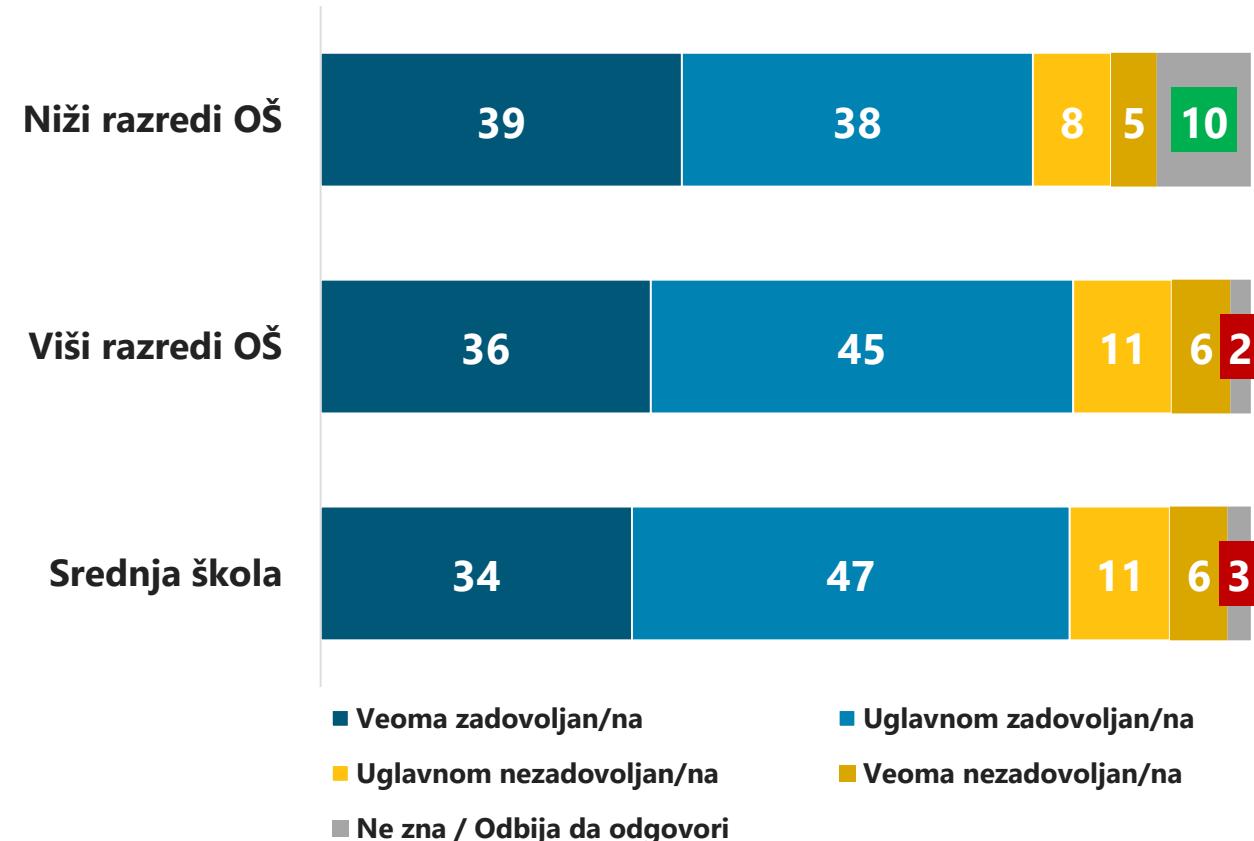
ZADOVOLJSTVO PODRŠKOM ŠKOLE TOKOM UČENJA NA DALJINU

Čak 80% roditelja iskazuje zadovoljstvo podrškom koju su njihova djeca i oni sami dobijali od škole tokom učenja na daljinu u prethodnoj školskoj godini.

Podaci su u %

Roditelji djece različitog uzrasta

Koliko ste zadovoljni podrškom koju je škola pružala djeci i roditeljima za vrijeme učenja na daljinu?

Baza: Ukupna ciljna populacija, N=1037

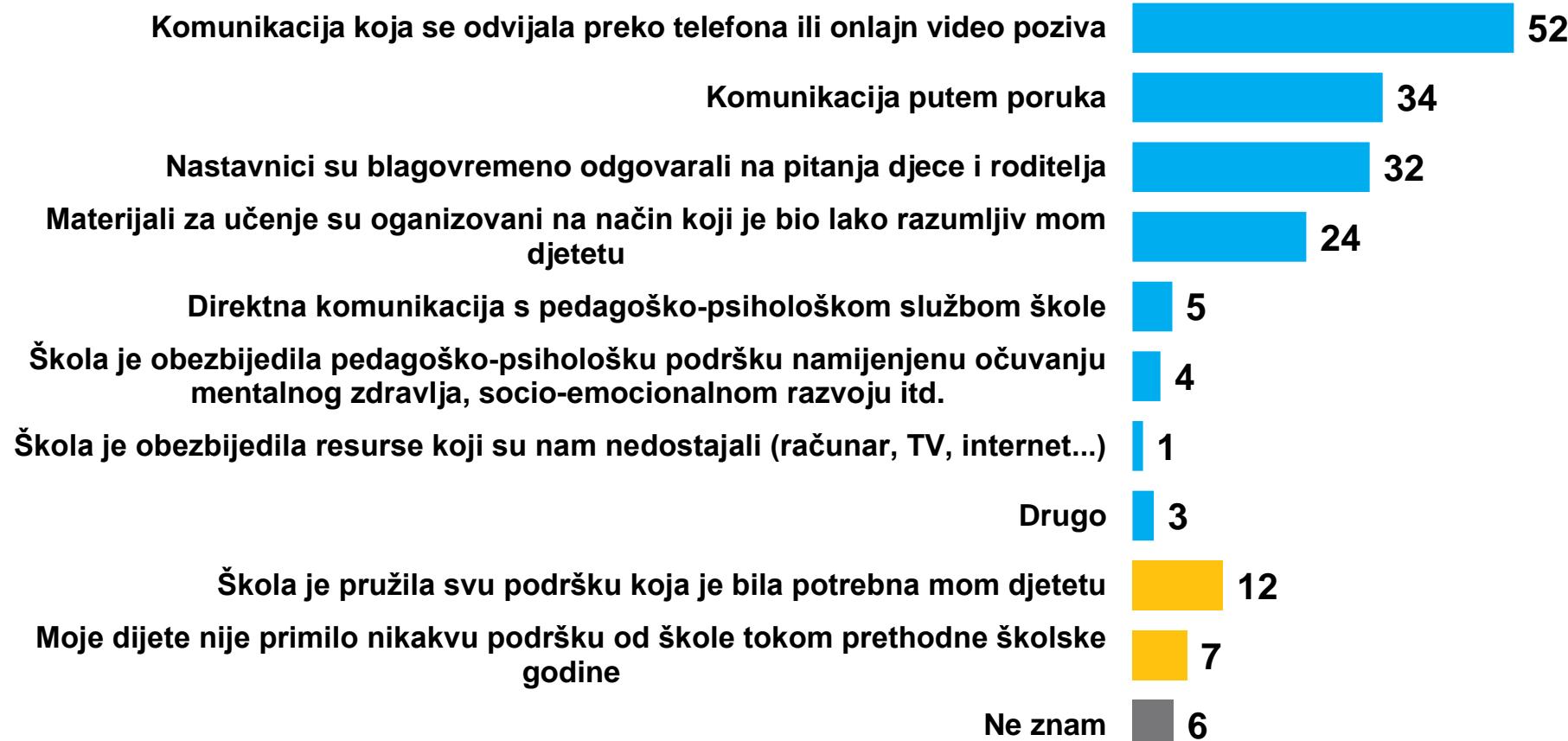
Statistički značajno više u odnosu na ukupnu populaciju

Statistički značajno niže u odnosu na ukupnu populaciju

OBLICI PODRŠKE OD STRANE ŠKOLE TOKOM UČENJA NA DALJINU

Preko polovine roditelja ističe podršku nastavnika s kojima su komunicirali putem telefona ili onlajn, putem video poziva. Trećina navodi podršku putem poruka i ističe da su se nastavnici blagovremeno odazivali djeci i roditeljima. Dok 12% roditelja vjeruje da je škola pružila svu potrebnu podršku, 7% ima suprotno mišljenje i smatra da škola ni na koji način nije pomogla njihovoj djeci tokom učenja na daljinu.

Podaci su u %

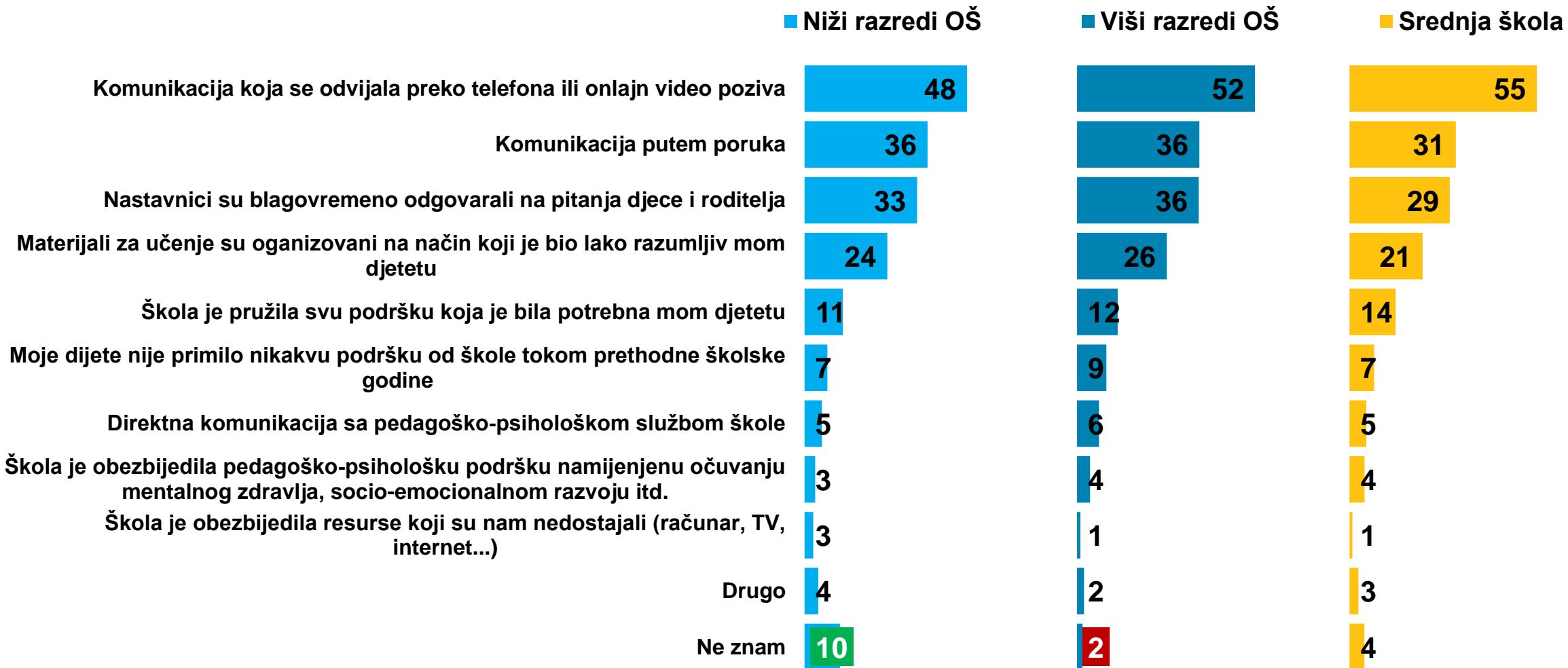
U kom obliku je Vaše dijete dobilo podršku od škole tokom učenja na daljinu? Višestruki odgovori

Baza: Ukupna cijena populacija, N=1037

OBLICI PODRŠKE ŠKOLE, PREMA UZRASTU DJETETA

Roditelji, bez obzira na uzrast djeteta, podršku škole tokom učenja na daljinu vezuju najviše za dobru i pravovremenu komunikaciju s nastavnicima.

Podaci su u %

U kom obliku je Vaše dijete dobilo podršku od škole tokom učenja na daljinu? Višestruki odgovori

Baza: Ukupna ciljna populacija, N=1037

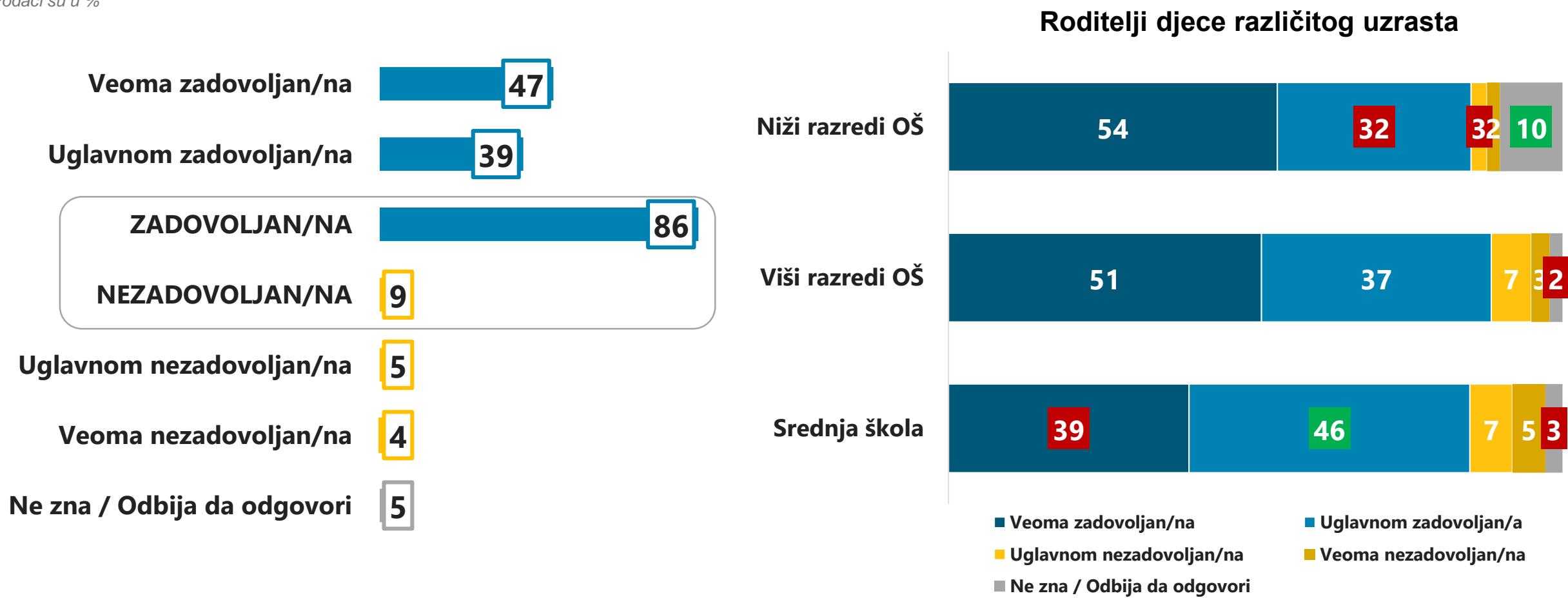
Statistički značajno više u odnosu na ukupnu populaciju

Statistički značajno niže u odnosu na ukupnu populaciju

ZADOVOLJSTVO KOMUNIKACIJOM SA UČITELJIMA I NASTAVNICIMA

Kao što se može prepostaviti na osnovu prethodnog pitanja, velika većina roditelja zadovoljna je komunikacijom i saradnjom s nastavnicima tokom učenja na daljinu (86%). Posmatrajući roditelje djece različitog uzrasta, možemo reći da je intenzitet zadovoljstva kod onih čija djeca pohađaju osnovnu školu nešto viši, ali značajnih razlika nema.

Podaci su u %

Koliko ste zadovoljni komunikacijom sa učiteljima/nastavnicima za vrijeme učenja na daljinu?

Baza: Ukupna ciljna populacija, N=1037

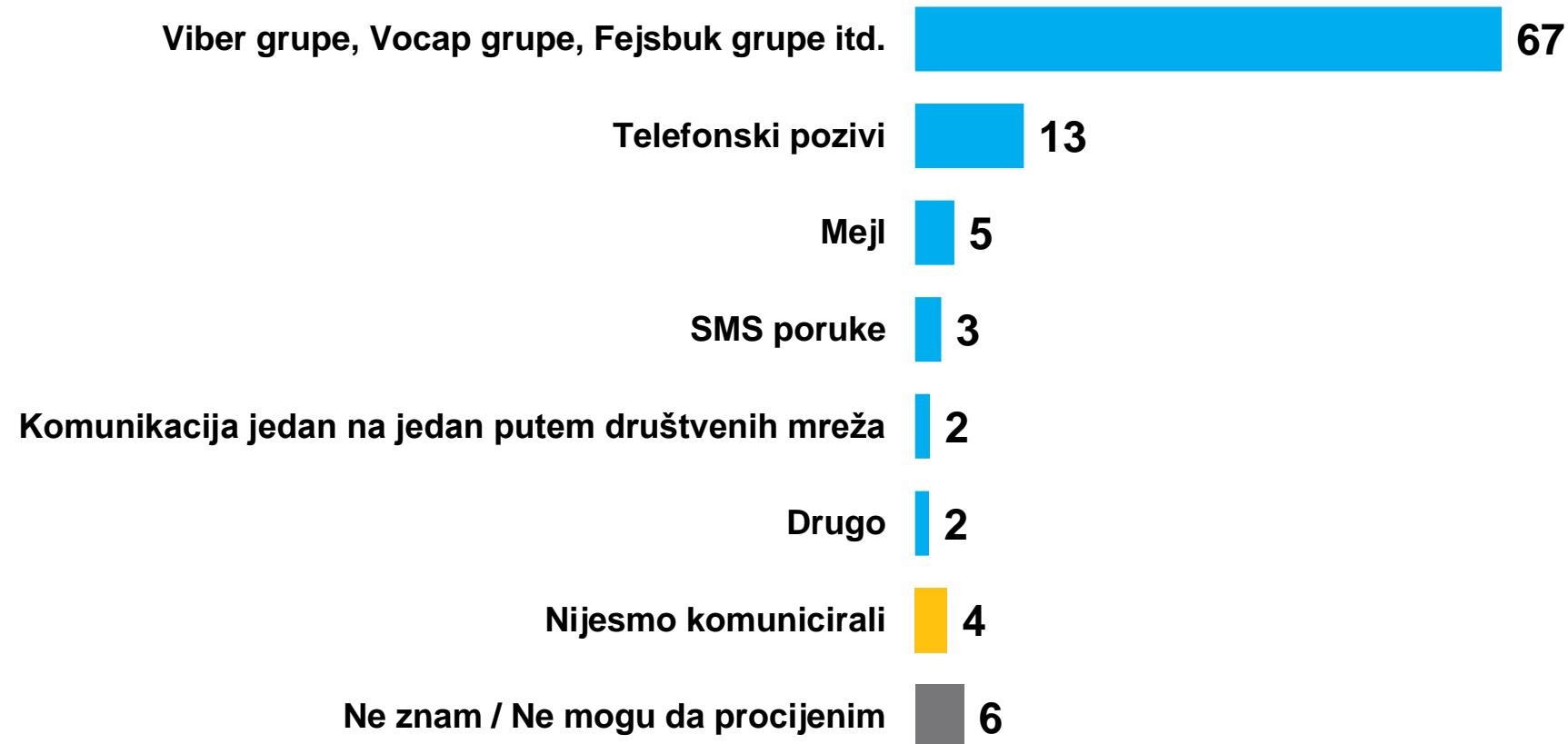
Statistički značajno više u odnosu na ukupnu populaciju

Statistički značajno niže u odnosu na ukupnu populaciju

NAJČEŠĆI NAČIN KOMUNIKACIJE SA UČITELJIMA I NASTAVNICIMA

Ubjedljivo najčešći način komunikacije između nastavnika i roditelja za vrijeme učenja na daljinu predstavljaju grupe na različitim komunikacionim platformama ili društvenim mrežama (67%). Daleko iza tog načina komunikacije ostaju telefonski pozivi (13%), mejlovi (5%) i ostali vidovi komunikacije.

Podaci su u %

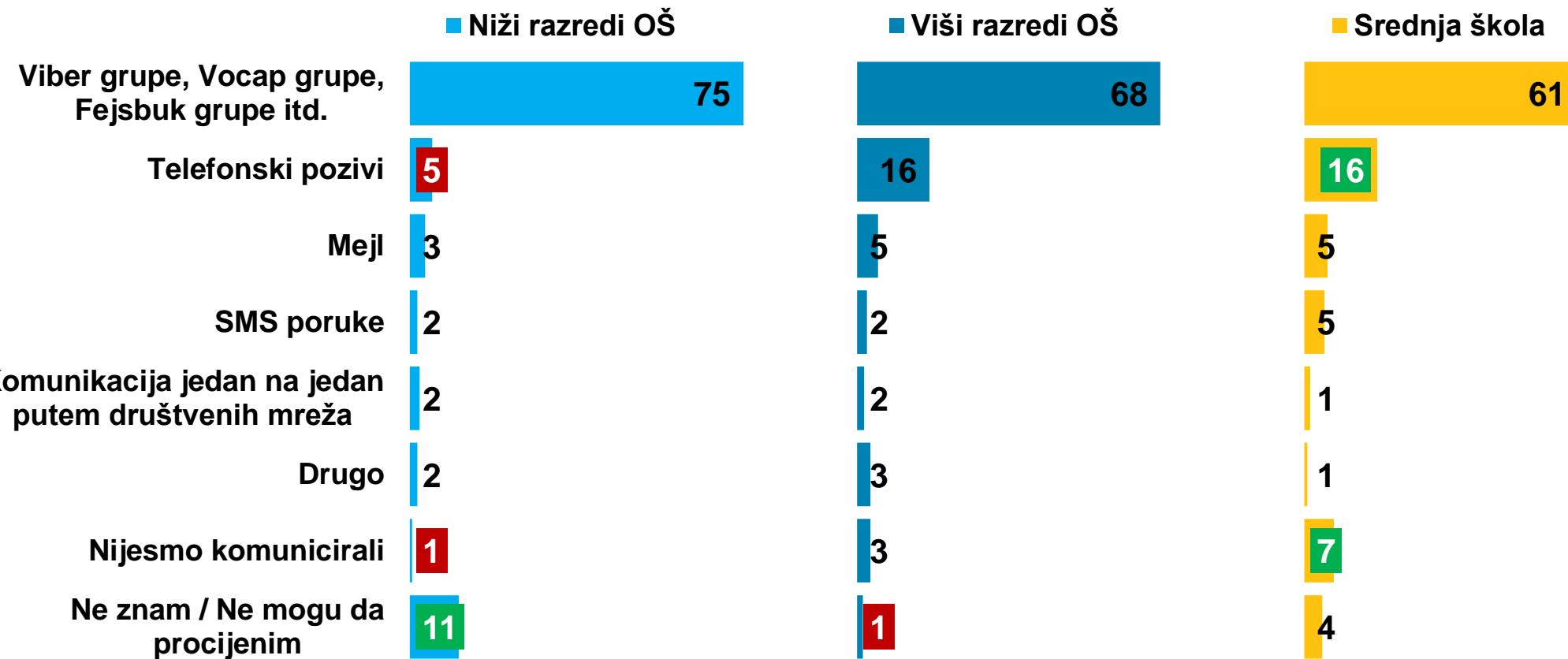
Na koji način ste najčešće komunicirali sa učiteljima/nastavnicima za vrijeme učenja na daljinu?

Baza: Ukupna ciljna populacija, N=1037

NAJČEŠĆI NAČIN KOMUNIKACIJE, PREMA UZRASTU DJETETA

Viber, Vocap ili Fejsbuk grupe najpopularniji su, a vjerovatno i najpraktičniji način komunikacije sa školom, bez obzira na uzrast djeteta. Roditelji najmlađih školaraca rjeđe su nego ostali roditelji komunicirali s učiteljima putem telefonskih poziva, dok roditelji srednjoškolaca češće od prosjeka navode da uopšte nijesu komunicirali sa školom za vrijeme učenja na daljinu.

Podaci su u %

Na koji način ste najčešće komunicirali sa učiteljima/nastavnicima za vrijeme učenja na daljinu?

Baza: Ukupna ciljna populacija, N=1037

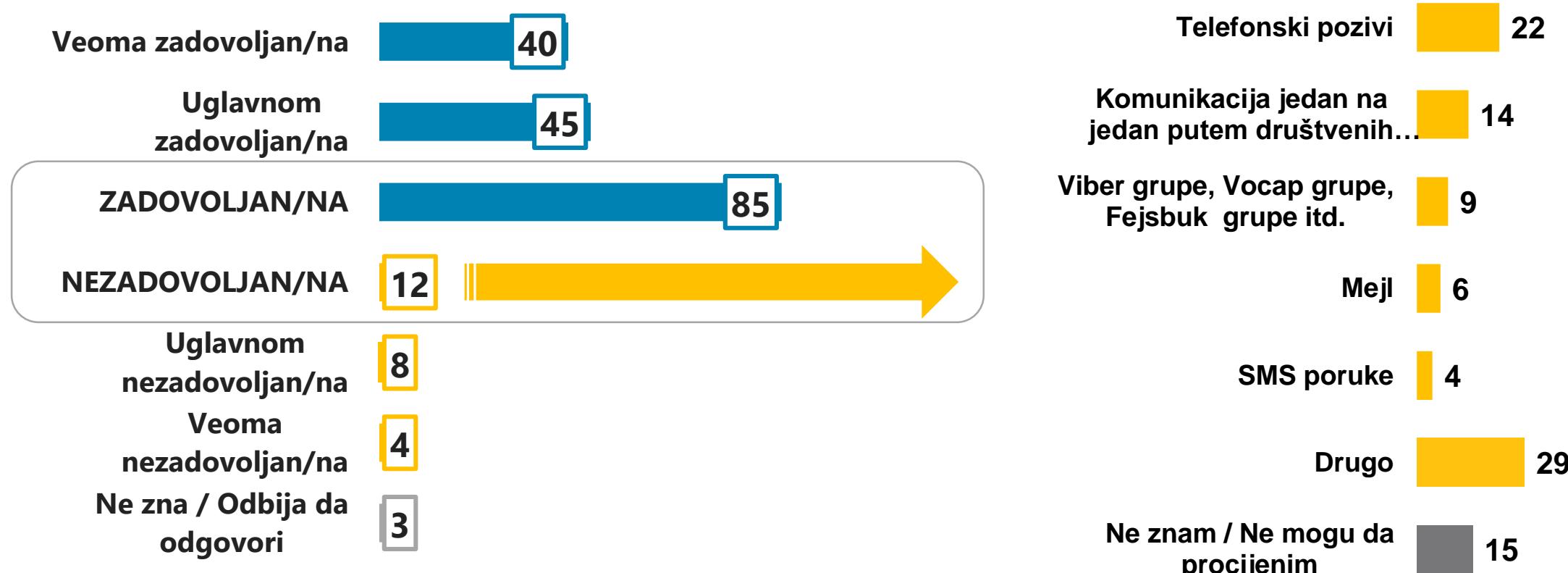
Statistički značajno više u odnosu na ukupnu populaciju

Statistički značajno niže u odnosu na ukupnu populaciju

ZADOVOLJSTVO NAJČEŠĆIM NAČINOM KOMUNIKACIJE I ALTERNATIVNI KANALI KOMUNIKACIJE

Čak 85% roditelja zadovoljno je najčešćim načinom komunikacije sa školom za vrijeme učenja na daljinu. Oni koji time nijesu zadovoljni smatraju da bi telefonski pozivi, a potom komunikacija jedan na jedan putem društvenih mreža, bili adekvatniji načini.

Podaci su u %

Koliko ste zadovoljni tim načinom komunikacije?

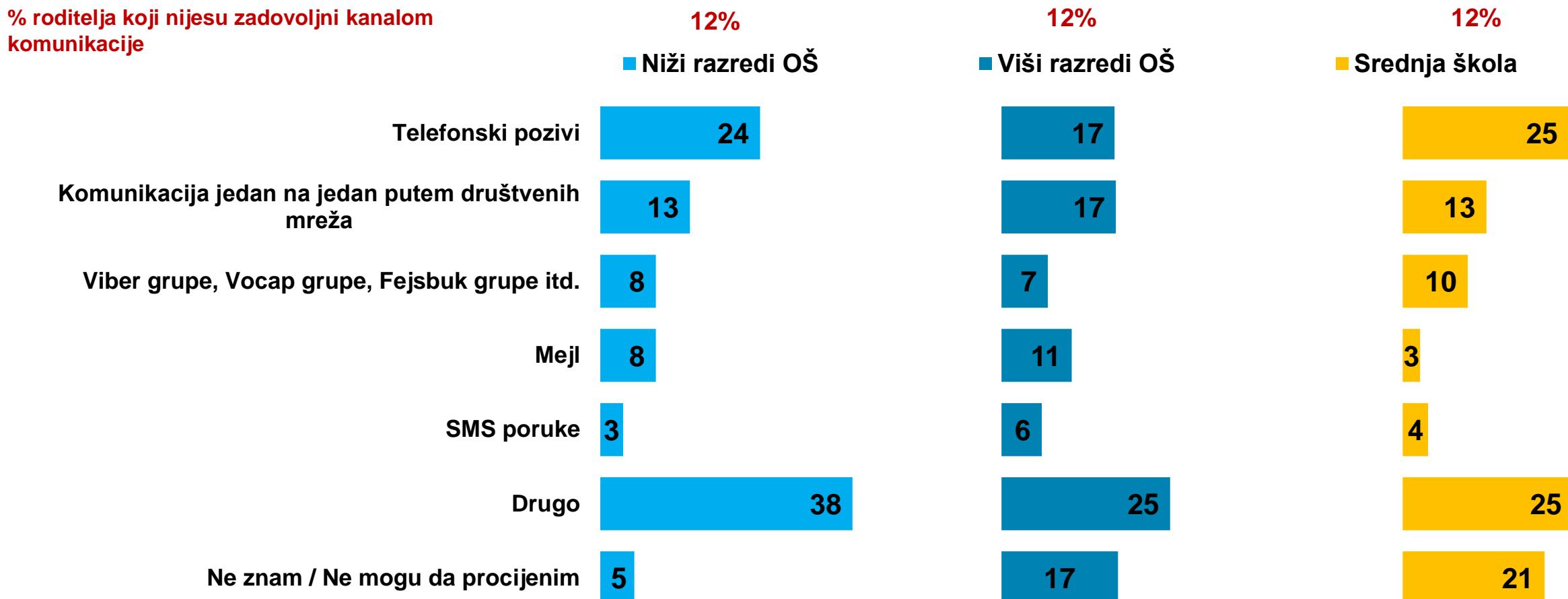
Baza: Oni koji navode najčešći način komunikacije, N=979

Koja je komunikacija Vama najviše odgovarao?

Baza: Oni koji su nezadovoljni ovakvim načinom komunikacije, N=116

ALTERNATIVNI KANALI KOMUNIKACIJE, PREMA UZRASTU DJETETA

Roditelji koji su nezadovoljni načinom komunikacije sa školom, bez obzira na uzrast djeteta, najprije bi se odlučili za telefonske razgovore s nastavnicima. Zapravo, većina roditelja iz sve tri kategorije ostaje nedorečena, navodeći da bi se odlučili za neki drugi vid komunikacije, ali ne i koji.

Podaci su u %

Koji bi način komunikacije Vama najviše odgovarao?

Baza: Oni koji su nezadovoljni ovakvim načinom komunikacije, N=116

Komunikacija s nastavnicima – ocjene roditelja i ključnih informatora

- I u kvalitativnom istraživanju se pokazuje da se **komunikacija između nastavnika i roditelja najčešće odvijala putem poziva ili poruka**. Pored toga, posebno se navodi značaj Viber grupa, putem kojih su nastavnici bili u direktnoj komunikaciji kako s roditeljima tako i s djecom. Ključni informatori potvrđuju da je taj način komunikacije bio najzastupljeniji, ali se osvrću i na činjenicu da nije bilo dovoljno podrške za djecu koja za nju nemaju tehničkih mogućnosti. Stoga se postavlja pitanje koliko su zapravo te porodice bile isključene iz svakodnevne i brze komunikacije koju obezbjeđuju Viber grupe.
- Većina **roditelja** je veoma **zadovoljna učestalošću komunikacije s nastavnicima**. Iskustva roditelja, naročito mlađe djece, govore da nastavnici nijesu bili usmjereni samo na obrazovne ciljeve, već da su u periodu epidemije često bili i podrška roditeljima.
- Ipak, prema **iskustvima ključnih infomatora**, za nastavnike je period učenja na daljinu bio jako **teško iskustvo**. Simultana i učestala komunikacija i s roditeljima i s djecom često je dovodila do prekovremenog rada i iscrpljivanja nastavnika, a pitanje je koliko javnost jasno prepoznaje i vrednuje taj njihov rad i doprinos.

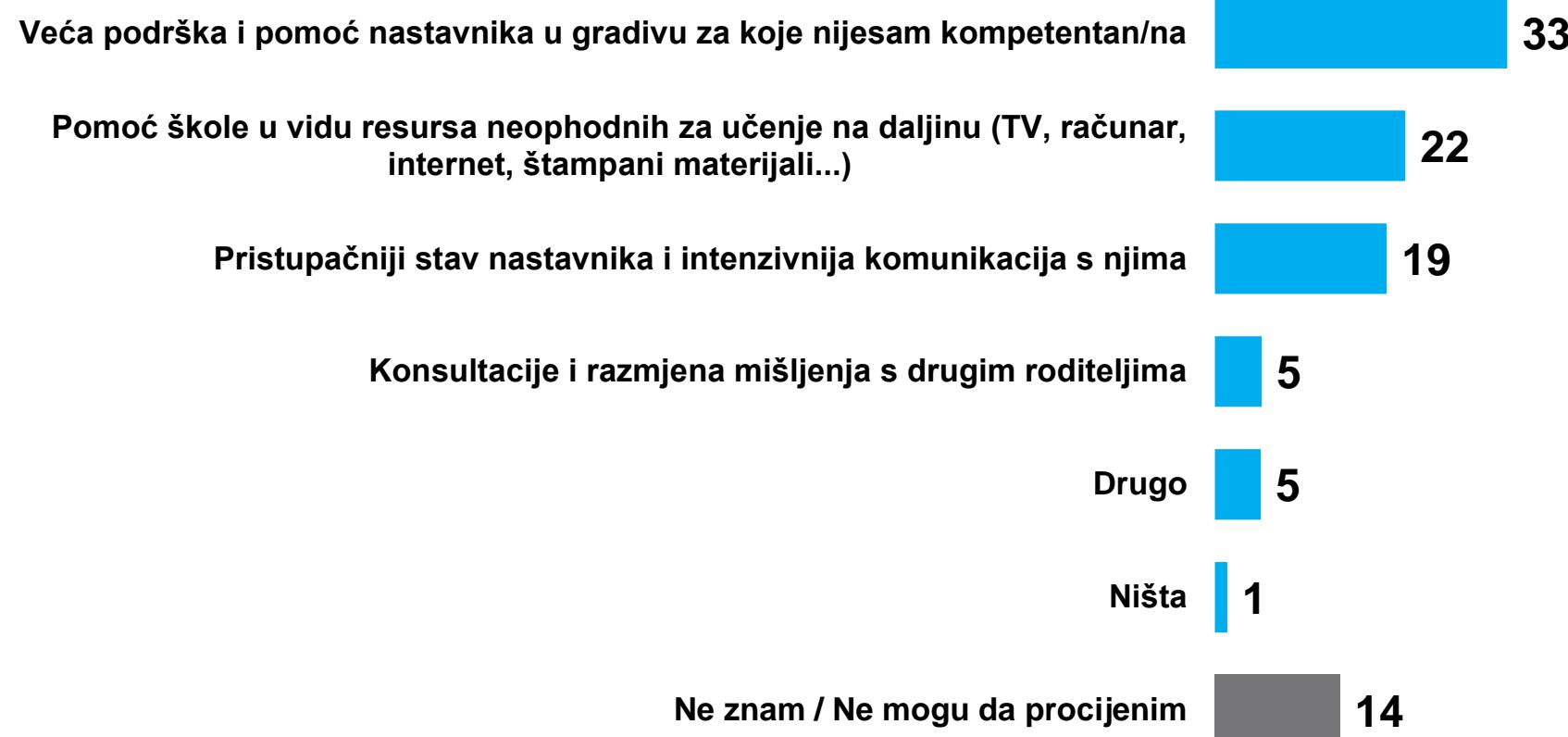
Da li možete da zamislite šta je 14, 15 Viber grupa s kojima jedan nastavnik komunicira svakodnevno? Po cio dan, različita djeca, različiti roditelji, različite teme. A da se pritom ne pokrivaju sva djeca, jer nemaju sva djeca internet. To je iscrpljujuće. (Ključni informator)

Pošto mi nemamo internet u stanu, mene je nastavnica zvala telefonom. Možda je to moglo i češće, jer ja ne umijem da pišem, ne umijem puno da pomognem djetetu, ali vjerujem da je uradila koliko je mogla. (Roditelj iz romske populacije)

OLAKŠAVANJE SISTEMA UČENJA NA DALJINU

Kad je riječ o načinima da se olakša sistem učenja na daljinu, mišljenja roditelja su podijeljena. Najviše roditelja misli da bi im najviše pomogla veća podrška nastavnika u gradivu za koje nisu stručni (33%), dok bi 1/5 pozdravila pomoć škole u vidu resursa koji im nedostaju, odnosno pristupačniji stav nastavnika i intenzivniju komunikaciju s njima.

Podaci su u %

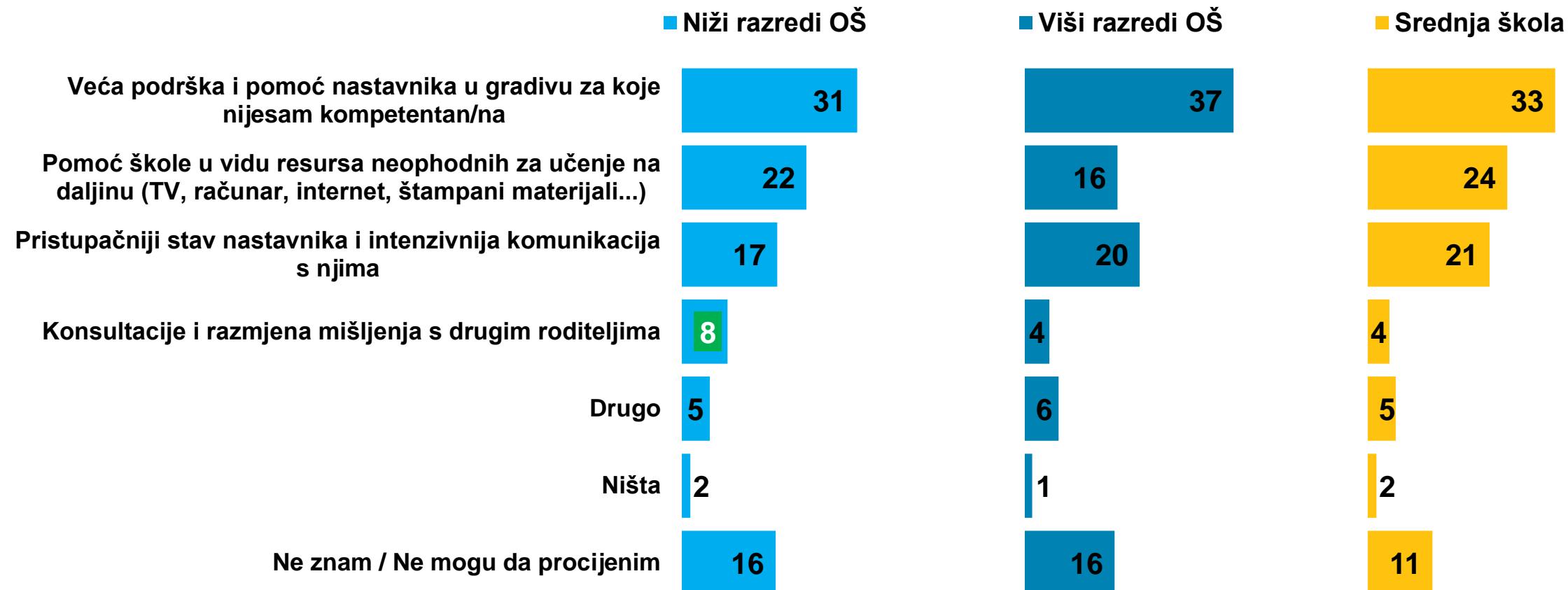
Šta bi Vama kao roditelju najviše olakšalo sistem učenja na daljinu?

Baza: Ukupna ciljna populacija, N=1037

OLAKŠAVANJE SISTEMA UČENJA NA DALJINU, PREMA UZRASTU DJETETA

Roditelji djece koja pohađaju niže razrede osnovne škole češće nego ostali navode da bi im značila razmjena mišljenja s drugim roditeljima. Osim toga, među roditeljima djece različitog uzrasta nema bitnih razlika u pogledu metoda koje bi im mogle olakšati učenje na daljinu.

Podaci su u %

Šta bi Vama kao roditelju najviše olakšalo sistem učenja na daljinu?

Baza: Ukupna ciljna populacija, N=1037

Statistički značajno više u odnosu na ukupnu populaciju

Potrebna podrška

- **Veća podrška nastavnika za gradivo za koje roditelji nijesu kompetentni.** Ova vrsta pomoći ocjenjuje se kao veoma potrebna, naročito u onim domaćinstvima u kojima su roditelji nižeg obrazovanja i ne mogu da pomognu djeci u radu. Kao alternativa ovom tipu podrške, navodi se mogućnost organizacije dopunske nastave za djecu kojoj je to potrebno. S druge strane, ključni informatori navode da je u organizacionom smislu jako teško sprovesti dodatnu nastavu, upravo zbog fonda časova koji nastavnici imaju. Ovdje se kao potencijal prepoznaće pomoć NVO sektora.
- **Pomoć škole u obezbjeđivanju resursa.** Kao što je prethodno navedeno, i roditelji i ključni informatori ovu pomoć prepoznaju kao posebno značajnu u slučaju ponovnog učenja na daljinu. Oni takođe ističu odgovornost ne samo škola, nego i lokalnih zajednica i države.
- **Pristupačniji stav nastavnika i intenzivnija komunikacija s njima.** Kako je u odnosu na ovaj aspekt registrovan značajan stepen zadovoljstva roditelja, jedina njihova poruka jeste da u slučaju ponovnog učenja na daljinu komunikacija s nastavnicima ostane na istom nivou. Navodi se da bi bilo korisno, posebno za djecu starijeg uzrasta, da svaki nastavnik uvede nedjeljni termin u kojem bi roditelji mogli da komuniciraju s njim/njom (primjer virtuelnih otvorenih vrata). S druge strane, prema navodima ključnih informatora, nastavnici su tokom učenja na daljinu bili veoma opterećeni prekovremenim radom, pa je ovaj segment potrebno detaljno isplanirati i osmisliti.
- **Konsultacije i razmjena mišljenja s roditeljima.** Veliki broj intervjuisanih roditelja ističe da je potrebno da taj oblik komunikacije bude zastupljeniji, upravo radi razmjene iskustava među samim roditeljima. Prema navodima roditelja, oni bi bili zainteresovani za virtuelne roditeljske sastanke ili sastanke samih roditelja, pa bi ove vidove saradnje trebalo organizovati. S druge strane, predstavnici NVO sektora kažu da nijesu sigurni koliko bi sami roditelji bili zainteresovani za organizaciju posebnih obuka koje bi bile fokusirane na roditelje. Prema njihovim navodima, sam proces učenja na daljinu roditeljima nameće veliku odgovornost za obrazovni proces, pa bi svako njihovo dodatno obavezivanje moglo stvoriti kontraefekat.

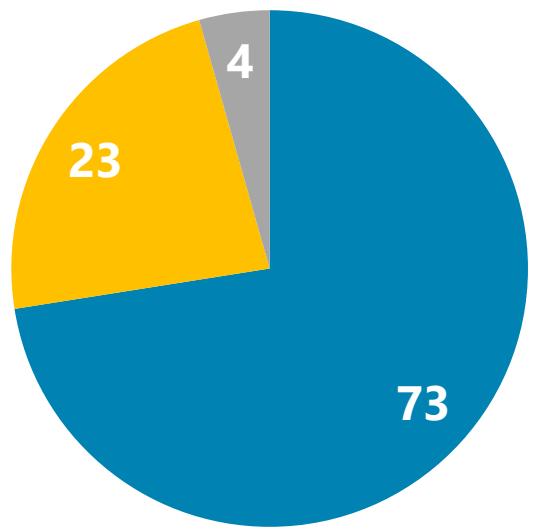
STAVOVI PREMA PONOVNOM OTVARANJU ŠKOLA

PONOVNO OTVARANJE ŠKOLA

Gotovo 3/4 roditelja se slaže da škole treba što prije otvoriti, uz primjenu adekvatnih mjera prevencije.
Nešto manje od 1/4 roditelja ima suprotno mišljenje.

Podaci su u %

■ Uz posebne uslove, škole treba što prije otvoriti

■ Škole treba da ostanu zatvorene sve dok postoji rizik od infekcije

■ Ne znam / Ne mogu da procijenim

Roditelji djece različitog uzrasta

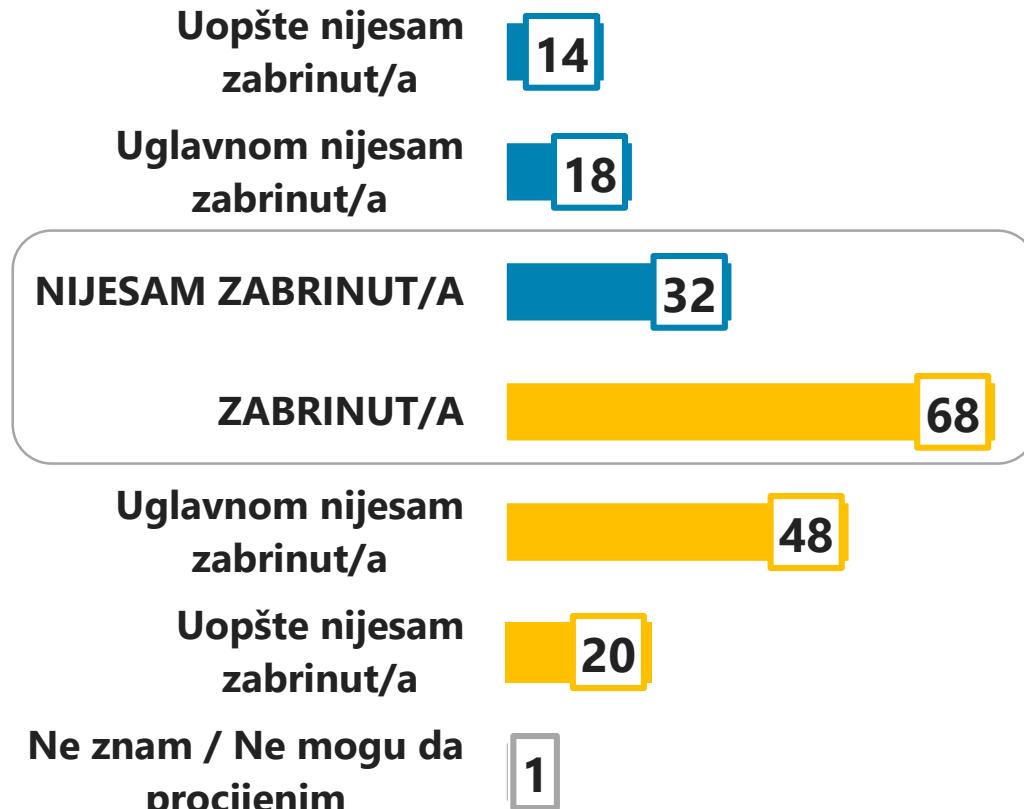
Kad razmišljate o novoj školskoj godini i otvaranju škola, koja je od ove dvije tvrdnje bliža Vašem stavu?

Baza: Ukupna ciljna populacija, N=1037

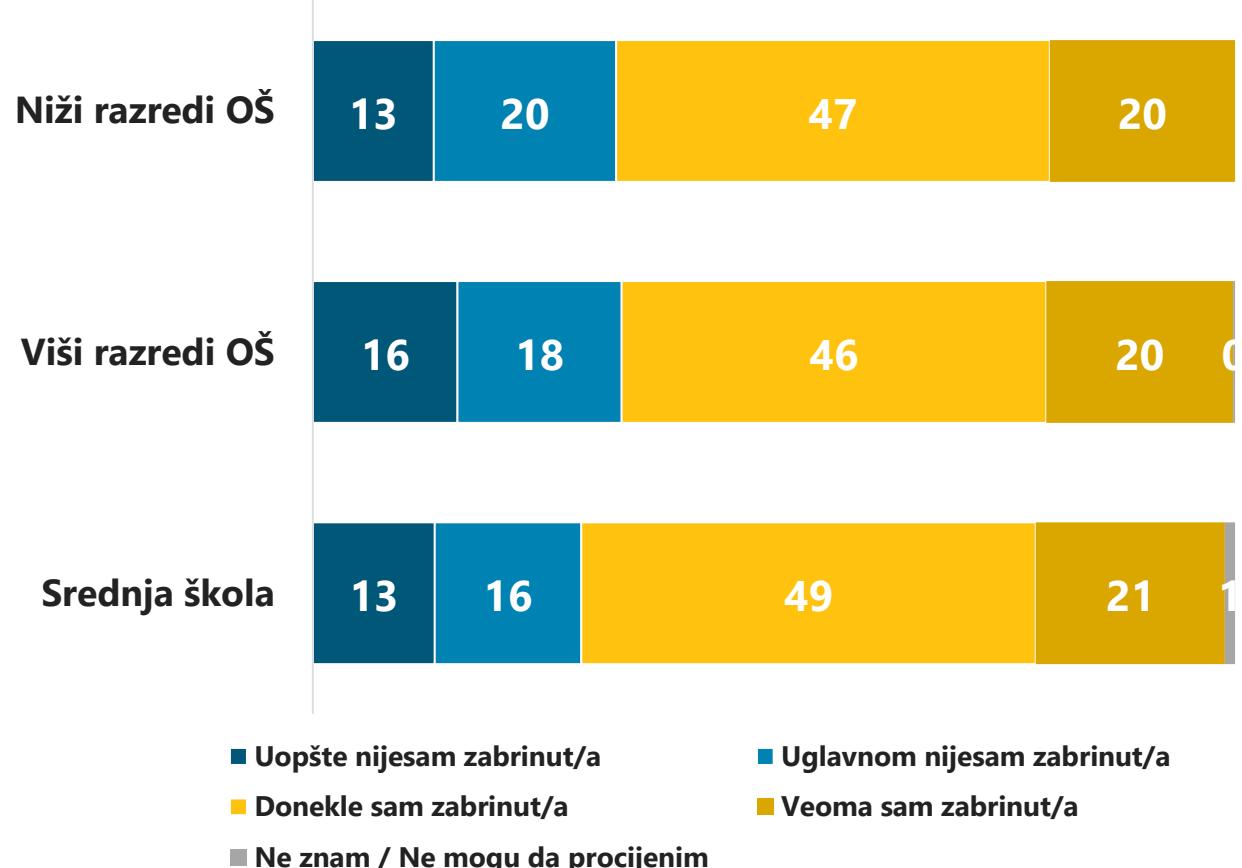
ZABRINUTOST ZBOG OTVARANJA ŠKOLA

Iako podržavaju otvaranje škola, 2/3 roditelja izražava zabrinutost zbog početka školske godine na tradicionalan način, uz „živu“ nastavu.

Podaci su u %

Roditelji djece različitog uzrasta

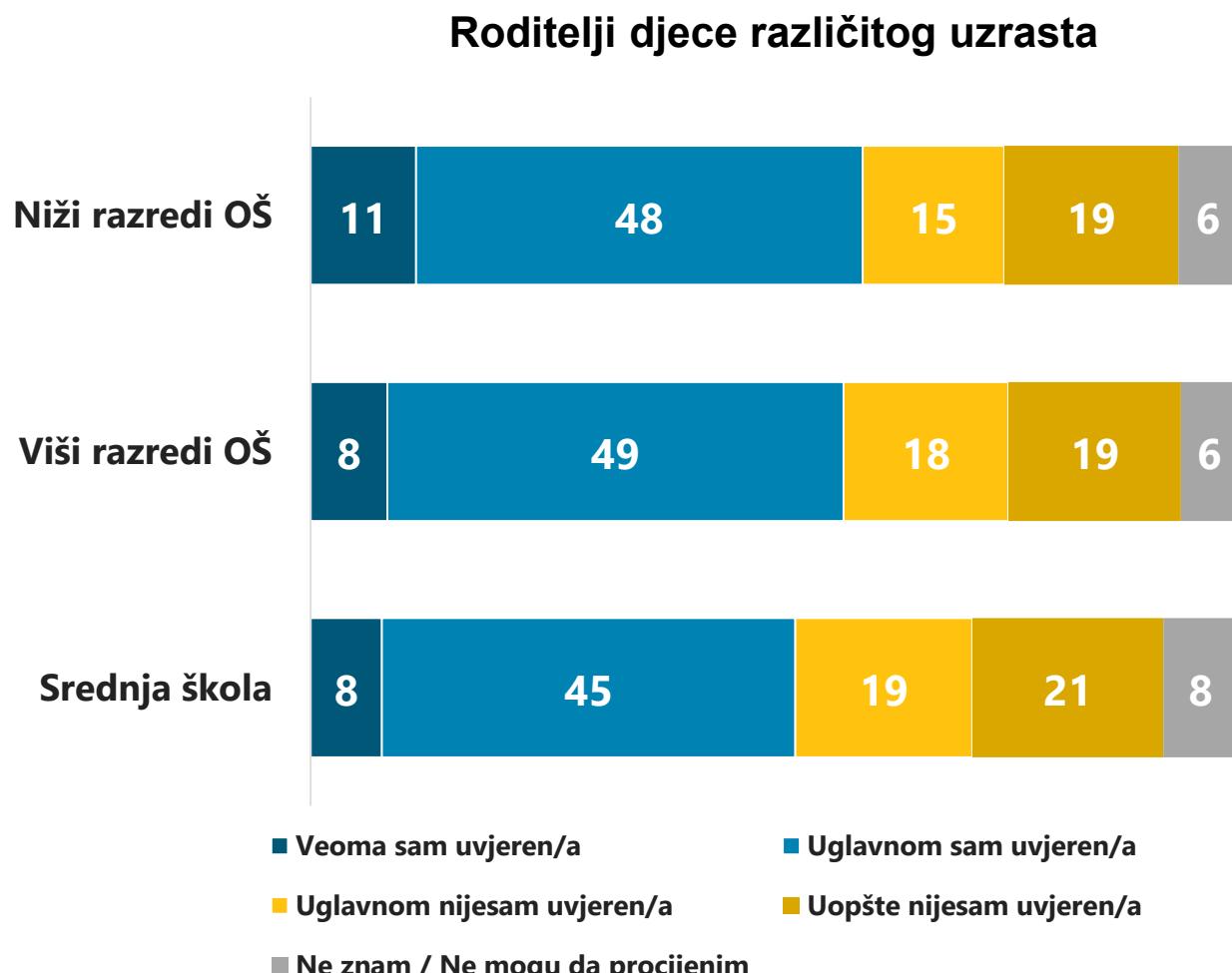
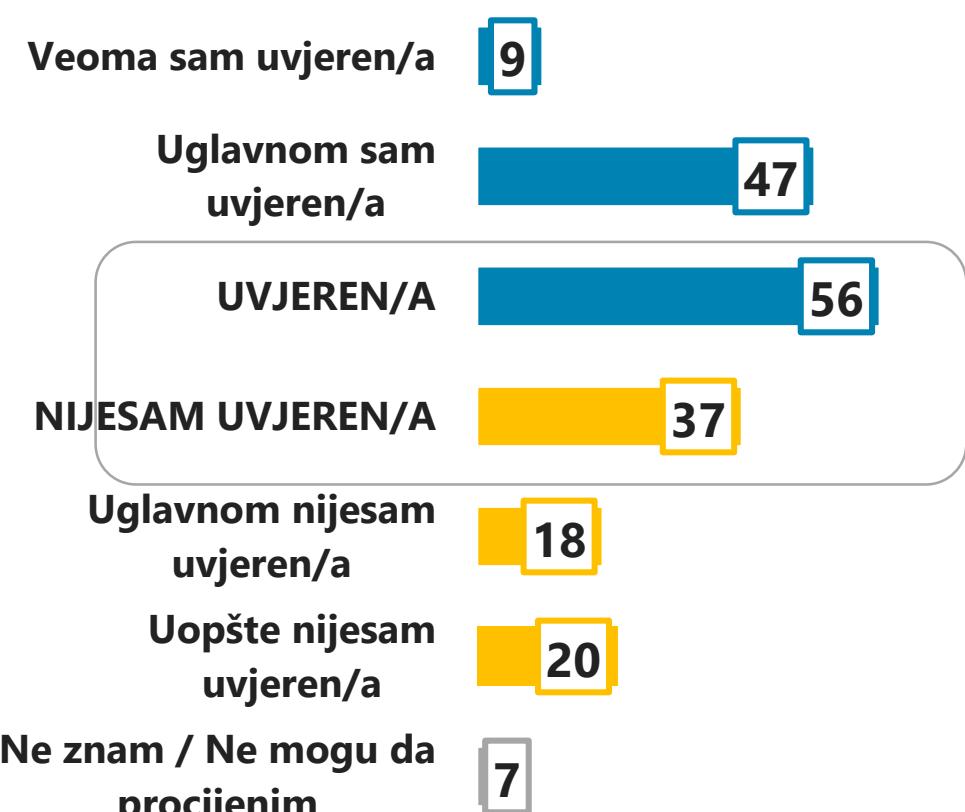
Imajući u vidu trenutnu epidemiološku situaciju, koliko ste zabrinuti zbog otvaranja škola?

Baza: Ukupna ciljna populacija, N= 1037

POVJERENJE U PRIPREMLJENOST ŠKOLE

S obzirom na skoro 60% potvrđnih odgovora, može se zaključiti da zabrinutost roditelja donekle ublažava povjerenje u kapacitet škola da spremno dočekaju povratak đaka u učionice u uslovima epidemije. Ipak, broj roditelja koji nijesu toliko sigurni u pripremljenost škola nije zanemarljiv (37%).

Podaci su u %

Na osnovu onoga što ste vidjeli, pročitali ili čuli, koliko ste uvjereni da su škole dovoljno pripremljene da se uspješno bore s koronavirusom?

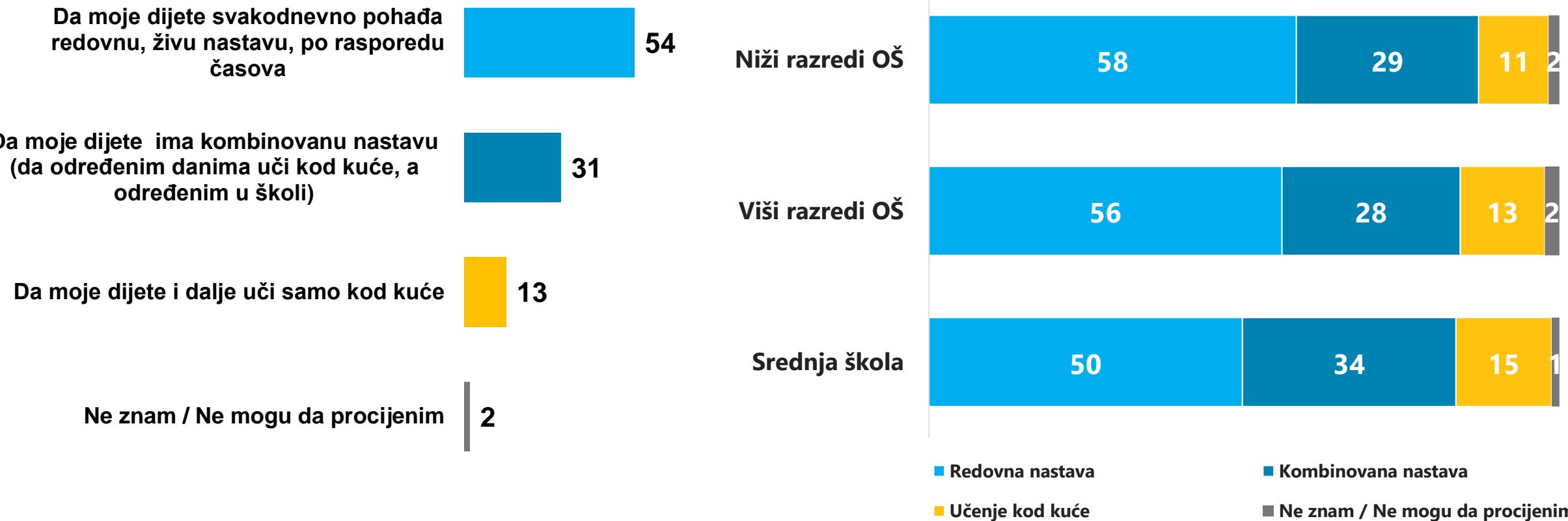
Baza: Ukupna ciljna populacija, N=1037

NAJPOŽELJNIJI OBLIK NASTAVE U DATIM OKOLOSTIMA

Bez obzira na strah i bojazan, roditelji još jednom potvrđuju da podržavaju povratak djece u školske klupe – više od polovine roditelja izabralo bi tradicionalni oblik nastave. Skoro trećina bi se najprije odlučila za kombinovani oblik nastave, a svega 13% roditelja za sada bi zadržalo model učenja na daljinu.

Podaci su u %

Roditelji djece različitog uzrasta

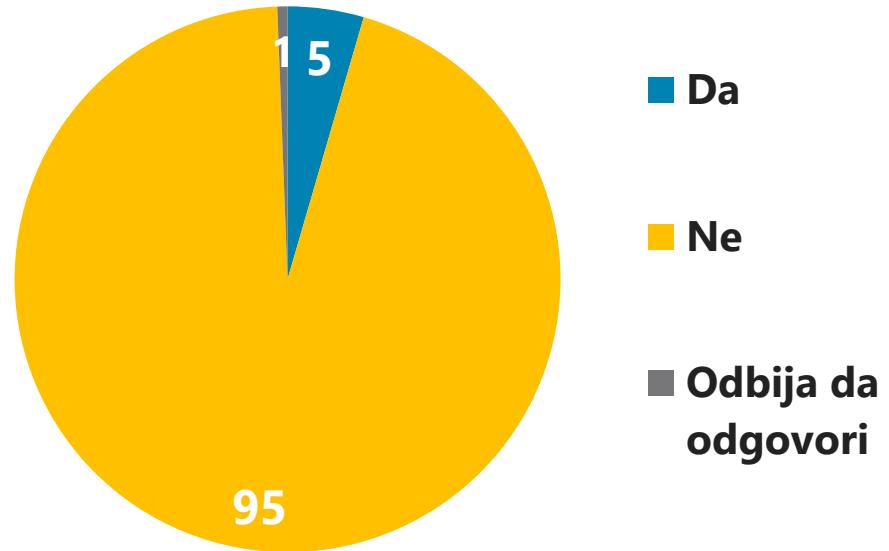
Ako biste bili u situaciji da birate, šta bi Vam od navedenog najviše odgovaralo?

Baza: Ukupna ciljna populacija, N=1037

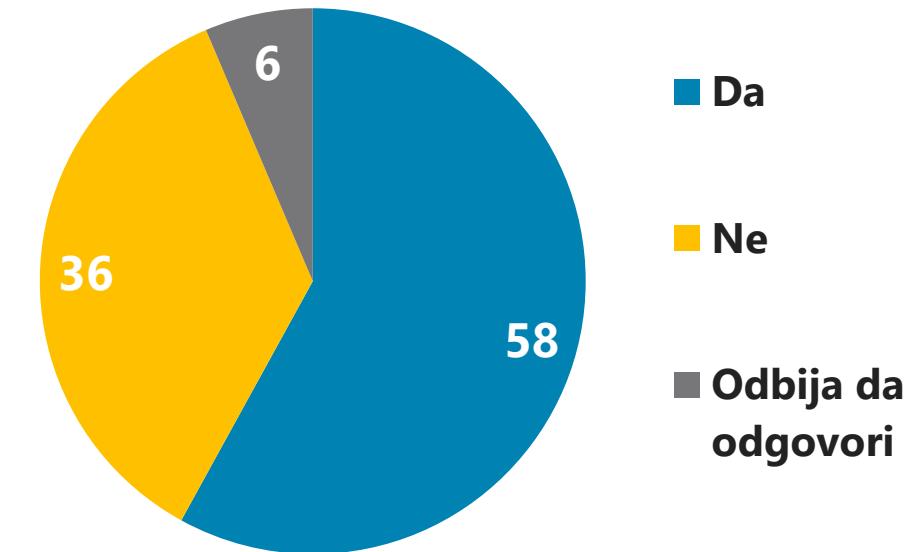
UKLJUČIVANJE RODITELJA U DONOŠENJE ODLUKA

Svega 5% roditelja potvrđuje da ih je škola koju pohađa njihovo dijete pitala za mišljenje u vezi s ponovnim uvođenjem redovne nastave. S druge strane, skoro 60% smatra da roditelji imaju pravo da samostalno odluče koji će oblik nastave njihovo dijete pohađati.

Podaci su u %

Da li su Vas iz škole Vašeg djeteta pitali za mišljenje u vezi sa otvaranjem škola?
Baza: Ukupna ciljna populacija, N=1037

Da li smatrate da roditelji sami treba da odluče da li će njihovo dijete ići u školu ili nastaviti s učenjem na daljinu?
Baza: Ukupna ciljna populacija, N=1037

Stavovi roditelja prema ponovnom otvaranju škola

- Najveći broj roditelja podržava ponovno otvaranje škola i organizaciju redovne nastave. Kao glavni argumenti za povratak učenika u školske klupe izdvajaju se: **redovnost nastave, veći kvalitet obrazovanja, socijalizacija djece, lična interakcija s nastavnikom/nastavnicom, ali i olakšana organizacija unutar domaćinstva.** Naime, svi roditelji koji imaju redovno zaposlenje isticali su problem otežane organizacije u domaćinstvu, s tim što su posljedice u najvećoj mjeri osjetili roditelji s nižim socio-ekonomskim statusom, roditelji s više djece i roditelji iz romske populacije. Mnogi od ovih roditelja naveli su da je veliki problem u takvoj organizaciji učenja bio prostor (u domaćinstvu), što je nerijetko znatno narušavalo dinamiku svakodnevnog funkcionisanja porodice.
- **S druge strane, veću nesigurnost i strah od ponovnog otvaranja škola ispoljavaju romski roditelji i roditelji djece sa smetnjama u razvoju.** Kod ovih kategorija roditelja postoji naglašen strah od potencijalne zaraze. Roditelji djece sa smetnjama u razvoju ističu da bi voljeli da imaju mogućnost izbora da li će njihova djeca pohađati redovnu nastavu ili ne, pod uslovom da u organizaciji učenja na daljinu bude obezbijeđeno dovoljno neophodnih resursa i podrške.
- Odluka da se **početak školske godine odloži do 1. oktobra** ocjenjuje se **veoma negativno**. Roditelji tu odluku doživljavaju dijelom kao motivisanu političkim razlozima (zbog održavanja parlamentarnih izbora), a dijelom je smatraju iznuđenom, donijetom zbog nepripremljenosti samog obrazovnog sistema i nedostatka konkretnih planova i programa za tekuću školsku godinu.
- **Svi roditelji navode da ni oni lično ni njihova djeca nijesu konsultovani u pogledu toga kako nastava treba da bude organizovana i šta su njihovi predlozi.** Ipak, najveći dio roditelja izvještava da njihovoj djeci veoma nedostaje redovna nastava, prije svega zbog druženja s vršnjacima.
- Kad je riječ o različitim modelima nastave, **većina roditelja ne odobrava kombinovani metod.** Prema njihovom uvjerenju, u tom slučaju ne bi bila obezbijeđena ni potpuna zaštita djece, ni kontinuitet u nastavi, a takav način rada mogao bi stvoriti konfuziju, posebno kod mlađe djece.

Stavovi ključnih informatora prema ponovnom otvaranju škola

- Generalno gledano, **ključni informatori se slažu da je povratak u školske klupe nužan da bi se održao visok kvalitet obrazovanja**. Kod svih intervjuisanih ključnih informatora postoji visok stepen nezadovoljstva zbog odluke da se početak školske godine odloži. Kao i roditelji, i oni ovu odluku smatraju politički motivisanom.
- Veliki broj zamjerki upućen je na račun Ministarstva obrazovanja; stiče se utisak da tokom ljetnjeg raspusta nije **razvilo konkretnu strategiju**, nije transparentno komuniciralo korake, niti je pozivalo na saradnju druge organizacije i odgovorna tijela.
- Ključni informatori posebno ističu da značajan dio njihovih predloga za organizaciju učenja na daljinu nije prihvaćen, te da su očekivali da budu uključeni u proces planiranja za novu školsku godinu.
- Jedan od ključnih argumenata protiv organizacije nastave kod kuće jeste već adresirani problem **tehničke neopremljenosti, ali i nedovoljno obezbjeđivanje podrške roditeljima u procesu učenja na daljinu, naročito kod marginalizovanih grupa**.
- Kad je riječ o kombinovanom modelu, ključni informatori smatraju da on može u izvjesnoj mjeri doprinijeti kontroli epidemiološke situacije. S druge strane, oni ističu da time **pitanje organizacije i dalje ostaje neriješeno**, što se posebno odnosi na **organizaciju roditelja koji uz redovne poslove teško mogu naći vremena da se posvete nadzoru i podršci djeci u procesu učenja**.

CITATI

Mi posjedujemo informacije da je Ministarstvo prosvjete sprovedo veliko istraživanje na 10.000 domaćinstava o onlajn nastavi. A mi te podatke nemamo, mi ne znamo ni da je istraživanje sprovedeno, ni šta su rezultati, to nema smisla. (Ključni informator)

Tehnička opremljenost jeste veliki problem. Ja nemam tačan broj koliko domaćinstava nema internet, ali to je svakako pitanje za koje se ne pokazuje inicijativa da će se riješiti u budućem periodu. Mi, kad smo to rekli Ministarstvu, oni su rekli – ali imaju nastavu na TV-u. Ali to prosto nije dovoljno, interakcija je potrebna, a za to je potreban internet. (Ključni informator)

Mi uopšte nijesmo dobili objašnjenje zbog čega se nastava odlaže mjesec dana. Prebacuju svu odgovornost na roditelje i djecu, a prave ih bespomoćnim. (Ključni informator)

Djeca treba da se vrate u školu. Prije svega, zbog socijalizacije. Uz dobru organizaciju i to je moguće. Mislim da će i njima lakše biti da uče kad provode vrijeme sa svojim drugovima, a ne sve vrijeme u kući. (Roditelj osnovnoškolskog djeteta mlađeg uzrasta)

Ja ne mogu da nađem logično objašnjenje za odlaganje nastave, a napolju se dešavaju politički i drugi skupovi. Ako je stvarno toliko loša situacija, hajde da sva djeca pauziraju godinu dana bez nastave. To je bolje nego ova onlajn organizacija. Scenario da, na primjer, idu nedjelju dana, a nedjelju dana od kuće, njih može samo da sludi, a i nas, roditelje, a da ne pričamo o tome koliko će oni uopšte naučiti tako. (Roditelj osnovnoškolskog djeteta, viši razredi)

Ja sam u velikoj panici ako nastava ne bude redovna. Ništa ne može zamijeniti nastavnika, svjež vazduh, drugare... (Roditelj osnovnoškolskog djeteta, viši razredi)

Ne može kombinovano – ili da idu svi sa dobrom zaštitom, ili da ne ide niko. Sa kombinacijom nema nikakve zaštite djece. (Roditelj iz romske populacije)

Ako se donese odluka da bude onlajn nastava, ok, poštovaćemo. Ali mene je strah da se ne izgubi kontinuitet, da se ne zaborave te radne navike, svakako je 100 puta bolje u školi i kontrolisanije je. (Roditelj djeteta iz socio-ekonomski ugrožene kategorije stanovništva)

Evo, nek svako pođe od sebe. Hajde da zamislimo da jedne nedjelje idemo na posao, a druge nedjelje da ne moramo. Tu nema sticanja nikakvih radnih navika. Nek idu svaki dan, manja odjeljenja, kraća nastava, ali samo da se održava kontinuitet. (Roditelj djeteta iz srednje škole)

Stavovi ključnih informatora prema najavljenoj organizaciji nastave od 1. oktobra

Reakcije ključnih informatora na plan organizacije nastave od 1.oktobra uglavnom su negativne. Postoji saglasnost svih ključnih informatora da je odluka o organizaciji nastave donijeta netransparentno i bez konsultacija sa zainteresovanim stranama. Glavne zamjerke na račun organizacije su:

- **Generalizacija.** Kako je već rečeno, pojedini ključni informatori navode da je plan organizacije nastave trebalo da „se spusti“ na lokalni nivo i prilagodi uslovima različitih opština, u zavisnosti od kapaciteta škola. Mnogi su uvjereni da je Ministarstvo obrazovanja bilo dužno da pruži opšte preporuke rada, dok je sama organizacija trebalo da varira od škole do škole. Na taj način obezbijedilo bi se veće uključivanje samih škola, ali i djece i roditelja, što bi vjerovatno doprinijelo boljoj i transparentnijoj organizaciji nastave.
- **Netransparentnost procesa za marginalizovane grupe.** Stav ključnih informatora jeste da planirana organizacija nastave ne rješava nijedan od problema djece iz marginalizovanih grupa koji su zabilježeni tokom prvog kruga učenja na daljinu. I dalje ne postoji jasan plan na koji način obezbijediti jednak kvalitet obrazovanja za svu djecu, uključujući i onu koja nemaju tehničke mogućnosti da učestvuju u učenju na daljinu, kako će im se obezbijediti direktna komunikacija i podrška i sl.
- **Nedovoljno podrške za roditelje i domaćinstva.** U okviru planirane i najavljenе organizacije nastave, ostaje nejasno da li će i na koji način biti obezbijeđena podrška roditeljima koji nemaju dovoljno kapaciteta ili vremena da budu uključeni u obrazovni proces svoje djece.
- **Nedostatak plana.** Najavljeni plan organizacije rada doživljava se kao odgovor na trenutnu epidemiološku situaciju, ali ne postoji plan za slučaj da se ta situacija poboljša ili pogorša. Stiče se utisak da je odluka o organizaciji nastave donijeta na brzinu i bez konsultacija s drugim zainteresovanim stranama, što stvara dodatno nepovjerenje prema ovom planu nastave.

CITATI

Ključni problem je što mi ne znamo ko su ljudi koji su donijeli odluke da se nastava ovako organizuje i s kim su se ti ljudi konsultovali. Roditelji su zbumjeni, nastavnici su zbumjeni, i što je najgore, potpuno je izostavljena participacija učenika. Oni su donijeli odluku bez da su organizovali neki vid prezentacije, bez saglasnosti struke. (Ključni informator)

Obrazovni sistem je hipercentralizovan. Trebalo je Ministarstvo da prepusti školama dio organizacije. Nije isto da li škola ima 1.800 đaka ili manje. Trebalo je da škole, shodno mjerama, naprave sopstveni akcioni plan i onda da delaju. (Ključni informator)

Četiri mjeseca je bilo dovoljno da se sve napravi. Mi smo djecu zapravo žrtvovali, nijesu hteli da pomjere maturski ispit, a onda četiri mjeseca oni ništa nijesu radili. Oni sada, nakon četiri mjeseca, pokazuju da nijesu ugasili požar, već su se igrali sa svima. (Ključni informator)

Opšti model za sve škole nije dobar. Trebalo je priču spustiti niže, mijenjati mjere od škole do škole, od mesta do mesta. Ima škola sa puno mjesta, u njima je mogla nastava da se organizuje bez ikakvih problema. (Ključni informator)

Roditelji treba da imaju važniju ulogu u procesu organizacije. Njih treba neko da pita da li imaju mogućnosti za organizaciju učenja na daljinu i kako će se uopšte domaćinstva organizovati. Ovako mi nemamo izbor, moramo da poštujemo, a odgovornost se pripisuje roditeljima najviše. (Ključni informator)

Maske treba da se skidaju tokom nastave ako se već poštuju mjere distance. Ako je već potrebno, onda marginalizovanim grupama treba obezbijediti maske. Takođe, nedostaje plan šta se dešava ako se situacija s epidemijom pogorša ili poboljša. (Ključni informator)

Obuke za roditelje su teško izvodljive. Sada se pred njih stavlja plaćanje dodatnih časova, njihovo lično angažovanje, a to je jako velika odgovornost. (Ključni informator)

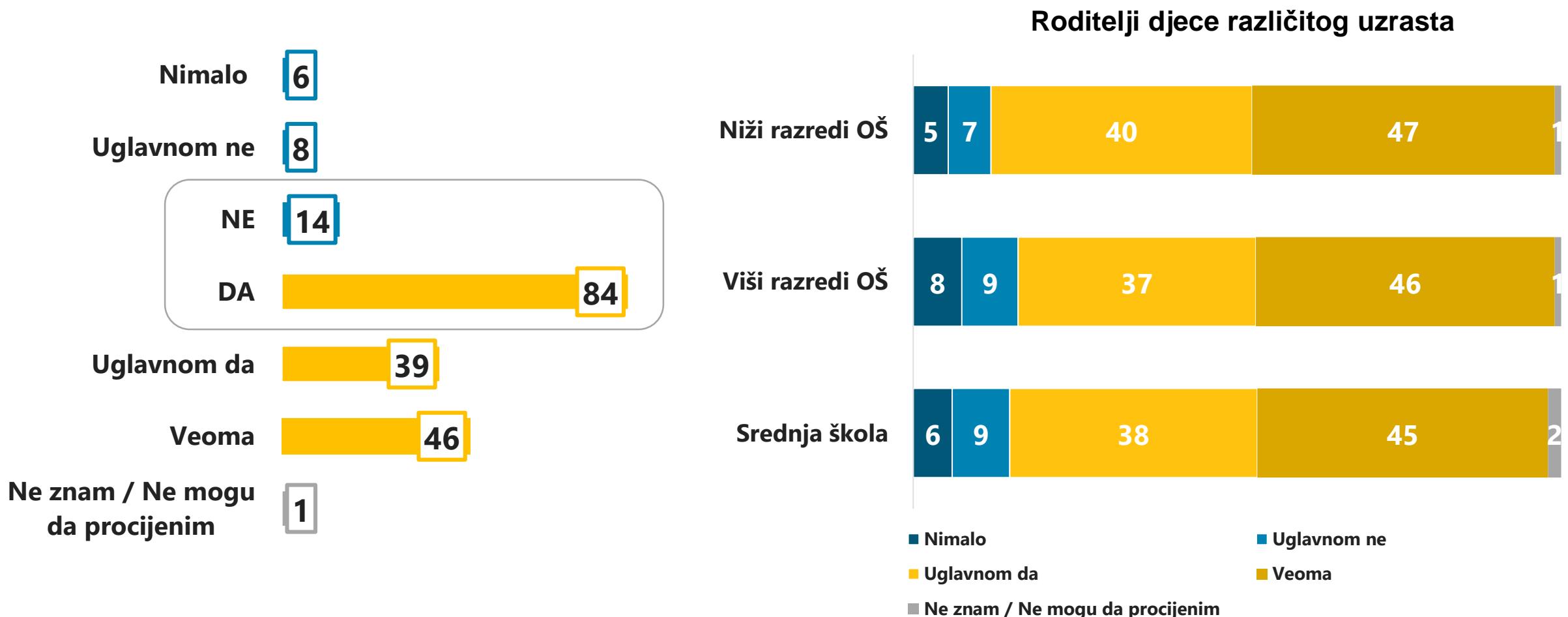
Školski planovi i školski kalendar nijesu adaptirani u skladu sa situacijom da nastava kreće od 1. 10. Imamo puno radnih subota, a to je neprihvatljivo za prosvjetne radnike. (Ključni informator)

Ministarstvo je trebalo na osnovu preporuka NKT-a da kreira posebne preporuke. Ovako su mjere samo proslijedene, a sva odgovornost je na račun škola i prosvjetnih radnika. (Ključni informator)

UTICAJ PREKIDA REDOVNE, ŽIVE NASTAVE NA RAZVOJ I UČENJE DJETETA

Bez obzira na lični stav o otvaranju škola, 8 od 10 roditelja potvrđuje da višemjesečni prekid nastave u učionici može imati negativne posljedice na razvoj i učenje njihovog djeteta. Štaviše, skoro polovina roditelja smatra da te posljedice mogu biti veoma negativne.

Podaci su u %

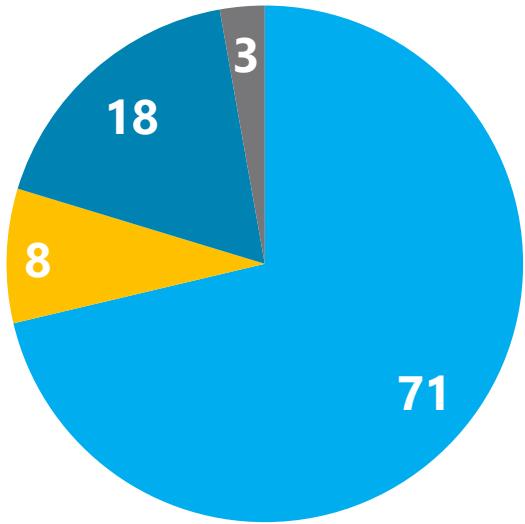
Bez obzira na Vaše mišljenje o otvaranju škola, šta mislite, u kojoj mjeri višemjesečni prekid žive nastave može negativno uticati na razvoj i učenje Vašeg djeteta?

Baza: Ukupna ciljna populacija, N=1037

OSJEĆANJA DJECE POVODOM POV RATKA U ŠKOLU

70% roditelja procjenjuje da se njihova djeca raduju povratku u školu. Nešto manje od 1/5 navodi da su potom pitanju ravnodušna, a svega 8% kaže da nijesu srećna zbog povratka u školu. Očekivano, roditelji srednjoškolaca znatno češće od ostalih ističu da je djetetu svejedno.

Podaci su u %

■ Raduje se povratku u školu

■ Ne raduje se povratku u školu

■ Svejedno mu/joj je

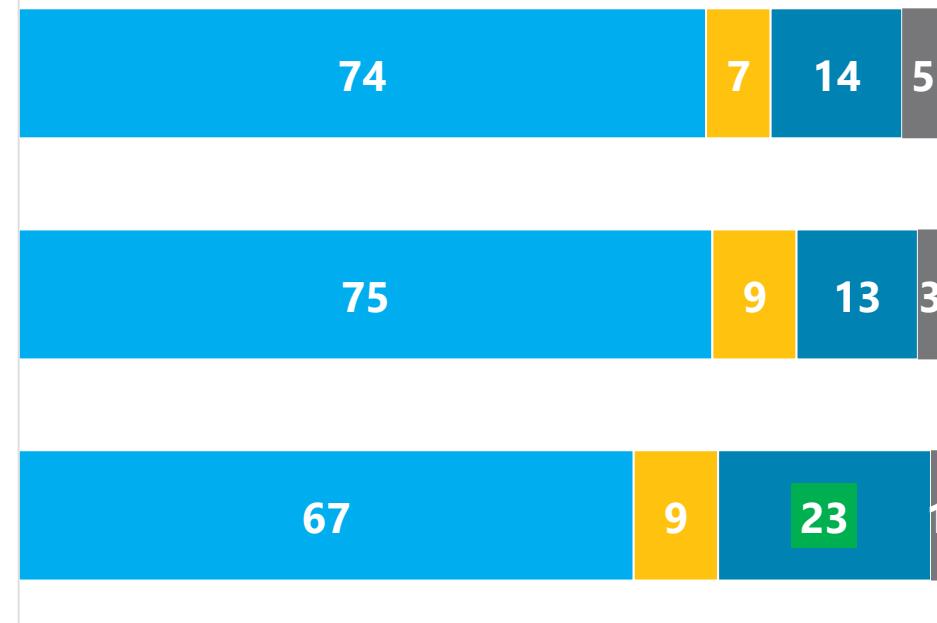
■ Ne znam / Ne mogu da procijenim

Niži razredi OŠ

Viši razredi OŠ

Srednja škola

Roditelji djece različitog uzrasta

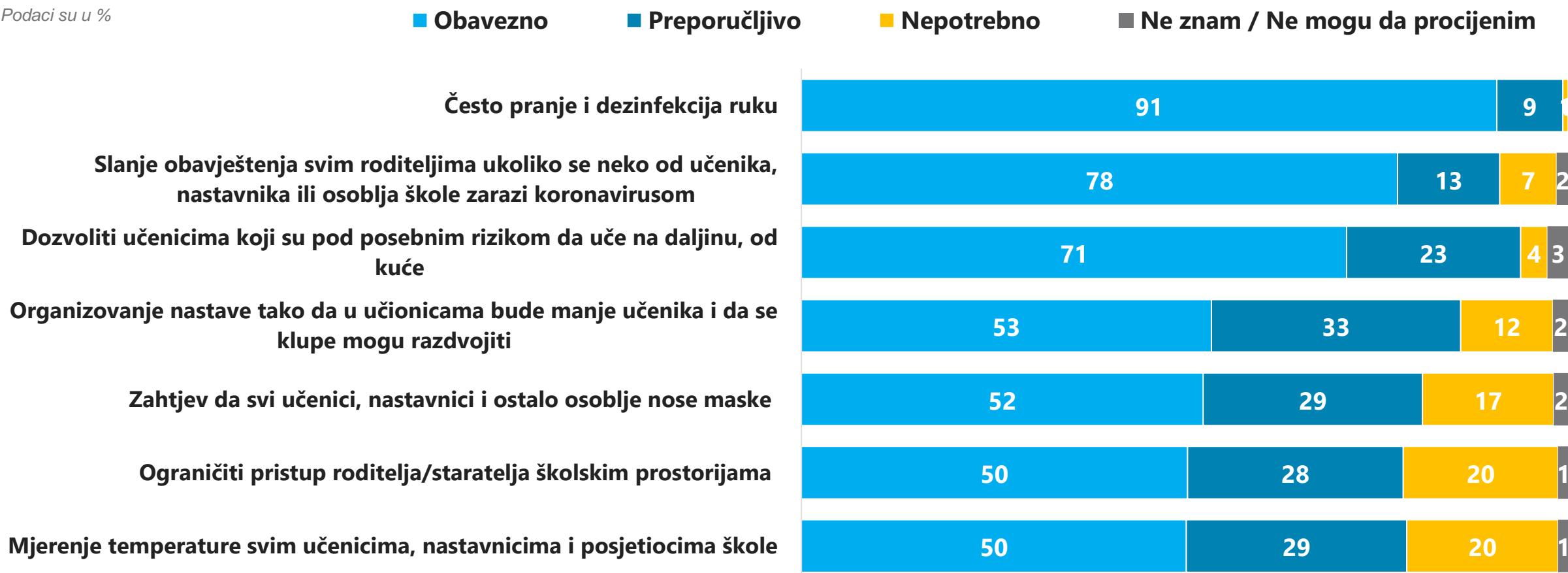
Poslije višemjesečnog zatvaranja škola, kako se Vaše dijete osjeća sada, očekujući povratak u školu?
Baza: Ukupna ciljna populacija, N=1037

Statistički značajno više u odnosu na ukupnu populaciju

PROCJENA PREVENTIVNIH MJERA KOJE BI ŠKOLE PREDUZELE

S obzirom na to da je pranje i dezinfekcija ruku mjeru koju i sami najčešće primjenjuju, kako za sebe, tako i za svoje dijete, ne iznenađuje činjenica da 9 od 10 roditelja smatra da je to nešto što škole bespogovorno moraju obezbijediti i osigurati. Većina roditelja smatra obaveznim i slanje obavještenja u slučaju da se virus pojavi u školi (78%), kao i mogućnost da se djeci pod posebnim rizikom dozvoli nastavak učenja na daljinu (71%). Sve u svemu, bar polovina roditelja sve navedene mjere procjenjuje kao neizostavne.

Podaci su u %

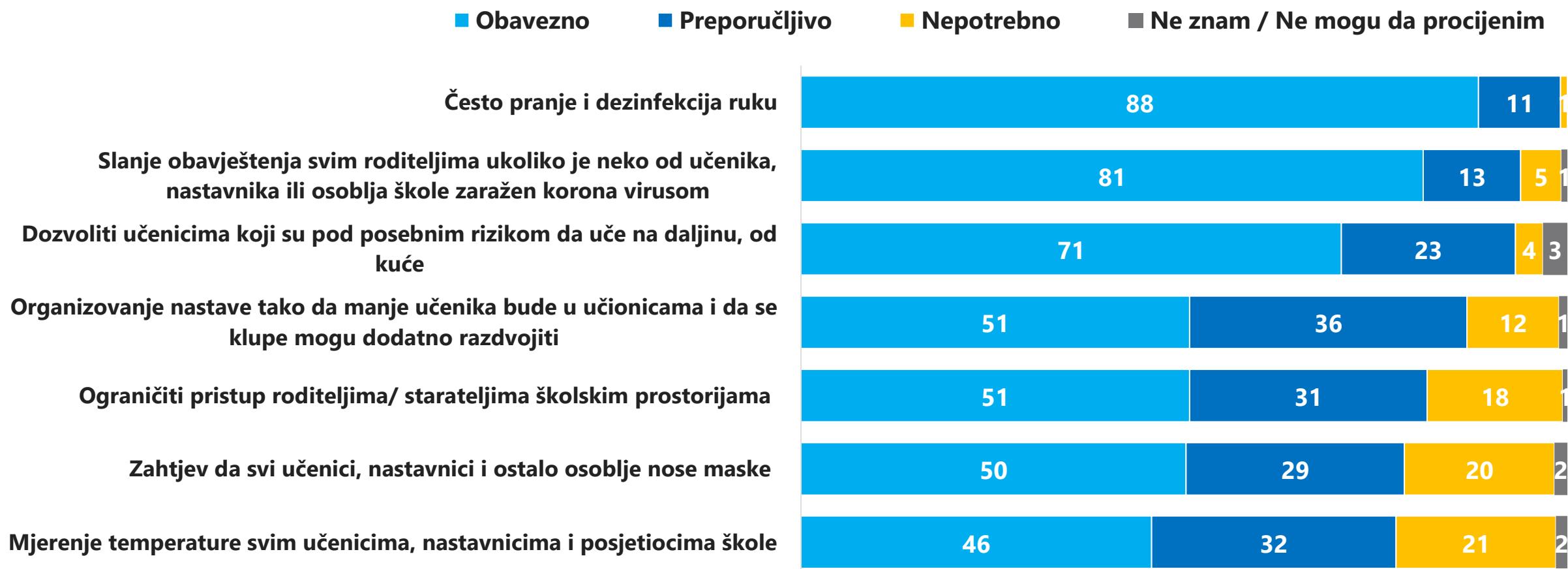
Molim Vas da za svaku od sljedećih preventivnih mjeru koje bi škola preduzela kažete da li je smatrate obaveznom, preporučljivom ili nepotrebnom.

Baza: Ukupna ciljna populacija, N=1037

PROCJENA PREVENTIVNIH MJERA – RODITELJI DJECE NIŽIH RAZREDA OSNOVNE ŠKOLE

Roditelji djece nižih razreda osnovne škole

Podaci su u %

Molim Vas da za svaku od sljedećih preventivnih mjer koje bi škola preduzela kažete da li je smatraste obaveznom, preporučljivom ili nepotrebnom.

Baza: Roditelji djece iz nižih razreda osnovne škole, N=349

PROCJENA PREVENTIVNIH MJERA – RODITELJI DJECE VIŠIH RAZREDA OSNOVNE ŠKOLE

Podaci su u %

Roditelji djece viših razreda osnovne škole

■ Obavezno ■ Preporučljivo ■ Nepotrebno ■ Ne znam / Ne mogu da procijenim

Molim Vas da za svaku od sljedećih preventivnih mjer koje bi škola preduzela kažete da li je smatrate obaveznom, preporučljivom ili nepotrebnom.

Baza: Roditelji djece viših razreda osnovne škole, N=263

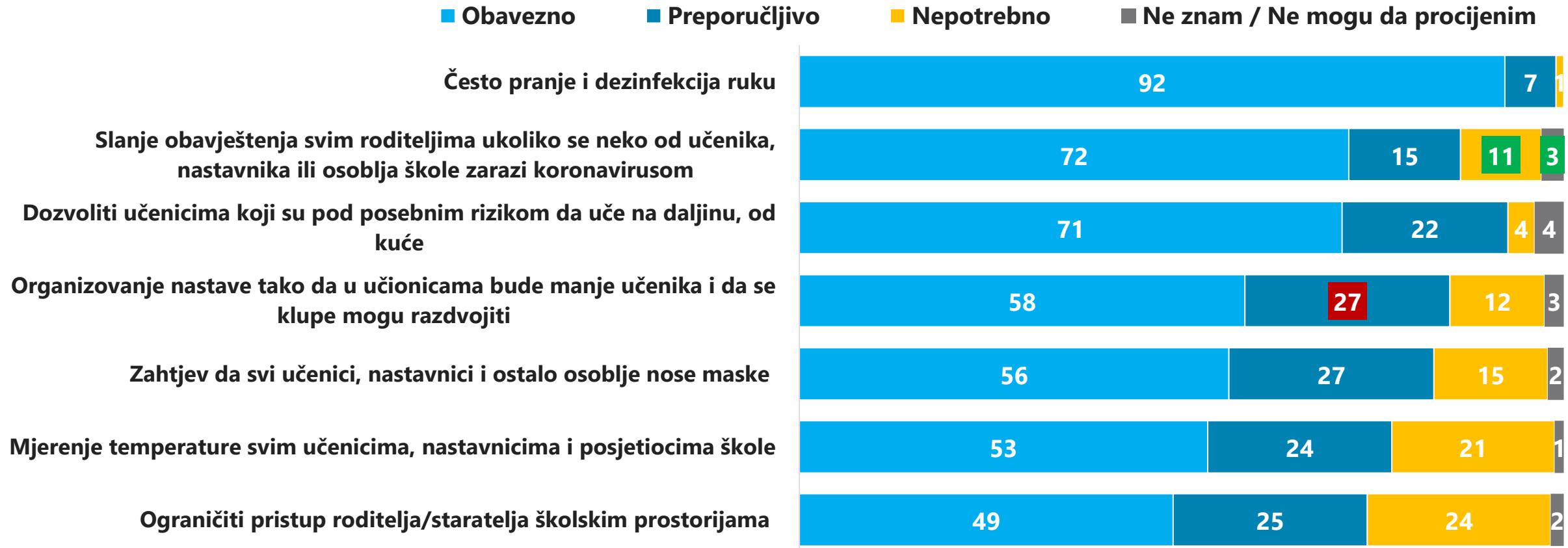
Statistički značajno niže u odnosu na ukupnu populaciju

PROCJENA PREVENTIVNIH MJERA – RODITELJI DJECE SREDNJOŠKOLSKOG UZRASTA

Roditelji srednjoškolaca češće nego ostali ističu da nije nužno slati obavještenje u slučaju pojave virusa u školi. Takođe, procenat onih koji smatraju da je preporučljivo smanjiti broj učenika u odjeljenju manji je u ovoj kategoriji roditelja nego u ostalim.

Roditelji djece srednjoškolskog uzrasta

Podaci su u %

Molim Vas da za svaku od sljedećih preventivnih mjera koje bi škola preduzela kažete da li je smatraste obaveznom, preporučljivom ili nepotrebnom.

Baza: Roditelji djece srednjoškolskog uzrasta, N=425

Statistički značajno više u odnosu na ukupnu populaciju

Statistički značajno niže u odnosu na ukupnu populaciju

Stavovi roditelja prema potencijalnim mjerama zaštite u školama (1)

- **Često pranje i dezinfekcija ruku.** Svi roditelji su saglasni s ovim mjerama i očekuju potpunu opremljenost škola dezinfekcionim sredstvima. Navode da je potrebno organizovati periodičnu dezinfekciju svih školskih prostorija, a roditeljima slati obavještenja o tim procedurama. Roditelji smatraju da je ova mjera laka za implementaciju i da njeno poštovanje nije teško osigurati.
- **Zahtjev da svi učenici, nastavnici i ostalo osoblje nose maske.** Iako u pogledu obaveznosti ovih mjera postoji većinska saglasnost roditelja, odgovornost se pripisuje i školama. Roditelji očekuju da škola raspolaže rezervnim maskama za slučaj da neko od učenika zaboravi masku ili je izgubi/ošteti u toku nastave (to naročito važi za mlađu djecu). Osim toga, postoji očekivanje da škole doniraju maske i drugu opremu za zdravstvenu zaštitu učenicima iz marginalizovanih grupa. Jedan od roditelja koji je bio protiv ove mjerne jeste majka djeteta s autizmom, koja je navela da je nošenje maske veliki problem za njeno dijete – dešava se da se uznemiri, da ne može da prepozna druge ljude i slično. Prema navodima istog roditelja, postojali su apeli da se za djecu s autizmom i sličnim problemima uvede obavezno nošenje vizira, a ne maski, no nadležni su odbacili taj predlog. Pojedini roditelji navode da postoje situacije kad neće biti neophodno da djeca nose maske ukoliko se u učionici obezbijedi distanca, a naročito ukoliko se nastava organizuje napolju. Oni takođe nijesu sigurni da se nošenje maski može u potpunosti kontrolisati, posebno tokom odmora ili dok djeca jedu užinu, pa nijesu optimisti u pogledu dosljednog poštovanja ove mjerne.
- **Dozvoliti učenicima koji su pod posebnim rizikom da uče na daljinu.** Postoji visoka saglasnost roditelja u pogledu neophodnosti ove mjerne. Kako je prethodno navedeno, jedan roditelj djeteta sa smetnjama u razvoju insistiraće upravo na tom zahtjevu u slučaju organizacije redovne nastave. Ostaje važna napomena roditelja da je škola u tom slučaju dužna da djeci koja su pod posebnim rizikom obezbijedi apsolutno jednak kvalitet obrazovanja kao i onoj koja pohađaju redovnu nastavu. U tom kontekstu, roditelji posebno naglašavaju važnost obezbjeđivanja svih potrebnih materijala, ali i podrške.
- **Organizovanje nastave tako da u učionicama bude manje učenika i da se klupe mogu razdvojiti.** Iako ove mjere postoji značajna saglasnost roditelja, koji su uvjereni u lakoću njene primjene.

Stavovi roditelja prema potencijalnim mjerama zaštite u školama (2)

- **Mjerenje temperature svim učenicima, nastavnicima i posjetiocima škola.** Prema primjeni ove mjere roditelji nemaju jednoznačan stav. Najveći broj roditelja misli da je mjeru teško sprovesti jer mjerjenje temperature svima iziskuje značajno vrijeme i resurse. Osim toga, pojedini roditelji navode da su beskontaktni toplomjeri često nepouzdani, te da samim tim realizacija ove mjere ne garantuje bezbjednost učenika. Takođe, smatra se da temperatura nije glavni simptom po kojem bi se COVID-19 mogao razlikovati od drugih bolesti – čak i kad bi se ustanovilo da dijete ima temperaturu, to ne bi automatski značilo da je u pitanju infekcija koronavirusom, a moglo bi dovesti do stigmatizacije i širenja panike.
- **Ograničiti pristup roditelja/staratelja školama.** Oko ove mjere slaže se veći broj roditelja, koji navode da ju je potrebno sprovoditi u slučaju organizacije redovne nastave. Prethodna saznanja o koronavirusu pokazala su da su odrasli izloženi mnogo većem riziku nego djeca, pa postoji podrška roditelja ovoj mjeri. Naravno, izuzetak bi bila djeca kojoj su potrebni pratioci, ili pak neke vanredne situacije, kad bi se očekivalo da svako ko ulazi u školu poštuje sve mjere zaštite.
- **Slanje obavještenja svim roditeljima ukoliko se neko od učenika, nastavnika ili osoblja škole zarazi koronavirusom.** Roditelji nijesu saglasni oko nužnosti primjene ove mjere. Jedan dio roditelja je podržava i vidi kao znak dobre organizovanosti i transparentnosti rada škole. Drugi roditelji smatraju da bi ta mjeru mogla prouzrokovati stigmatizaciju oboljelih, ali i širenje panike, što bi vjerovatno rezultiralo time da neki roditelji povuku svoju djecu iz škole. Registruje se i da ova mjeru predstavlja veći faktor sigurnosti za roditelje iz romske populacije i roditelje djece iz marginalizovanih grupa.
- Kad je riječ o tome koliko je realno očekivati da se nastava organizuje uz navedene mjere, te da li je moguće u potpunosti kontrolisati njihovu primjenu, za većinu roditelja to ostaje otvoreno pitanje. Oni najčešće navode da nemaju sve škole dovoljno kapaciteta da organizuju nastavu u manjim odjeljenjima (škole u centralnom regionu), ali i da nije jasno da li bi sve škole bile fokusirane na marginalizovane grupe.

CITATI

Ta mjera da se svi obavještavaju ukoliko je neko zaražen mi se ne sviđa. Nije neophodno, to su djeca, došlo bi do neke stigmatizacije sigurno, pa niko nije kriv ako se razboli, ne podržavam tu mjeru. (Roditelj osnovnoškolskog djeteta, viši razredi).

Iako bi se možda stvorila panika, mislim da je dobro znati koliko ima zaraženih i ko je zaražen. Na primjer, da šalju nedjeljni presjek stanja u školama, ipak je to neka vrsta sigurnosti nama roditeljima, ali i djeci... (Roditelj osnovnoškolskog djeteta, niži razredi).

Ja lično mislim da je taj rad u manjim grupama moguć. Pa cio svijet radi po tom principu, možemo i mi. I to ne samo škole, nego čitave kompanije. Ta mjera daje dobre rezultate, a sistem nastavlja da funkcioniše, tako da podržavam tu mjeru. (Roditelj osnovnoškolskog djeteta, niži razredi).

Nema potrebe insistirati na mjerenu temperatu svaki put kada neko uđe u školu. Ti aparati su nepouzdani, lako se kvare, a to bi uzimalo i mnogo vremena. Pa valja roditelj neće pustiti dijete u školu ukoliko ono ima temperaturu. (Roditelj djeteta srednjoškolskog uzrasta)

Sve mjere mogu da se poštuju dok traje čas. Poslije, školski odmor, toalet, teško. To su odrasli ljudi, 17, 18 godina, trebalo bi oni sami da se čuvaju i da znaju kako treba da se ponašaju, a opet to je sve stvar vaspitanja. (Roditelj djeteta srednjoškolskog uzrasta)

Lako je sa starijom djecom, oni razumiju, oni će poštovati mjeru. A što se tiče mlađe djece, ne vjerujem da je to moguće, stalno neko treba da ide za njima i da ih opominje da nose maske, da drže distancu... (Roditelj iz romske populacije)

Učiteljice su tražile da se nose viziri umjesto maski, ali to je odbijeno. Od svih tih mjera, mislim da je veliki problem poštovati distancu i objasniti djeci zašto je to tako. To su djeca, navikla su da budu u grupama, da budu bliska s drugima, teško je to iskontrolisati. (Roditelj djeteta sa smetnjama u razvoju)

U redu mi je da se obezbijedi mjerjenje temperature. Cio svijet to radi, ne vidim zašto je to problem. Mnogo je teže ispratiti mlađu djecu za ostale mjere kao što su nošenje maski ili pranje ruku. (Roditelj djeteta sa smetnjama u razvoju)

Nije zdravo da dijete nosi masku cio dan. Ukoliko se poštuje distanca, ne razumijem zašto onda treba nositi masku sve vrijeme. (Roditelj djeteta iz socio-ekonomski ugrožene katagorije stanovništva)

Stavovi ključnih informatora prema potencijalnim mjerama zaštite u školama

- **Često pranje i dezinfekcija ruku.** Za ključne informatore ova mjera se podrazumijeva i nedopustivo je organizovati nastavu bez njene implementacije.
- **Zahtjev da svi učenici, nastavnici i ostalo osoblje nose maske.** Oko ove mjere postoji saglasnost, ali postoje i zadrške. Navodi se primjer iz Srbije, kad su djeca razmjenjivala maske među sobom, što govori o tome da je teško pratiti sprovođenje ove mjere. Osim toga, kao i roditelji, ključni informatori preporučuju i očekuju podršku u obezbjeđivanju maski za ugrožena domaćinstva.
- **Dozvoliti učenicima koji su pod posebnim rizikom da uče na daljinu.** Postoji saglasnost ključnih informatora u pogledu nužnosti uvođenja ove mjere. Ipak, neki od njih ističu da u slučaju kombinovanog modela nastave, odnosno pogoršanja epidemiološke situacije, roditeljima treba dozvoliti da biraju da li će dijete slati u školu ili će pohađati onlajn nastavu.
- **Organizovanje nastave tako da u učionicama bude manje učenika i da se klupe mogu razdvojiti.** I ova mjera se shvata kao imperativ, no ključni informatori uglavnom izražavaju bojazan u pogledu njenog sprovođenja. Oni navode da u Crnoj Gori postoji značajan broj škola koje primaju jako veliki broj đaka, te da je upitno kako bi se predviđena podjela odjeljenja mogla implementirati.
- **Mjerenje temperature svim učenicima, nastavnicima i posjetiocima škola.** Ključni informatori nijesu saglasni u pogledu obveznosti ove mjere. S jedne strane, ona bi garantovala blagovremeno eliminisanje potencijalne zaraze unutar škole. S druge strane, neki vjeruju da je ta mjera teška za primjenu, da bi mogla stvoriti dodatno opterećenje školama, a da pritom njeni pozitivni efekti nijesu izvjesni.

Stavovi ključnih informatora prema potencijalnim mjerama zaštite u školama

- **Ograničiti pristup roditelja/stratelja školama.** Prema stavu ključnih informatora, ova mjeru može lako da se implementira i generalno postoji podrška za to.
- **Slanje obavještenja svim roditeljima ukoliko se neko od učenika, nastavnika ili osoblja škole zarazi koronavirusom.** Kao i kod roditelja, ne postoji jednoznačan stav prema ovoj mjeri. Jedan dio ključnih informatora ističe da bi to bio dobar put da se svi koji su bili u kontaktu sa zaraženom osobom blagovremeno obavijeste i izoluju, dok drugi misle da bi ova mjeru sigurno pobudila paniku i nelagodu među djecom i roditeljima.
- Opšta ocjena ključnih informatora jeste da se navedene mjeru uglavnom mogu sprovoditi u školama, ali i da svako planiranje mera, bilo da je u pitanju redovna nastava ili nastava na daljinu, treba da bude prilagođeno svakoj školi pojedinačno:
 - Pojedini ključni informatori vjeruju da postoje primjeri dobre prakse koji mogu biti implementirani i u Crnoj Gori. Adekvatan primjer jeste prilagođavanje mera zaštite u školama u zavisnosti od udjela zaraženih u ukupnoj populaciji. Tako bi u slučaju porasta broja zaraženih dolazilo do smanjenja broja djece u školama, dijeljenja odjeljenja ili skraćivanja vremena koje djeca provode u školi. Ukoliko bi pak došlo do smanjivanja broja zaraženih, nastava bi po automatizmu postajala redovnija.
 - Drugi navode da je u slučaju učenja na daljinu potrebno obezbijediti jedinstveni pristup. Predlažu da sva djeca u Crnoj Gori koja pohađaju isti razred slušaju predmetnu nastavu kod istog nastavnika, a da ostali predmetni nastavnici djeci budu dostupni za potrebe dopunskog rada, dodatnih objašnjenja i slično.
 - Na kraju, dio ključnih informatora vjeruje da organizacija nastave, bilo da je redovna ili na daljinu, treba da bude pitanje o kojem se odlučuje na nivou lokalne zajednice. Upravo je zbog pitanja koja se odnose na kapacitet škola da organizuju nastavu pod određenim uslovima i na mogućnost roditelja da obezbijede potrebne resurse za organizaciju nastave kod kuće, važno da se u proces planiranja uključe i predstavnici opština i škola na teritoriji tih opština. Prema njihovim navodima, bez „spuštanja“ cijelog procesa na lokalni nivo, sama organizacija nastave se nužno generalizuje, čime se ispušta iz vida znatan broj porodica koje se ne mogu uklopiti u standardna očekivanja od organizacije nastave.

CITATI

Mjera mjerena temperature je potpuna glupost. Pa možda se dijete noć prije toga razboljelo, zaspalo s mokrom kosom, ujutru dobilo temperaturu, i šta sad, etiketiraćemo ga da ono ima koronu? (Ključni informator)

Ne znam kako može da se garantuje distanca između djece unutar škola i što ona zapravo znači. Evo, na primjer, moje dijete u ulici ima 10 drugova s kojima se druži svaki dan, svaki dan idu zajedno u školu. I što sad, kad dođu u školu odjednom ih neko razdvaja, brani im da budu bliski. To je nemoguće. A i vidjeli smo na primjeru Srbije, gdje djeca mijenjaju maske, koliko je teško iskontrolisati svaku mjeru. (Ključni informator)

Dobar primjer je Austrija, koja je otvorila škole i napravila četiri scenarija. Tako, u zavisnosti od epidemiološke situacije, primjenjuju se određene mjere zaštite. Drugi primjer je Švedska, gdje su se odmah rascjekala odjeljenja, te sada imate situaciju da jedan nastavnik ima odjeljenje od desetoro djece i za njih se nastava odigrava normalno i redovno. (Ključni informator)

Nastava treba da se nastavi, treba da budu manja odjeljenja, smjenski rad nastavnika i to je to. Ukoliko fali kadrova, zaposliti nove, toliko je ljudi bez posla. Ovako već nastavnici ispunjavaju normu časova, samim tim, uz više kadrova, sve se može organizovati. (Ključni informator)

Nama su škole prebukirane, naročito u centralnom regionu. To je skućenost prostora, upitno je kako oni mogu da organizuju nastavu. Treba podijeliti odjeljenja, vidjeli smo da to „radi“ svuda u svijetu. (Ključni informator)

Sve ove mjere su one mjere koje može dati NKT. Ali te mjere ne pokrivaju važnost obrazovanja, nego samo zdravlja. Multidisciplinarna saradnja je izostala, zdravlje jeste najvažnije, ali niko nije bio uključen ko bi razmislio na koji način će obrazovanje inkorporirati u zdravstvene preporuke. Jako sam razočarana cijelom ovom neorganizacijom nastave. (Ključni informator)

KAPACITET ŠKOLE DA SPROVEDE MJERE

Većina roditelja vjeruje da će škola njihovog djeteta uspješno sprovesti preporučene mjere zaštite od koronavirusa. Čak 90% roditelja uvjereni su da će i oni i djeca biti adekvatno informisani, kako o virusu tako i o procedurama koje pandemija nalaže. Takođe, 80% vjeruje da će škola obezbijediti kvalitetno obrazovanje, ali i emocionalnu i psiko-socijalnu podršku djeci u postojećim uslovima. Najzad, 3/4 roditelja ne sumnja da će se učiniti sve da se rizik od prenošenja virusa svede na minimum.

Podaci su u %

■ Da ■ Ne ■ Ne znam / Ne mogu da procijenim

Informiše djecu na način koji im je razumljiv o tome kako mogu da zaštite sebe i druge u školi i van nje

Pruži jasan savjet ili instrukciju roditeljima kako i kad da dovedu svoju djecu i dođu po njih

Obezbijedi emocionalnu i psiko-socijalnu podršku djeci ukoliko se uoči da su zabrinuta i uplašena

Obezbijedi kvalitetno obrazovanje za svu djecu u postojećim uslovima

Svede na najmanju moguću mjeru rizik od prenošenja koronavirusa među učenicima i između osoblja i učenika

KAPACITET ŠKOLE DA SPROVEDE MJERE

Podaci su u %

Roditelji djece nižih razreda osnovne škole

Prema Vašem mišljenju, da li škola ima dovoljno kapaciteta da sproveđe sljedeće?

Baza: Roditelji djece nižih razreda osnovne škole, N=349

KAPACITET ŠKOLE DA SPROVEDE MJERE

Podaci su u %

Roditelji djece viših razreda osnovne škole

Prema Vašem mišljenju, da li škola ima dovoljno kapaciteta da sproveđe sljedeće?

Baza: Roditelji djece viših razreda osnovne škole, N=263

KAPACITET ŠKOLE DA SPROVEDE MJERE

U poređenju s ostalima, roditelji srednjoškolaca su znatno nepovjerljiviji prema kapacitetu škole da adekvatno informiše djecu i roditelje o virusu i uspostavljenim pravilima, kao i prema mogućnosti da se održi željeni kvalitet obrazovanja. Ipak, i u ovoj kategoriji roditelja najviše je onih koji imaju povjerenja u školu i obrazovni sistem.

Podaci su u %

Roditelji djece srednjoškolskog uzrasta

■ Da ■ Ne ■ Ne znam / Ne mogu da procijenim

Informiše djecu na način koji im je razumljiv o tome kako mogu da zaštite sebe i druge u školi i van nje

Pruži jasan savjet ili instrukciju roditeljima kako i kad da dovedu svoju djecu i dođu po njih

Obezbijedi emocionalnu i psiho-socijalnu podršku djeci ukoliko se uoči da su zabrinuta i uplašena

Obezbijedi kvalitetno obrazovanje za svu djecu u postojećim uslovima

Svede na najmanju moguću mjeru rizik od prenošenja koronavirusa među učenicima i između osoblja i učenika

Stavovi roditelja i ključnih informatora prema kapacitetima škola da sprovode mjere u uslovima redovne nastave

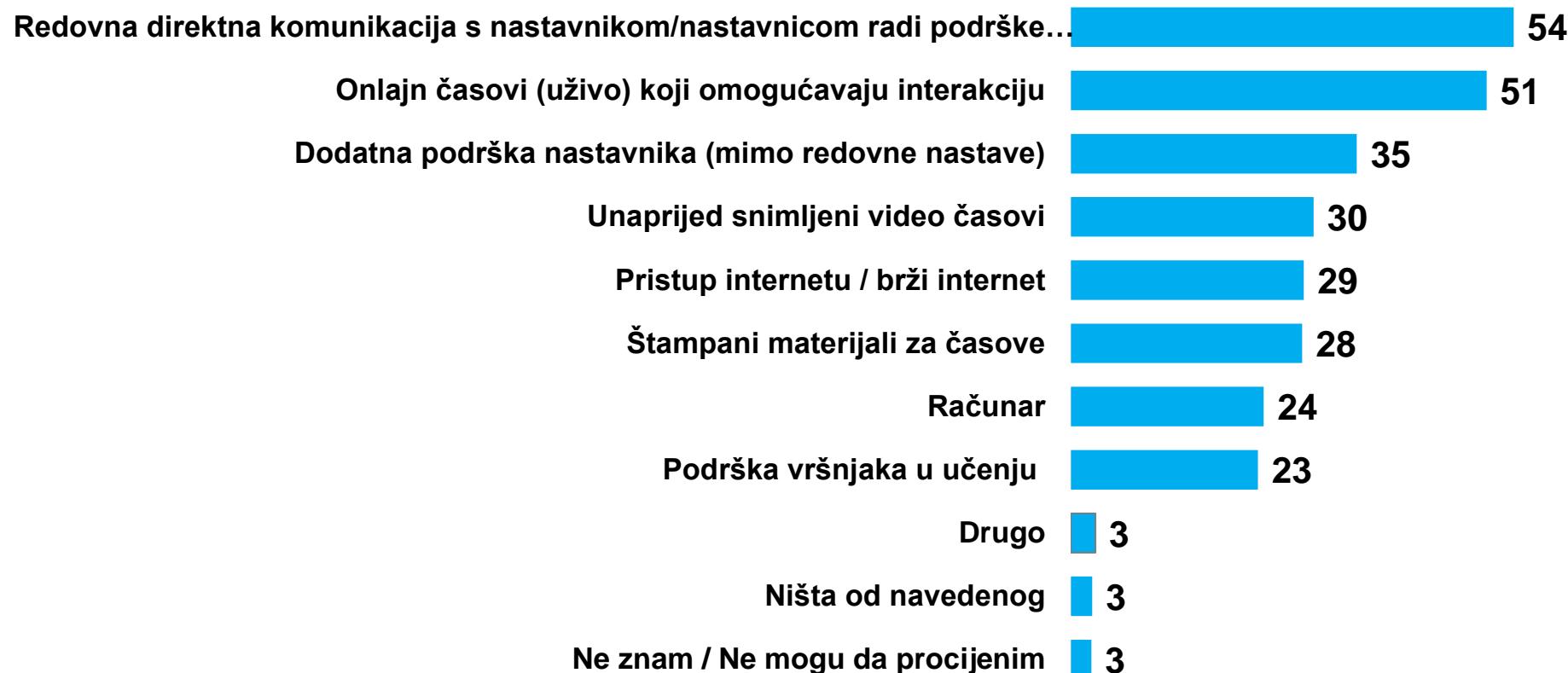
Načelni stav roditelja jeste da škole manje ili više imaju kapaciteta da pruže djeci zaštitu od koronavirusa, te da ih adekvatno informišu. Kad je riječ o specifičnijim oblicima podrške, odnos roditelja je daleko skeptičniji:

- **Pružanje savjeta ili instrukcija roditeljima oko dolaženja po djecu u školu.** Ova mjera ocjenjuje se kao aspekt kome bi najviše pažnje trebalo da posvete učitelji, dok bi se ostali nastavnici oslanjali na opšte propisane mjere koje bi škola donijela.
- **Obezbjedivanje emocionalne i psiho-socijalne podrške djeci ukoliko bi se kod njih uočio strah ili zabrinutost.** Postoji značajan stepen skepticizma u pogledu kapacitata škola da se fokusiraju na rješavanje takvih problema. Kako su roditelji prethodno naveli, kad se uzme u obzir da je u prvom talasu koronavirusa izostala podrška psihologa i pedagoga, nije za očekivati da će se u novoj školskoj godini nešto bitno promijeniti po tom pitanju, bez obzira na način na koji će nastava biti organizovana. Osim toga, ključni informatori ističu da je generalni nedostatak aktuelnog obrazovnog sistema u Crnoj Gori to što je i dalje u najvećoj mjeri fokusiran na sticanje znanja, dok se mnogo manje pažnje posvećuje opštoj dobrobiti djeteta. Stoga među roditeljima i ključnim informatorima postoji saglasnost da bi se reakcija psihologa ili pedagoga mogla očekivati samo u specifičnim slučajevima, a da bi bilo kakav konkretan plan pružanja podrške po ovim pitanjima izostao.
- **Obezbjedivanje kvalitetnog obrazovanja za svu djecu u postojećim uslovima.** Kao što je navedeno, ni roditelji ni ključni informatori nijesu uvjereni u kvalitet obrazovanja tokom epidemije koronavirusa. Postoji saglasnost da redovna nastava može u najvećoj mjeri garantovati kvalitetno obrazovanje, dok sve ostale modifikacije sa sobom nužno nose pad kvaliteta. Ovdje se ponovo posebno ističe značaj obezbjeđivanja jednakog kvaliteta obrazovanja za sve, uključujući i marginalizovane grupe djece, za šta ključni informatori navode da ni u situaciji prije epidemije nije bilo na zavidnom nivou.

PREDLOZI ZA POBOLJŠANJE NASTAVE NA DALJINU

Više od polovine roditelja misli da je za uspješnije sprovođenje nastave na daljinu presudno važna redovna i direktna komunikacija s nastavnicima. Ako tome dodamo trećinu onih koji insistiraju na dodatnoj podršci nastavnika, jasno je da tradicionalna nastava, prilagođena novonastaloj situaciji, ima primat u odnosu na nove tehnologije. Ipak, polovina roditelja pozdravlja kombinovanje ova dva modela u vidu onlajn časova koji bi se odvijali uživo, omogućavajući interakciju nastavnika i učenika.

Podaci su u %

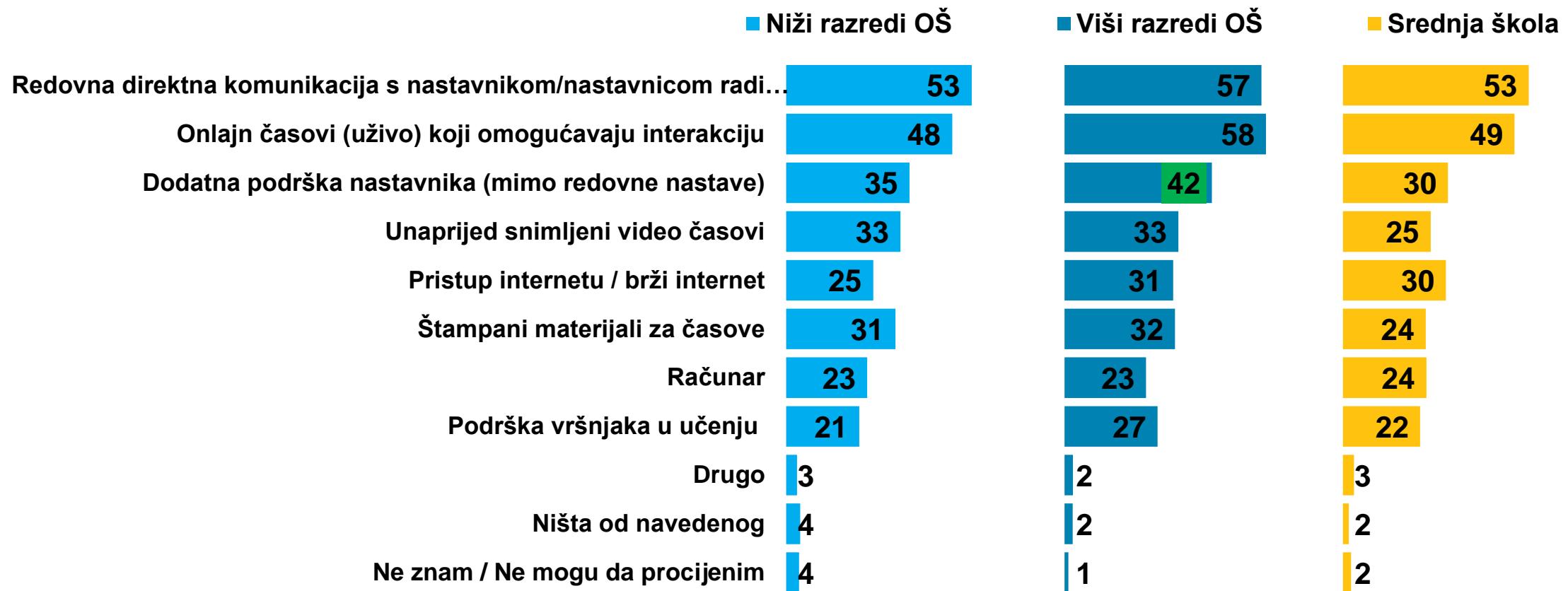
U slučaju da se djelimično ili potpuno nastavi s učenjem na daljinu, šta bi od sljedećeg pomoglo Vašem djetetu da efikasnije prati nastavu i savladava gradivo? Višestruki odgovori

Baza: Ukupna ciljna populacija, N=1037

PREDLOZI ZA POBOLJŠANJE NASTAVE NA DALJINU, PREMA UZRASTU DJETETA

Uzrast djeteta ne utiče bitno na mišljenje roditelja o mogućnostima za poboljšanje učenja na daljinu. Svi roditelji se slažu da je intenzivna komunikacija s nastavnikom/nastavnicom uz korišćenje prednosti novih tehnologija dobitna kombinacija. Roditelji učenika viših razreda osnovne škole posebno naglašavaju potrebu za dodatnom podrškom nastavnika.

Podaci su u %

U slučaju da se djelimično ili potpuno nastavi s učenjem na daljinu, šta bi od sljedećeg pomoglo Vašem djetetu da efikasnije prati nastavu i savladava gradivo?

Višestruki odgovori; Baza: Ukupna ciljna populacija, N=1037

Statistički značajno više u odnosu na ukupnu populaciju

Šta bi roditeljima olakšalo proces učenja na daljinu – stavovi roditelja i ključnih informatora

- **Redovna direktna komunikacija s nastavnicima radi podrške u učenju.** Ovaj aspekt učenja na daljinu visoko se vrednuje, tj. roditelji su zadovoljni njime. Posebno je važno naglasiti da intenzivna komunikacija treba da postoji i s roditeljima iz marginalizovanih grupa.
- **Onlajn časovi koji omogućavaju interakciju.** Uvođenje takvih časova nailazi na veoma pozitivne reakcije roditelja. Pojedini roditelji navode da su njihova djeca već imala takvo iskustvo i da se na tim časovima, generalno, primjećuje veća angažovanost djece i veća motivacija za rad.
- **Unaprijed snimljeni video časovi.** Većina roditelja ne prepoznaće koristi koje bi njihova djeca mogla imati od tih časova. Oni smatraju da bi djeci mnogo više značilo ukoliko bi svi ti časovi bili duže vrijeme dostupni, kako bi djeca mogla da se vrate na neku temu koju nijesu stigli da obrade ili koja im je bila teška.
- **Pristup internetu / brži internet, obezbjeđivanje računara.** Svi roditelji su saglasni da je sprovođenje ove mjere nužno jer se na taj način može garantovati potpuni obuhvat djece obrazovanjem.
- **Štampanje materijala.** Kako je ovo prepoznato kao značajan problem u prethodnom periodu učenja na daljinu, očekuje se da škole, u slučaju ponovne organizacije učenja na daljinu, preuzmu obavezu da obezbijede štampani materijal za svu djecu, s fokusom na marginalizovane grupe djece.
- **Podrška nastavnika/vršnjaka.** Uviđa se značaj angažovanja nastavnika za dodatne časove, ali se prepoznaće i značaj vršnjačke podrške – učenici bi mogli pomoći u edukaciji svojih vršnjaka kroz interaktivne platforme.

Šta bi roditeljima olakšalo proces učenja na daljinu – stavovi roditelja i ključnih informatora

- **Posebna podrška za marginalizovane grupe.** Osim obezbjeđivanja tehničkih uslova tamo gdje je potrebno, postoji saglasnost da marginalizovanoj djeci treba obezbijediti dodatnu i raznoliku podršku: od dezinfekcionih sredstava, do sredstva i materijala za učenje, ali i dodatnih časova. Uz to, za djecu sa smetnjama u razvoju važno je obezbijediti podršku personalnih asistenata i drugih stručnih lica koja im mogu pomoći u procesu obrazovanja.
- **Posebne obuke za roditelje.** Roditelji se veoma razlikuju među sobom po tome u kojoj mjeri razumiju platforme za učenje. Stoga je potrebno organizovati obuke za one roditelje koji se ne osjećaju dovoljno kompetentno da bi u tome mogli pratiti svoje dijete i pomoći mu.
- **Veća podrška u tehničkim znanjima.** Postoji uvjerenje ključnih informatora da nijesu svi nastavnici u jednakoj mjeri digitalno pismeni, te da je za neke potrebno organizovati dodatne obuke.
- **Psiho-emocionalna podrška.** Smatra se da je u prethodnom talasu koronavirusa izostala ova vrsta podrške nastavnicima. Vjeruje se da će ovaj tip podrške nastavnicima biti od ključnog značaja u budućem periodu, bilo koji scenario organizacije nastave da bude aktuelan, ukoliko se kvalitet obrazovanja želi održati na potrebnom nivou.
- **Podrška u pogledu organizacije.** U prethodnom periodu nastavnici su često radili prekovremeno uslijed kontinuirane komunikacije s djecom i s roditeljima, pa se vjeruje da im je sada potrebno obezbijediti dodatnu podršku u organizaciji.
- **Podrška u radu s djecom sa smetnjama u razvoju.** Specifičnost obrazovnog procesa ove djece zahtijeva od nastavnika dodatne napore budući da oni moraju prilagođavati obrazovne planove. U tom kontekstu, koraci koji bi olakšali rad nastavnicima jesu pomoći u adaptaciji obrazovnih planova uslovima rada kod kuće i ukjučivanje personalnih asistenata u stalni rad s djecom sa smetnjama u razvoju.

CITATI

Nastavnicima je potrebna podrška, podrška kako da osmisle nastavu u novim okolnostima. Korona iziskuje promjenu paradigme. Ako je tema biologije npr. korona, treba organizovati nastavu u prirodi, motivisati učenike da prave neke sadržaje, da snimaju materijal, da prezentuju. Sve ovo nam daje mogućnost da mijenjamo obrazovni sistem, to treba da iskoristimo. (Ključni informator)

Potrebno je angažovati nevladin sektor da pomogne i roditeljima, i djeci, i nastavnicima. Treba praviti vodiče za zdravlje, treba slušati preporuke nevladinih sektora kako da se djeca motivišu, svi treba zajedno da radimo. (Ključni informator)

Nastavnici su pod pritiskom, roditelji su pod pritiskom. Treba uključiti psihologe da pričaju sa svima, da im daju podršku, da ih edukuju, da im pomognu. Velika tema jeste sistem ocjenjivanja, ocjene su bile zaključene na osnovu neke slike koju su nastavnici stekli o đacima u prvom polugodištu. To su sve teme za razmišljanje kojima treba posebnu pažnju posvetiti. (Ključni informator).

Bilo bi dobro da škola obezbijedi neke dodatne časove. Djeca rastu, ja sve manje mogu da im pomognem. (Roditelj iz romske populacije)

Nastavnici nijesu imali dovoljno obuka, nijesu bili spremni za ovo. Oni su super reagovali, ali generalno postoje još uvijek rupe u znanju koje treba popuniti. Od korišćenja interneta, pa do toga kako uopšte učiti djecu na daljinu, i najvažnije – kako ih ocjenjivati. (Ključni informator)

Naše dijete je inače dobar đak, ali nekako je sada postao nezainteresovan, nemotivisan. Morali smo puno da radimo s njim i da ga tjeramo da uči, mnogo smo bili uključeniji nego inače, bilo je jako naporno. (Roditelj iz socio-ekonomski ugrožene kategorije stanovništva)

Mi nemamo uslove, mi pozajmljujemo uređaje. Bilo bi dobro da škola obezbijedi to što nemamo, ja nemam način da kupim djeci sve što treba. (Roditelj iz socio-ekonomski ugrožene kategorije stanovništva)

Moem djetetu je važno da viđa svoju nastavnici, za koju je vezan. Samim tim, potrebbni su časovi koji omogućavaju interakciju s njom, što više onlajn nastave, ali direktno s njom, ne s nekim nepoznatim. (Roditelj djeteta sa smetnjama u razvoju)

Djeci trebaju dodatne časove, a škola je dužna da im obezbijedi te časove. Da li su to isti nastavnici ili neki posebno angažovani za to, nije toliko važno, važno je da naša djeca imaju prava da im nešto nije jasno i da im ko da im pomogne. (Roditelj osnovnoškolskog djeteta, viši razredi).

**OVO ISTRAŽIVANJE U CRNOJ GORI SPROVEO JE
IPSOS UZ PODRŠKU BRITANSKE AMBASADE
PODGORICA I UNICEF-a CRNA GORA**

O IPSOSU

Ipsos je treći po rangu u globalnoj istraživačkoj industriji. Prisutan je u 87 zemalja, s više od 16.000 zaposlenih, što im omogućava da izvode projekte istraživanja u više od 100 zemalja. *Ipsos* je osnovan u Francuskoj, 1975. godine, a vode ga profesionalci specijalizovani za istraživanja. Oni su sagradili čvrstu grupaciju koja obuhvata različite oblasti: istraživanje medija i oglašavanja; istraživanje u marketingu; upravljanje odnosom s klijentima i zaposlenima; istraživanja javnog mnjenja; prikupljanje i isporuka podataka putem mobilnog telefona, onlajn i oflajn.

Ipsos se nalazi na listi Eurolist – NYSE-Euronext. Kompanija je dio SBF 120 i Mid-60 indeksa i kvalifikovana je za Deferred Settlement Service (SRD).

ISIN code FR0000073298, Reuters ISOS.PA,
Bloomberg IPS:FP
www.ipsos.com

MIJENJAMO IGRU

Mi u *Ipsosu* istinski smo zainteresovani za ljudе, tržišta, brendove i društvo. Pružamo informacije i analize koje naš složeni svijet čine lakšim i bržim za snalaženje i inspirišu naše klijente da donose bolje odluke.

Vjerujemo da je naš rad važan. Sve što mi radimo sigurno je, jednostavno, brzo i suštinsko.

Našim klijentima nudimo jedinstveno dubinsko znanje i ekspertizu stečenu kroz specijalizaciju. Perspektivu stičemo kroz učenje iz različitih iskustava, koja nas inspirišu da hrabro preispitujemo stvari i da budemo kreativni.

Njegujući kulturu saradnje i radoznalosti, privlačimo najkvalitetnije ljudе koji su sposobni i motivisani da oblikuju i mijenjaju budućnost.

Naš slogan MIJENJAMO IGRU u najkraćem opisuje našu ambiciju.